

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ»

**Εξωτερικός Έλεγχος και λογιστικές απάτες κατά την σύνταξη των
χρηματοοικονομικών καταστάσεων**

Διπλωματική εργασία
που υποβλήθηκε στο Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ.
ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Λογιστική και Ελεγκτική
από την

Μυρτάκη Ανθούλα

Επιβλέπων Καθηγητής

Λαδάς Ανέστης

Δήλωση Αυθεντικότητας, Copyright

«Ο μεταπτυχιακός φοιτητής που εκπόνησε την παρούσα διπλωματική εργασία φέρει ολόκληρη την ευθύνη προσδιορισμού της δίκαιης χρήσης του υλικού, η οποία ορίζεται στη βάση των εξής παραγόντων: του σκοπού και χαρακτήρα της χρήσης (μη-εμπορικός, μη-κερδοσκοπικός, αλλά εκπαιδευτικός-ερευνητικός), της φύσης του υλικού που χρησιμοποιεί (τμήμα του κειμένου, πίνακες, σχήματα, εικόνες κ.λπ.), του ποσοστού και της σημαντικότητας του τμήματος που χρησιμοποιεί σε σχέση με το όλο κείμενο υπό copyright, και των πιθανών συνεπειών της χρήσης αυτής στην αγορά ή την γενικότερη αξία του υπό copyright κειμένου».

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

«Η παρούσα διπλωματική εργασία εγκρίθηκε ομόφωνα από την τριμελή εξεταστική επιτροπή η οποία ορίστηκε από την ΓΣΕΣ του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ., σύμφωνα με το νόμο και τον εγκεκριμένο Οδηγό Σπουδών του ΠΜΣ «Λογιστική και Ελεγκτική». Τα μέλη της Επιτροπής ήταν:

- *Επίκ. Καθηγητής Λαδάς Ανέστης (Επιβλέπων)*
- *Καθηγητής Νεγκάκης Χρήστος (Μέλος)*
- *Καθηγητής Σταματόπουλος Θεόδωρος (Μέλος)*

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.»

Πρόλογος- Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Εξωτερικός έλεγχος και λογιστικές απάτες κατά την σύνταξη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων» έγινε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Λογιστική και Ελεγκτική» του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ., στηριζόμενη σε διεθνή και σε ελληνική βιβλιογραφία καθώς και σε αρθρογραφία.

Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της διπλωματικής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας κ. Ανέστη Λαδά, Επ. Καθηγητή του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, ο οποίος με την βοήθεια που μου προσέφερε καθ' όλη την διάρκεια συγγραφής της εργασίας και την συνεχή καθοδήγηση του συνέβαλλε στην επιτυχή ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου για τις γνώσεις που μου προσέφεραν κατά την διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Ακόμα ευχαριστώ θερμά τα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής τον κύριο Νεγκάκη Χρήστο και τον κύριο Σταματόπουλο Θεόδωρο, για τις πολύτιμες γνώσεις που μας μετέδωσαν καθ' όλη την διάρκεια του μεταπτυχιακού.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω προς την οικογένεια μου για την υποστήριξη που μου προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια.

Αφιέρωση

Στην οικογένεια μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	viii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....	1
1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	2
1.3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	4
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
2.2 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	4
2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	17
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	17
3.2 ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ.....	18
3.2.1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ.....	18
3.2.2 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ.....	19
3.2.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ	20
3.3 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ	22
3.3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ	22
3.3.2 ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ	23
3.3.3 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ	24
3.4 Ο ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΚΤΗΣ.....	25
3.4.1 ΤΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ	27
3.4.2 Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΩΝ.....	28
3.4.3 ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΕΛΕΓΚΤΩΝ IFAC	31
3.4.4 ΤΑ ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ & Η ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ	33
3.4.5 ΕΙΔΗ ΓΝΩΜΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ	34
3.4.6 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΚΩΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΩΝ ΛΟΓΙΣΤΩΝ.....	35
3.5 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ	36
3.6 ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΡΟΤΥΠΟ ΕΛΕΓΧΟΥ 240.....	37
3.7 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ.....	40

3.8 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ.....	41
3.9 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ	42
3.10 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ	43
3.11 ΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ (FRAUD TRIANGLE)	43
3.12 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ	48
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	48
4.2. ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΡΗΤΗΣ.....	48
4.3.ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ	52
4.4. ENRON CORPORATION	58
4.5. LEHMAN BROTHERS HOLDINGS.....	66
4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	73
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ,ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	78

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

(Α) Γραφήματα

Γράφημα 3.11.1 Το τρίγωνο της απάτης.....σελ.45

Γράφημα 4.4.1. Enron profits vs. Revenues.....σελ.61

Γράφημα 4.4.2. Enron-EPS vs. Stock Price-December 1991 to December 2001..... σελ. 64

Γράφημα 4.5.1. Αξία μετοχής της Lehman Brothers.....σελ.72

(Β) Πίνακες

Πίνακας 2.2.1 Βιβλιογραφική επισκόπηση έρευνας.....σελ. 11

Πίνακας 4.3.1 Περιθώριο Φερεγγυότητας της Ασπίς Πρόνοια.....σελ. 55

Πίνακας 4.4.1. Enron Income Statement Summary 1996-2001.....σελ.62

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να τονισθεί η σημασία της πιστής τήρησης των ελεγκτικών κανόνων και διαδικασιών, της ποιότητας του εξωτερικού ελέγχου και η συμβολή της αποτελεσματικότητας του στην πρόληψη και στον εντοπισμό της λογιστικής απάτης. Παράλληλα, σκοπός είναι να αναδειχθούν οι επιπτώσεις από την πλημμελή λειτουργία του εξωτερικού ελέγχου, μέσα από την επισκόπηση εμπειρικών μελετών μεγάλων εταιρικών σκανδάλων.

Με βάση τα στοιχεία της μελέτης μεγάλων οικονομικών σκανδάλων των εταιρειών Τράπεζα Κρήτης, Ασπίς Πρόνοια, Enron Corporation και Lehman Brothers, διεξήχθη μια έρευνα με στόχο να προσδιοριστούν και να αναλυθούν τα αίτια που οδήγησαν στην παραποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και τα κίνητρα που υπήρχαν τόσο από την μεριά της διοίκησης όσο και από την μεριά της ελεγκτικής εταιρείας.

Όπως κατέδειξαν τα προαναφερθέντα μεγάλα εταιρικά σκάνδαλα, η πρακτική της παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, είχε τεράστιο αρνητικό αντίκτυπο καθώς η αποκάλυψη τους κόστισε σε επενδυτές, πιστωτές και εργαζόμενους αρκετά δισεκατομμύρια και προκάλεσε μεγάλους τριγμούς σε οικονομικό, κοινωνικό, ηθικό, πολιτικό και νομικό επίπεδο.

Η μελέτη που πραγματοποιήθηκε μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι λόγοι που οδηγούν τις εταιρείες να αλλοιώνουν τις χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις και τους ελεγκτές να καλύπτουν αυτές τις ενέργειες έχουν διαφορετική αφετηρία και κίνητρα. Κυρίως όμως εντοπίζονται σε θέματα χαμηλού επιπέδου εταιρικής κουλτούρας, μη ύπαρξης συνεκτικού και ενιαίου πλαισίου ελεγκτικών μηχανισμών που να συντείνουν στον γρήγορο και αποτελεσματικό εντοπισμό παρεκκλίσεων σε τήρηση διαδικασιών και προτύπων ελεγκτικής φύσης, καθώς και χαμηλή συμμόρφωση των οργανισμών αυτών ως προς την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών που ακολουθούνται από επιτυχημένες επιχειρήσεις και οργανισμούς του κλάδου δραστηριότητας που αυτές εντάσσονται. Οι εκτιμήσεις ότι αντίστοιχα φαινόμενα θα επαναλαμβάνονται σε μικρότερη ή μεγαλύτερη κλίμακα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι αρμόδιες αρχές όχι μόνο θα πρέπει να ελέγχουν συστηματικά και να επιβάλλουν τις νόμιμες κυρώσεις στους παραβάτες αλλά παράλληλα να εκσυγχρονίζουν το θεσμικό πλαίσιο του εξωτερικού ελέγχου και να επιβάλλουν στις εταιρείες κανόνες εταιρικής διακυβέρνησης και κανονιστικής συμμόρφωσης.

Λέξεις κλειδιά: Εξωτερικός έλεγχος, απάτη, εταιρική διακυβέρνηση, εταιρικά σκάνδαλα, χρηματοοικονομικές καταστάσεις

ABSTRACT

The purpose of this paper is to highlight the importance of strict adherence to audit rules and procedures, the rigor of external audit and the contribution of its effectiveness to the prevention and detection of accounting fraud. At the same time, the aim is to highlight the consequences of a malfunctioning external audit, through the review of empirical studies of major corporate scandals. Based on the study of major financial scandals of the Bank of Crete, Aspis Pronoia, Enron Corporation and Lehman Brothers, a survey was conducted to identify and analyze the causes that led to the falsification of the financial statements and the incentives that existed both on the administration side, as well as by the audit firm. As demonstrated by the aforementioned large corporate scandals, the practice of counterfeiting financial statements had a huge negative impact as their disclosure cost billions to investors, creditors and employees, causing a great economic, social, moral, political and legal impact.

The conducted study leads us to the conclusion that the reasons leading companies to amend their financial statements and auditors to cover these actions can have different starting points and motivations. However, they are mainly identified in low level issues of corporate culture, lack of coherent and single framework of auditing mechanisms that contribute to the rapid and effective identification of deviations in accordance with audit procedures and standards and the low compliance of these firms that are allowed from other successful companies in the field of business that they are part of.

The estimations that similar phenomena will be repeated on a smaller or larger scale lead us to the conclusion that the responsible authorities should not only systematically control and impose legal sanctions on offenders but at the same time modernize the institutional framework of external control and impose rules of corporate governance and regulatory compliance.

Keywords: External audit, fraud, corporate governance, corporate scandals, financial statements

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι επιχειρήσεις σήμερα λειτουργούν σε ένα σύνθετο και συνεχώς μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον όπου η παγκοσμιοποίηση των αγορών, ο έντονος ανταγωνισμός και οι μεγάλες ανισότητες κυριαρχούν. Στο δύσκολο αυτό περιβάλλον, καθίσταται αναγκαία η σωστή αποτύπωση όλων των λογιστικών γεγονότων με στόχο την ορθή πληροφόρηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων. Η ανάγκη αυτή έχει γίνει επιτακτική αφού οι μεγάλες εταιρικές απάτες έχουν αναδείξει μια νέα μορφή κινδύνου που ονομάζεται παραποίηση οικονομικών καταστάσεων.

Ο ρόλος του εξωτερικού ελεγκτή σε μια οικονομία όπου τα σκάνδαλα αυξάνονται ραγδαία είναι ιδιαίτερης σημασίας. Οι εξωτερικοί ελεγκτές έχουν την κυριότερη ευθύνη για τον εντοπισμό και την αποκάλυψη της λογιστικής απάτης. Με την έκθεση ελέγχου που συντάσσουν, εκφράζουν την γνώμη τους επί των οικονομικών καταστάσεων η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από όλους τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων. Ο ρόλος του ελεγκτή κρίνεται ιδιαίτερα σοβαρός και για αυτό τον λόγο θα πρέπει να διακρίνεται για την αντικειμενικότητα, αμεροληψία, ανεξαρτησία και ποιότητα του έργου του.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την έννοια της ποιότητας του εξωτερικού ελέγχου, περιγράφει την σημασία της αποτελεσματικότητας του εξωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό της λογιστικής απάτης και εξετάζει την επίδραση του εξωτερικού ελέγχου στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων μέσα από την επισκόπηση εμπειρικών μελετών. Ειδικότερα, η ποιότητα στον έλεγχο ορίζεται ως η ικανότητα εντοπισμού και αναφοράς των ουσιωδών σφαλμάτων στις οικονομικές καταστάσεις με σκοπό να παρουσιάζεται η αληθής εικόνα της ελεγχόμενης επιχείρησης στους άμεσους και έμμεσους χρήστες των καταστάσεων αυτών.

Τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο παρατηρούνται όλο και περισσότερες περιπτώσεις λογιστικής απάτης, κυρίως λόγω της ελλιπούς και μερικής υιοθέτησης σε πρότυπα και διαδικασίες που ενισχύουν την ακρίβεια αποτύπωσης των πραγματικών οικονομικών μεγεθών των επιχειρήσεων στις οικονομικές καταστάσεις. Η μη αποτελεσματική και χρηστή άσκηση των

ελεγκτικών καθυκόντων από τους ελεγκτές έχει φέρει στην επιφάνεια μεγάλα επιχειρηματικά σκάνδαλα όπως της Τράπεζα Κρήτης, Ασπίς Πρόνοια, Enron και Lehman Brothers.

Όσον αφορά τις ελεγκτικές εταιρείες που ενεπλάκησαν στα παραπάνω σκάνδαλα, έχει διαπιστωθεί ότι κατά την διενέργεια του ελέγχου δεν δρούσαν αντικειμενικά με αποτέλεσμα η ποιότητα του ελέγχου να είχε μειωθεί δραματικά. Οι κύριοι παράγοντες που οδήγησαν τους εξωτερικούς ελεγκτές να υιοθετήσουν αυτήν την συμπεριφορά ήταν η οικειότητα που είχε δημιουργηθεί μεταξύ αυτών και των ελεγχόμενων επιχειρήσεων και η παροχή όχι μόνο ελεγκτικών αλλά και διοικητικών υπηρεσιών.

Τα μεγάλα αυτά εταιρικά σκάνδαλα κόστισαν αρκετά δισεκατομμύρια σε επενδυτές, πιστωτές και εργαζομένους και κατέδειξαν την ανάγκη για σωστή και δίκαιη απεικόνιση των δημοσιευμένων αποτελεσμάτων, με απώτερο σκοπό την δέσμευση των επιχειρήσεων στις αρχές της εταιρικής υπευθυνότητας σε σχέση με την υιοθέτηση και κυρίως την τήρηση του ρυθμιστικού πλαισίου που διέπει την λειτουργία τους.

1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστεί η σημασία του εξωτερικού ελέγχου και ο εξέχων ρόλος του εξωτερικού ελεγκτή στην πρόληψη και ανίχνευση της εταιρικής απάτης καθώς και στη διασφάλιση της εγκυρότητας και στην αποτροπή παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων με τρόπο αμερόληπτο και σύμφωνα πάντα με τα πρότυπα που προβλέπονται. Η αναφορά στα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα όπου ο ελεγκτικός μηχανισμός δεν λειτούργησε σωστά, αποδεικνύει την ανάγκη βελτίωσης του επιπέδου των υπηρεσιών του εξωτερικού ελέγχου. Η συγκεκριμένη εργασία καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα και θέματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα του εξωτερικού ελέγχου στην ανίχνευση της απάτης. Ενδεικτικά θα μπορούσαν να αναφερθούν τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποια είναι η ευθύνη που αναλαμβάνει ο εξωτερικός ελεγκτής και ποιες οι συνέπειες σε περίπτωση αποτυχίας του ελεγκτικού μηχανισμού;
- Γίνεται σωστά ο έλεγχος από τις ελεγκτικές εταιρείες;
- Και τέλος, τηρούνται τα Πρότυπα και οι Αρχές Δεοντολογίας που ορίζει το θεσμικό πλαίσιο;

1.3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια στα οποία παρουσιάζεται η έννοια του Εξωτερικού Ελέγχου και της συμβολής του στον εντοπισμό της απάτης καθώς και η ευθύνη των εξωτερικών ελεγκτών σε περιπτώσεις μεγάλων εταιρικών σκανδάλων.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσεται ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση που χρησιμοποιήθηκε στην εργασία.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο. Αρχικά, γίνεται μια αναφορά στην έννοια της Ελεγκτικής επιστήμης και στα διάφορα είδη των ελέγχων. Αναλύουμε τον εξωτερικό έλεγχο, το νομοθετικό πλαίσιο, την μεθοδολογία και τον σκοπό του. Σχετικά με τον εξωτερικό ελεγκτή γίνεται μια επισκόπηση στο έργο του, στα προσόντα και στις βασικές αρμοδιότητες που πρέπει να διαθέτει, στην νομική και αστική ευθύνη που αναλαμβάνει από την επαγγελματική του ιδιότητα, στον Κώδικα Δεοντολογίας που πρέπει να εφαρμόζει σύμφωνα με τα διεθνή ελεγκτικά πρότυπα, στα φύλλα εργασίας και στην έκθεση ελέγχου που πρέπει να συντάσσει μετά το πέρας του ελέγχου καθώς και στα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την χρήση αυτών. Τέλος, αναλύεται η έννοια της «λογιστικής απάτης» και οι κατηγορίες της, οι παράγοντες κινδύνου και οι τρόποι αντιμετώπισης της καθώς και η έννοια του «τριγώνου της απάτης».

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα μεγαλύτερα διεθνή και εγχώρια οικονομικά σκάνδαλα που απασχόλησαν το ελεγκτικό σύστημα με παράλληλη αναφορά στην ευθύνη του ελεγκτή σε κάθε περίπτωση.

Τέλος, στο τελευταίο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα κυριότερα συμπεράσματα καθώς και προτάσεις για μελλοντική έρευνα σχετικά με το θέμα ανάλυσης της παρούσας εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα σημαντικότερα άρθρα και έρευνες που έχουν σχέση με το θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Για τον εξωτερικό έλεγχο και την λογιστική απάτη έχουν δοθεί κατά καιρούς πολλές διαφορετικές ερμηνείες και προσεγγίσεις, οι οποίες έχουν εξεταστεί τόσο από την ελληνική όσο και από τη διεθνή βιβλιογραφία.

Μέσα από την βιβλιογραφία που χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία (βλέπε συγκεντρωτικό Πίνακα 1 που ακολουθεί), αποτυπώνεται η ευθύνη του εξωτερικού ελεγκτή για ποιοτικό έλεγχο και εκτιμώνται οι λόγοι για τους οποίους οδηγήθηκε σε απάτη η διοίκηση των εταιρειών. Ειδικότερα από την έρευνα εντοπίζονται τα ακόλουθα στοιχεία στην επόμενη παράγραφο.

2.2 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Οι επιστημονικές έρευνες που αναζητήθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας παρουσιάζουν την ελεγκτική ως έναν από τους πιο σημαντικούς κλάδους της λογιστικής επιστήμης (βλέπε συγκεντρωτικό Πίνακα 1 που ακολουθεί). Σύμφωνα με αυτές, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι : *«η ελεγκτική ασχολείται με την διατύπωση αρχών και κανόνων που αφορούν την ομαλή διεξαγωγή οικονομικών ελέγχων. Αντικείμενο της συνιστά ο έλεγχος των διαδικασιών και των μεθόδων που εφαρμόστηκαν από την επιχείρηση κατά τη διάρκεια του διαχειριστικού έτους και διενεργείται από πρόσωπα ανεξάρτητα προς την οικονομική μονάδα (ορκωτοί ελεγκτές-λογιστές)»*.

Οι Λουμιώτης και Τζίφας (2012), παρουσιάζουν και αναλύουν τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου, τα οποία αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την σωστή εκτέλεση των καθηκόντων των ελεγκτών. Το Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου 240 ορίζει την λογιστική απάτη ως μια εκ προθέσεως πράξη από ένα ή περισσότερα πρόσωπα της οικονομικής μονάδας ή από την διοίκηση ή από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με την διακυβέρνηση, από εργαζόμενους ή από τρίτα μέρη, η οποία ενέχει παραπλάνηση για την απόκτηση ενός μη δίκαιου ή παράνομου πλεονεκτήματος. Το συγκεκριμένο πρότυπο αναφέρεται στην ευθύνη και τον τρόπο που πρέπει να αξιολογεί ο ελεγκτής την απάτη κατά την διάρκεια του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων.

Οι Hogan και Wilkins (2008) εξετάζουν τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες, ευνοείται η αύξηση της ελεγκτικής αμοιβής των εξωτερικών ελεγκτών. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η ελεγκτική αμοιβή είναι σημαντικά υψηλότερη στις εξής περιπτώσεις: α) όταν η ελεγχόμενη εταιρεία έχει αυξημένο μέγεθος, κερδοφορία και κίνδυνο και β) όταν η εταιρεία που υπόκειται σε έλεγχο παρουσιάζει ανεπαρκές σύστημα εσωτερικού ελέγχου.

Σύμφωνα με τον Schilit (2002), καταγράφονται τριάντα πρακτικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, κατηγοριοποιημένες σε επτά ομάδες.

Οι πρακτικές αυτές είναι ευρέως διαδεδομένες και χρησιμοποιούνται από τις επιχειρήσεις για να αλλοιώσουν και να βελτιώσουν κατά το μέγιστο δυνατό την χρηματοοικονομική τους εικόνα. Ενδεικτικά, οι πρακτικές αυτές είναι:

- Μέθοδος Άμεσης Αναγνώρισης Εσόδων ή Αναγνώριση Εσόδων Αμφιβόλου Ποιότητας
- Μέθοδος Αναγνώρισης Μη πραγματοποιήσιμων Εσόδων
- Διερεύνηση Εισοδήματος με Εικονικά Κέρδη
- Μεταφορά Εξόδων Τρέχουσας Χρήσης σε επόμενη ή προηγούμενη
- Μεταφορά Εσόδων Τρέχουσας χρήσης σε Επόμενη
- Μη καταγραφή στοιχείων Παθητικού ή Μη Απομείωση τους

Οι Albrecht et al. (2008), εξετάζουν την φύση της απάτης μέσα από την μελέτη των μεγαλύτερων λογιστικών σκανδάλων της τελευταίας δεκαετίας καθώς επίσης ερευνάται σε ποιο βαθμό οι ελεγκτές είναι υπεύθυνοι ή όχι για την ανίχνευση της απάτης. Επιπλέον, γίνεται επισκόπηση στους κανόνες που θεσπίστηκαν εξαιτίας των μεγάλων σκανδάλων που ξέσπασαν έτσι ώστε να προσδιορισθεί αν είναι αποδοτικοί και αποτελεσματικοί για την αποτροπή της απάτης στις λογιστικές καταστάσεις μελλοντικά.

Οι Salehi και Mahadevaswamy, (2008), έχουν στόχο να αναλύσουν την ύπαρξη υψηλών προσδοκιών που έχουν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων από τους εξωτερικούς ελεγκτές σχετικά με το ελεγκτικό έργο και να προσδιορίσει το μέγεθος της ευθύνης των

ελεγκτών επί των παραπονημένων οικονομικών καταστάσεων. Επιπλέον, αποσκοπεί στον εντοπισμό ομοιοτήτων και διαφορών ως προς τις ευθύνες και υποχρεώσεις μεταξύ των ελεγκτών δύο διαφορετικών χωρών.

Σύμφωνα με τους Hassink et al. (2010), τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι ελεγκτές συμμορφώνονται με τα ελεγκτικά πρότυπα όταν αντιμετωπίζουν φαινόμενα απάτης. Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιούνται στην έρευνα είναι συμπληρωμένα από τους ίδιους τους ελεγκτές και έδειξαν ότι αυτοί δεν συμμορφώνονται πάντα με τα ελεγκτικά πρότυπα και συχνά εντοπίζουν την απάτη τυχαία. Στόχος της μελέτης είναι η απόδειξη του ρόλου του ελεγκτή στην αντιμετώπιση της απάτης, όπου αναφέρονται τα μέτρα που λαμβάνει και οι μέθοδοι που ακολουθεί ο ελεγκτής ώστε να μην ξαναεμφανιστούν αυτά τα φαινόμενα.

Ο Mattingly (1964), καθορίζει ως αντικείμενο της Ελεγκτικής την «εξέταση των βιβλίων μιας οικονομικής μονάδος, των δικαιολογητικών εγγράφων, των αποδεικνυόντων την αλήθεια, ακρίβεια και νομιμότητα των εν αυτοίς εγγράφων, η ζήτησις των απαιτούμενων πληροφοριών, ως και η διενέργεια δοκιμαστικών επαληθεύσεων, πασών των εργασιών τούτων διεξαγόμενων εις τοιαύτης έκτασιν ώστε να πεισθεί ο ελεγκτής περί της ακρίβειας και αληθείας των ως άνω βιβλίων και των βάσει τούτων συνταχθεισών οικονομικών καταστάσεων».

Η Halbouni, (2015), έχει πρωταρχικό στόχο να μελετήσει τις ελεγκτικές διαδικασίες που ακολουθούν οι εσωτερικοί και εξωτερικοί ελεγκτές όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν φαινόμενα απάτης κατά την διάρκεια του ελέγχου. Η μελέτη αυτή διεξάγεται μέσα από ένα δείγμα 53 ελεγκτών από τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και τα αποτελέσματα αυτής έδειξαν ότι παρόλο που οι εξωτερικοί ελεγκτές εφαρμόζουν πιο αυστηρές ελεγκτικές διαδικασίες σε σχέση με τους εσωτερικούς ελεγκτές, οι εσωτερικοί ελεγκτές δείχνουν πιο ικανοί στο να εντοπίζουν και να καταγγέλλουν περιπτώσεις απάτης. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει από την έρευνα είναι ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να είναι πιο συνεπείς στην καταγγελία περιπτώσεων απάτης και να ασκούν τον έλεγχο με γνώμονα το καλό της επιχείρησης και όχι το προσωπικό τους συμφέρον.

Οι Goodwin και Kent, (2006), ερευνούν την σχέση του εσωτερικού με τον εξωτερικό έλεγχο. Αυτό που προέκυψε από την έρευνα είναι ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη για παροχή υπηρεσιών

υψηλότερης ποιότητας από την Επιτροπή Ελέγχου καθώς και από επιχειρήσεις που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου.

Οι De Fond et al., (2002), διερευνούν κατά πόσο η παροχή αμοιβής για μη ελεγκτικές υπηρεσίες επηρεάζει την ανεξαρτησία του ελεγκτή. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα έδειξαν ότι δεν υπάρχει καμία σημαντική συσχέτιση μεταξύ της αμοιβής για μη ελεγκτικές υπηρεσίες και της ανεξαρτησίας του ελεγκτή, όπως επίσης δεν υπάρχει συσχέτιση αναφορικά με την αρχή της συνέχισης της δραστηριότητας της επιχείρησης (going concern) και των ελεγκτικών αμοιβών. Τέλος, τα ευρήματα έδειξαν ότι τα κίνητρα αγορών όπως η απώλεια της φήμης και το κόστος προσφυγής σε δίκη, ενισχύουν την ανεξαρτησία του ελεγκτή και υπερκαλύπτουν την οικονομική εξάρτηση που προκαλείται από υψηλότερες αμοιβές.

Οι Ettredge et al., (2000), εξετάζουν την δυνατότητα αντικατάστασης του εσωτερικού ελέγχου από τον εξωτερικό έλεγχο. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι όχι μόνο δεν γίνεται να υπάρχει εξωτερικός έλεγχος χωρίς την λειτουργία εσωτερικού ελέγχου αλλά και ότι μελλοντικά η αλληλεξάρτηση τους θα είναι ακόμα μεγαλύτερη.

Οι Makkawi και Schick (2003), ερευνούν την συμπεριφορά των ελεγκτών, οι οποίοι όταν έρχονται αντιμέτωποι με κάποιο φαινόμενο απάτης προσαρμόζουν τις ελεγκτικές διαδικασίες που θα εφαρμόσουν ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δείγμα 48 ελεγκτών, των οποίων η αντίδραση στην εμφάνιση απάτης αλλά και η επιλογή των ελεγκτικών διαδικασιών για την αντιμετώπιση αυτής, καταγράφηκαν σε πίνακες και ερμηνεύτηκαν σε όρους αποτελεσματικότητας, αποδοτικότητας και εταιρικής διακυβέρνησης.

Οι Lennox et al., (2014), επιχείρησαν να εξετάσουν την σχέση ανάμεσα στην διάρκεια της ελεγκτικής θητείας και την ποιότητα των ελεγκτικών υπηρεσιών. Η εναλλαγή των ελεγκτών είναι μία από τις πιο σημαντικές πρωτοβουλίες που έχουν εφαρμοστεί σε αρκετές χώρες προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι αμφιβολίες που σχετίζονται με την ποιότητα του ελέγχου. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από την Κίνα, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η υποχρεωτική εναλλαγή ελεγκτών επέφερε υψηλότερη ποιότητα ελεγκτικών υπηρεσιών και συγκεκριμένα παρατηρείται έντονη αλλαγή στο διάστημα μεταξύ του τελευταίου έτους του πρώτου ελεγκτή και στο πρώτο έτος του επόμενου ελεγκτή. Στην έρευνα τους συμπεραίνουν ότι

δεν υπάρχουν ενδείξεις που να συνδέουν μια μεγάλη ελεγκτική θητεία με μια μη ομαλή συνέχιση των δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης.

Σύμφωνα με τους Fraser και Pong (2009), γίνεται μια επισκόπηση των προκλήσεων και των ευκαιριών που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ελεγκτές σε περίοδο οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης. Το συμπέρασμα που προέκυψε από αυτήν την επισκόπηση είναι ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας της κρίσης και που αυτά μαστίζουν τον έλεγχο και προκαλούν εμπόδια στην σωστή εφαρμογή του.

Οι Kassem και Higson (2012), ερμηνεύουν την απάτη στις επιχειρήσεις ως ένα φλέγον θέμα που έχει τραβήξει την προσοχή τόσο των ρυθμιστικών αρχών όσο των εξωτερικών ελεγκτών αλλά και του δημοσίου. Οι εξωτερικοί ελεγκτές συνεχώς καλούνται να συμβάλλουν στην πρόληψη και ανίχνευση της απάτης. Για να γίνει όμως η ανίχνευση της απάτης απαιτείται βαθιά γνώση σχετικά με την φύση της, τον τρόπο που πραγματοποιείται και τον τρόπο που τείνει να συγκαλυφθεί. Συμπερασματικά, η διαδικασία αξιολόγησης μιας απάτης είναι μια ιδιαίτερα πολύπλευρη και δύσκολη διαδικασία.

Για την διευκόλυνση αυτής της διαδικασίας για τους εξωτερικούς ελεγκτές, παρουσιάζεται και αναλύεται η θεωρία απάτης Cressesey και προτείνεται έτσι το μοντέλο του τρίγωνου της απάτης το οποίο οι ελεγκτές μπορούν να χρησιμοποιούν ως εργαλείο κατά την αξιολόγηση του κινδύνου της απάτης.

Η Ojo (2009), εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους τόσο ο εξωτερικός ελεγκτής όσο και η επιτροπή ελέγχου συνεισφέρουν ως εργαλεία της εταιρικής διακυβέρνησης. Από την μεριά του ο εξωτερικός ελεγκτής ασκεί επιρροή στις αποφάσεις της διοίκησης και με την κατάλληλη εφαρμογή λογιστικών πολιτικών συντελεί στην αποφυγή λογιστικών απατών. Για την διατήρηση της ανεξαρτησίας του εξωτερικού ελεγκτή απαιτείται οργανωμένο σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Παράλληλα, ο ρόλος της επιτροπής ελέγχου είναι να διασφαλίζει την ορθή και αποτελεσματική σχέση μεταξύ ελεγκτών και μελών της διοίκησης. Οι ερευνητές προτείνουν την επιβολή ποινών στους υπεύθυνους διαχείρισης των εταιρειών οι οποίοι συχνά παραποιούν λογιστικά μεγέθη και χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Μερικές από τις ποινές που προτείνονται είναι η μείωση των ετήσιων αμοιβών, αποζημιώσεων (bonus) και συντάξεων των διαχειριστών (managers). Τέλος, αναφέρουν ότι εκτός από τον ρόλο που διαδραματίζουν οι

εξωτερικοί ελεγκτές στην εταιρική διακυβέρνηση, μέσα από την εφαρμογή λογιστικών πολιτικών και τον έλεγχο των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, συνεχίζουν να δίνουν λύσεις σε προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη οικονομία σε αρκετούς τομείς.

Οι Suwaidan και Qasim (2010), μέσα από την εξέταση ενός δείγματος 100 εταιρειών εξωτερικού ελέγχου της Ιορδανίας, διερευνούν τις αντιλήψεις που σχετίζονται με τους εξωτερικούς ελεγκτές και τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την ανεξαρτησία τους κατά τη διάρκεια του ελέγχου. Επιπλέον, εξετάζεται η σχέση μεταξύ του βαθμού εξάρτησης της αμοιβής των εξωτερικών ελεγκτών και του συστήματος του εσωτερικού ελέγχου. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με τη μέθοδο της παλινδρόμησης και τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές στην Ιορδανία εξετάζουν την αντικειμενικότητα, την ικανότητα και την απόδοση στην εργασία των εσωτερικών ελεγκτών ως απαραίτητα χαρακτηριστικά στην συμπεριφορά αυτών πάνω στα οποία στηρίζονται για την διεξαγωγή διαφόρων συμπερασμάτων στον δικό τους έλεγχο. Τέλος, από την μελέτη προέκυψε ότι το μέγεθος της ελεγχόμενης εταιρείας είναι η πιο σημαντική μεταβλητή που επηρεάζει την αμοιβή του εξωτερικού ελέγχου και όχι η σχέση εμπιστοσύνης του εξωτερικού ελεγκτή με τον εσωτερικό ελεγκτή.

Οι Lennox και Pittman (2015), εξετάζουν και αξιολογούν την συχνότητα εμφάνισης λογιστικής απάτης που σχετίζεται με τις πέντε μεγαλύτερες ελεγκτικές εταιρείες . Εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει κατά καιρούς ότι οι μεγάλες ελεγκτικές εταιρείες παρέχουν υψηλής ποιότητας ελεγκτικές υπηρεσίες διότι καταρτίζονται από άρτια εκπαιδευμένο προσωπικό. Ωστόσο, στις μεγάλες λογιστικές απάτες που ξέσπασαν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ,αποδείχθηκε ότι ενεπλάκησαν ελεγκτές από τις πέντε μεγαλύτερες ελεγκτικές εταιρείες (big five). Εξαιτίας της δυσκολίας του προσδιορισμού της ποιότητας του ελέγχου που προσφέρουν οι ελεγκτικές εταιρείες, οι συγγραφείς πήραν δείγμα δέκα μεγάλων ελεγκτικών εταιρειών. Μέσα από την χρησιμοποίηση του παραπάνω δείγματος, οι συγγραφείς έχουν στόχο να αξιολογήσουν την απόδοση των ελεγκτικών εταιρειών όσο αφορά στον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης έτσι ώστε να μπορεί να βγει ένα πιο αξιόπιστο συμπέρασμα σχετικά με τον βαθμό που οι ελεγκτικές εταιρείες συμμετέχουν σε πράξεις απάτης.

Σύμφωνα με τους Immordino και Pagano (2009), αναλύεται η εταιρική απάτη που βρίσκεται εφαρμογή σε περιπτώσεις εταιρειών που απειλούνται με ρευστοποίηση-πτώχευση. Σε αυτές τις

περιπτώσεις, οι διευθυντές που έχουν την ανώτερη πληροφόρηση, ενδέχεται συνειδητά να παραποιήσουν στοιχεία και να φτάσουν ακόμα και μέχρι το σημείο να δωροδοκήσουν τους ελεγκτές. Το φαινόμενο αυτό που δημιουργεί σοβαρές συνέπειες στους μετόχους και όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της εταιρείας και αντιμετωπίζεται συνήθως με την αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου και των διαδικασιών από τους αρμόδιους οργανισμούς. Παράλληλα, συνδέεται με την βελτιστοποίηση των διαδικασιών εσωτερικού ελέγχου. Εκτιμάται ότι η σύνδεση της αμοιβής των διευθυντικών στελεχών με το αποτέλεσμα και την αναβάθμιση των ελεγκτικών διαδικασιών, συμβάλλει θετικά.

Σύμφωνα με την έρευνα του Horwath (2011), η αλαζονεία των στελεχών μιας επιχείρησης συνιστά συμπεριφορά που φανερώνει χαρακτηριστικά απληστίας, η οποία εντοπίζεται ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου η επιχείρηση θεωρεί μη απαραίτητη τη λειτουργία του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου (ΣΕΕ) και ότι αυτό ουσιαστικά δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην ίδια.

Επιπλέον, στην έρευνα των Tessa και Harto (2016) εντοπίζονται ευρήματα σε σχέση με τη λειτουργία των διευθυνόντων συμβούλων, οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις τείνουν να γίνονται πιο πρόθυμοι σε υιοθέτηση συμπεριφορών «ωραιοποίησης» της οικονομικής κατάστασης της εταιρικής λειτουργίας, με υποβολή παραποιημένων ή ψευδών οικονομικών στοιχείων, κυρίως λόγω της μη πρόθεσής τους να χάσουν την υψηλή θέση που οι ίδιοι κατέχουν στην εταιρεία και ως εκ τούτου και τα προνόμια που αυτή φέρει.

Οι μηχανισμοί εταιρικής διακυβέρνησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις εταιρείες για να ευθυγραμμίσουν τα συμφέροντα ιδιοκτησίας και οικονομικής διαχείρισης (Sihombing et al. 2014). Με άλλα λόγια, απαιτούνται μηχανισμοί για την παρακολούθηση, τον έλεγχο και τη διαχείριση των μέσων που χρησιμοποιούνται, με στόχο την αποδυνάμωση της εμφάνισης λογιστικής απάτης κατά τη διαχείριση. Με τον τρόπο αυτόν, ένας ισχυρός μηχανισμός εταιρικής διακυβέρνησης αποδυναμώνει τους παράγοντες κινδύνου εμφάνισης της λογιστικής απάτης (Yesiariani et al. 2016, Yusof et al. 2015, και Skousen et al. 2009).

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη την έρευνα των Pamungkas et. al. (2018), διενεργείται ανάλυση του μηχανισμού εταιρικής διακυβέρνησης στη βάση εξέτασης πέντε διακριτών εταιρικών δεδομένων, ήτοι: α) της ανάλυσης των εταιρικών οικονομικών στόχων, β) του μηχανισμού ελέγχου της εταιρικής λειτουργίας, γ) της συχνότητας αλλαγής των ελεγκτών των οικονομικών

καταστάσεων κατά τη διάρκεια μιας ή περισσότερων χρήσεων, δ) της συχνότητας αλλαγών εταιρικής στρατηγικής κατά τη διάρκεια μιας χρήσης, καθώς και ε) της ύπαρξης εταιρικής κουλτούρας σε θέματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Η έρευνα αναφέρεται στην περίοδο 2012-2016 και συγκεντρώνει δεδομένα από σαράντα τέσσερις εισηγμένες επιχειρήσεις στο Ινδονησιακό Χρηματιστήριο Αξιών, δώδεκα από τις οποίες εμφάνισαν κατά το παρελθόν κρούσματα απάτης και τριάντα δυο χωρίς ανάλογα κρούσματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας φανερώνουν ότι η αλλαγή εταιρικής στρατηγικής εντός μιας οικονομικής περιόδου, που αναπροσαρμόζει και τα προϋπολογιστικά οικονομικά μεγέθη αυτής ενισχύουν την πιθανότητα εμφάνισης λογιστικής απάτης, αποδυναμώνοντας έτσι το πλαίσιο εταιρικής διακυβέρνησης.

Στον παρακάτω πίνακα (2.2.1) γίνεται περιληπτική ανασκόπηση των ερευνών:

Πίνακας 2.2.1 : Βιβλιογραφική επισκόπηση έρευνας

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
1	1964	Mattingly, L.	Formation and Development of the Institute of Certified Public Accountants in Greece	Καθορίζει ως αντικείμενο της Ελεγκτικής την «εξέταση των βιβλίων μιας οικονομικής μονάδος, των δικαιολογητικών εγγράφων, κλπ».
2	2000	Ettredge M., Reed M. and Stone M. Audit Expenditures,	An Examination of Substitution among Monitoring Devices: The Case of Internal and External	Εξετάζουν την δυνατότητα αντικατάστασης του εσωτερικού ελέγχου από τον εξωτερικό έλεγχο.

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
3	2002	Schilit H, Perler J.	Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud Reports	Καταγράφονται τριάντα πρακτικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, κατηγοριοποιημένες σε επτά ομάδες
4	2002	De Fond M. L., Raghunandan K. and Subramanyam K.R,	Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence?	Διερευνούν κατά πόσο η παροχή αμοιβής για μη ελεγκτικές υπηρεσίες επηρεάζει την ανεξαρτησία του ελεγκτή.
5	2003	Makkawi B., Schick A.	Are auditors sensitive enough to fraud?	Ερευνούν την συμπεριφορά των ελεγκτών, οι οποίοι όταν έρχονται αντιμέτωποι με κάποιο φαινόμενο απάτης προσαρμόζουν τις ελεγκτικές διαδικασίες που θα εφαρμόσουν ανάλογα με την κάθε περίπτωση.
6	2005	Davison R., Stewart - Goodwin J. and Kent P.	Internal Governance Structures and Earnings Management	Ερευνούν την σχέση του εσωτερικού με τον εξωτερικό έλεγχο.
7	2008	Hogan C.E, Wilkins M.S.	Evidence on the Audit Risk Model: Do Auditors Increase Audit Fees in the Presence of Internal Control Deficiencies?	Εξετάζουν τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες, ευνοείται η αύξηση της ελεγκτικής αμοιβής των εξωτερικών ελεγκτών.
8	2008	Albrecht S., Albrecht Ch. and Albrecht Co.	Current trends in fraud and its detection,	Εξετάζεται η φύση της απάτης μέσα από την μελέτη των μεγαλύτερων λογιστικών

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
				σκανδάλων της τελευταίας δεκαετίας καθώς επίσης ερευνάται σε ποιο βαθμό οι ελεγκτές είναι υπεύθυνοι ή όχι για την ανίχνευση της απάτης
9	2008	Salehi M., Mahadevaswamy G.	Audit Expectation Gap in Auditor Responsibilities: Comparison between India and Iran	Αναλύουν την ύπαρξη υψηλών προσδοκιών που έχουν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων από τους εξωτερικούς ελεγκτές σχετικά με το ελεγκτικό έργο και προσδιορίζουν το μέγεθος της ευθύνης των ελεγκτών επί των παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων
10	2009	Fraser I., Pong C.	The future of the external audit function	Διενεργείται επισκόπηση των προκλήσεων και των ευκαιριών που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ελεγκτές σε περίοδο οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης
11	2009	Ojo M.	The Role of External Auditors in Corporate Governance: Agency Problems and the Management of Risk	Εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους τόσο ο εξωτερικός ελεγκτής όσο και η επιτροπή ελέγχου συνεισφέρουν ως εργαλεία της εταιρικής διακυβέρνησης
12	2009	Immordino G., Pagano M.	Corporate Fraud, Governance and Auditing,	Αναλύεται η εταιρική απάτη που βρίσκει εφαρμογή σε περιπτώσεις εταιρειών που απειλούνται με ρευστοποίηση-πτώχευση.

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
13	2009	Skousen, C J., Smith, K. R., and Wright, C J.	(Detecting and Predicting Financial Statement Fraud: The Effectiveness of the Fraud Triangle and SAS.	Απαιτούνται μηχανισμοί για την παρακολούθηση, τον έλεγχο και τη διαχείριση των μέσων που χρησιμοποιούνται, με στόχο την αποδυνάμωση της εμφάνισης λογιστικής απάτης κατά τη διαχείριση
14	2010	Hassink H., Meuwissen R. and Bollen L.	Fraud detection, redress and reporting by auditors	Απαντούν στο ερώτημα κατά πόσο οι ελεγκτές συμμορφώνονται με τα ελεγκτικά πρότυπα όταν αντιμετωπίζουν φαινόμενα απάτης.
15	2010	Suwaidan, M.S., Qasim A.	External auditors’ reliance on internal auditors and its impact on audit fees: An empirical investigation	Διερευνούν τις αντιλήψεις που σχετίζονται με τους εξωτερικούς ελεγκτές και τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την ανεξαρτησία τους κατά τη διάρκεια του ελέγχου
16	2011	Horwath, C.	Putting the Freud in Fraud: Why the Fraud Triangle Is No Longer Enough	Η αλαζονεία των στελεχών μιας επιχείρησης συνιστά συμπεριφορά που φανερώνει χαρακτηριστικά απληστίας και εμφάνιση περιπτώσεων εταιρικής απάτης.
17	2012	Λουμιώτης Β., Τζίφας Β.	Βασικές Οδηγίες εφαρμογής Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ΔΠΕ)	Παρουσιάζουν και αναλύουν τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου, τα οποία αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την σωστή εκτέλεση των καθηκόντων των ελεγκτών.
18	2012	Kassem R., Higson A.	The new Fraud Triangle	Ερμηνεύουν την απάτη στις επιχειρήσεις

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
			Model	ως ένα φλέγον θέμα που έχει τραβήξει την προσοχή τόσο των ρυθμιστικών αρχών όσο των εξωτερικών ελεγκτών αλλά και του δημοσίου.
19	2013	Νεγκάκης Χ., Ταχυνάκης Π.	Σύγχρονα θέματα Ελεγκτικής & Εσωτερικού Ελέγχου	Ανάδειξη της αξίας της Ελεγκτικής στην Λογιστική Επιστήμη
20	2014	Lennox Cl., Wu X. and Zhang T.	Does Mandatory Rotation of Audit Partners Improve Audit Quality	Εξετάζουν την σχέση ανάμεσα στην διάρκεια της ελεγκτικής θητείας και την ποιότητα των ελεγκτικών υπηρεσιών
21	2014	Sihombing, K.S., Rahardjo, S.N.	Fraud Diamond Analysis in Detecting Fraudulent Statement Fraud: Empirical Study in Manufacturing Companies Listed in Indonesia Stock Exchange (BEI) Year 2010-2012.	Οι μηχανισμοί εταιρικής διακυβέρνησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις εταιρείες για να ευθυγραμμίσουν τα συμφέροντα ιδιοκτησίας και οικονομικής διαχείρισης
22	2015	Halbouni S.,	The role of auditors in preventing, detecting and reporting fraud: the case of the United Arab Emirates	Μελετάει τις ελεγκτικές διαδικασίες που ακολουθούν οι εσωτερικοί και εξωτερικοί ελεγκτές όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν φαινόμενα απάτης κατά την διάρκεια του ελέγχου

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
23	2015	Lennox Cl., Pittman J.	Big Five Audits and Accounting Fraud	Εξετάζουν και αξιολογούν την συχνότητα εμφάνισης λογιστικής απάτης που σχετίζεται με τις πέντε μεγαλύτερες ελεγκτικές εταιρείες
24	2015	Yusof, M., Khair, A., & Simon, J.	Fraudulent Financial Reporting: An Application of Fraud Models to Malaysian Public Listed Companies	Απαιτούνται μηχανισμοί για την παρακολούθηση, τον έλεγχο και τη διαχείριση των μέσων που χρησιμοποιούνται, με στόχο την αποδυνάμωση της εμφάνισης λογιστικής απάτης κατά τη διαχείριση
25	2016	Tessa, C., and Harto, P.	Fraudulent financial reporting: pentagon testing fraud theory in financial sector and banking in Indonesia.	Εντοπίζονται ευρήματα σε σχέση με τη λειτουργία των διευθυνόντων συμβούλων, οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις τείνουν να γίνονται πιο πρόθυμοι σε υιοθέτηση συμπεριφορών «ωραιοποίησης» της οικονομικής κατάστασης της εταιρικής λειτουργίας.
26	2016	Yesiariani, M., Rahayu, I.	Analysis Fraud Diamond and Financial Statement Fraud.	Απαιτούνται μηχανισμοί για την παρακολούθηση, τον έλεγχο και τη διαχείριση των μέσων που χρησιμοποιούνται, με στόχο την αποδυνάμωση της εμφάνισης λογιστικής απάτης κατά τη διαχείριση
27	2018	Pamungkas, I. D., Ghozali, I., Achmad, T., Khaddafi, A.,	Corporate Governance mechanisms in preventing accounting	Διενεργείται ανάλυση του μηχανισμού εταιρικής διακυβέρνησης στη βάση εξέτασης πέντε διακριτών εταιρικών

α.α.	Έτος	Συγγραφείς	Τίτλος Έρευνας	Βασικά χαρακτηριστικά έρευνας
		Hidayah, R.	fraud: a study of fraud Pentagon Model.	δεδομένων

2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παραπάνω επισκόπηση τόσο της ελληνικής όσο και της ξένης βιβλιογραφίας καθίσταται αναγκαία για την ολοκληρωμένη κάλυψη του θέματος της διπλωματικής εργασίας. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι ο εξωτερικός έλεγχος θεωρείται το πιο σημαντικό στοιχείο της εταιρικής διακυβέρνησης όσον αφορά στην πρόληψη και στον εντοπισμό της λογιστικής απάτης. Επιπλέον, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι στα περισσότερα παγκόσμια οικονομικά σκάνδαλα οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν από τους εξωτερικούς ελεγκτές δεν ήταν σύμφωνες με τα πρότυπα του ελέγχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να διερευνηθεί η σημασία, η λειτουργία και η επίδραση του εξωτερικού ελέγχου στην πρόληψη και τον εντοπισμό της λογιστικής απάτης. Αρχικά παρουσιάζονται οι σημαντικότερες εννοιολογικές προσεγγίσεις της ελεγκτικής επιστήμης και τα εξεταζόμενα θέματα της. Στην συνέχεια γίνεται εκτενής ανάλυση της έννοιας του εξωτερικού ελέγχου, του θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου του εξωτερικού ελέγχου, του έργου των ελεγκτών, των θεμελιωδών αρχών του ελεγκτικού επαγγέλματος, της ευθύνης των ελεγκτών, των φύλλων εργασίας και της έκθεσης των ελεγκτών, του Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας Ελεγκτών της IFAC και των πλεονεκτημάτων από την χρησιμοποίηση των ελεγκτών. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την ανάλυση της έννοιας της λογιστικής απάτης.

3.2 ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ

3.2.1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ

Η Ελεγκτική επιστήμη αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κλάδους της λογιστικής επιστήμης και ασχολείται με την διατύπωση αρχών και κανόνων που αφορούν την ομαλή διεξαγωγή οικονομικών ελέγχων. Αντικείμενο της συνιστά ο έλεγχος των διαδικασιών και των μεθόδων που εφαρμόστηκαν από την επιχείρηση κατά την διάρκεια του διαχειριστικού έτους και διενεργείται από πρόσωπα ανεξάρτητα προς την οικονομική μονάδα. (Ορκωτοί Ελεγκτές-Λογιστές) Τα προαναφερθέντα διενεργούνται στο πλαίσιο του νόμου περί ανωνύμων εταιρειών, των γενικών παραδεκτών λογιστικών αρχών και προτύπων, προκειμένου να ελεγχθούν και να επιβεβαιωθεί κατά πόσο τα δημοσιευμένα οικονομικά στοιχεία είναι αξιόπιστα.

Η Αμερικάνικη Ένωση Λογιστικής (American Accounting Association) το 1972 ορίζει την Ελεγκτική ως «μια συστηματική διαδικασία αντικειμενικής συγκέντρωσης και αξιολόγησης ελεγκτικών τεκμηρίων, που αφορούν σε πιστοποιήσεις οικονομικών ενεργειών και γεγονότων, με σκοπό την εξακρίβωση του βαθμού ανταπόκρισης μεταξύ αυτών των πιστοποιήσεων και των προκαθορισμένων κριτηρίων για την γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων σε ενδιαφερόμενους χρήστες».

Η Ελεγκτική είναι ένας ξεχωριστός επαγγελματικός κλάδος των διοικητικών-οικονομικών επιστημών που πραγματεύεται τους γενικούς κανόνες, όρους και προϋποθέσεις για τη διενέργεια ελέγχου σε κάθε επιχείρηση-οικονομική μονάδα-φορέα που στοχεύει στη διαφύλαξη και σωστή διαχείριση των οικονομικών πόρων, καθώς την ανάπτυξη και αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Μία όμως περισσότερο περιεκτική εννοιολογική οριοθέτηση της σύγχρονης Ελεγκτικής, από άποψης των βασικών δομικών της στοιχείων, μπορεί να διατυπωθεί ως εξής:

«Ελεγκτική είναι ο επιστημονικός κλάδος της συστηματικής διαδικασίας συγκέντρωσης και αξιολόγησης ελεγκτικών τεκμηρίων, από ένα ανεξάρτητο και ικανό για την περίπτωση πρόσωπο, τα οποία αφορούν μετρήσιμες πληροφορίες συγκεκριμένης οικονομικής μονάδας, με σκοπό να εξακριβωθεί και να γνωστοποιηθεί στους ενδιαφερόμενους χρήστες κατά πόσο οι πληροφορίες αυτές ανταποκρίνονται σε προκαθορισμένα κριτήρια».

3.2.2 *ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ*

Κατά τον Mattingly (1964), αντικείμενο της ελεγκτικής είναι «η εξέταση των βιβλίων μιας οικονομικής μονάδος, των δικαιολογητικών εγγράφων, των αποδεικνυόντων την αλήθεια, ακρίβεια και νομιμότητα των εν αυτοίς εγγραφών, η ζήτηση των απαιτούμενων πληροφοριών, ως και η διενέργεια δοκιμαστικών επαληθεύσεων, πασών των εργασιών τούτων διεξαγόμενων εις τοιαύτην ώστε να πεισθεί ο ελεγκτής περί της ακρίβειας και αληθείας των ως άνω βιβλίων και των βάσει τούτων συνταχθεισών οικονομικών καταστάσεων».

Το αντικείμενο λοιπόν της ελεγκτικής είναι ο έλεγχος των επιχειρήσεων με στόχο:

1. Την πρόληψη, αποκάλυψη ή καταστολή ακούσιων ή εκούσιων λογιστικών λαθών και οικονομικών ατασθαλιών.
2. Την πιστοποίηση, ύστερα από διενέργεια συστηματικού ελέγχου και ανάλογων δοκιμαστικών επαληθεύσεων, της αξιοπιστίας των οικονομικών δεδομένων, της πιστοληπτικής ικανότητας καθώς και της ορθής εφαρμογής των κείμενων φορολογικών διατάξεων.
3. Βασικοί σκοποί του ελέγχου είναι ο εντοπισμός και η πρόληψη ηθελημένων ή αθέλητων λογιστικών λαθών, η διερεύνηση, αποκάλυψη και καταστολή ακούσιων ή εκούσιων σφαλμάτων ως προς τις διαδικασίες, η έγκριση, ανάλυση και σχολιασμός της ακρίβειας και πιστότητας των διαφόρων οικονομικών καταστάσεων στο σύνολο τους, η αξιολόγηση της σύνταξης και της παράθεσης διαφόρων επιμέρους σημείων των οικονομικών καταστάσεων που συνήθως αποτελούν ενδιαφέροντα και κατατοπιστικά στοιχεία για την πορεία και τις τάσεις που επικρατούν μέσα στην επιχείρηση, η πιστοποίηση της επάρκειας ή ανεπάρκειας της διαχρονικής κατάρτισης των κάθε είδους αριθμοδεικτών για την εξαγωγή των ανάλογων χρήσιμων συμπερασμάτων, η υπογράμμιση των ατελειών και ο καθορισμός των αδυναμιών στο όλο κύκλωμα της επιχειρηματικής και διαχειριστικής απεικόνισης και τέλος η στάθμιση των πιθανοτήτων ικανοποίησης των κάθε λογής απαιτήσεων της επιχείρησης, προκειμένου να υπολογιστούν οι πιθανές επισφάλειες και να γίνει έτσι δυνατός ο σχηματισμός των σωστών προβλέψεων.

4. Για τον ελεγκτή, σκοπός του ελέγχου είναι η διαμόρφωση γνώμης αναφορικά με την ορθή ή μη παρουσίαση της χρηματοοικονομικής θέσης και των αποτελεσμάτων χρήσεως της ελεγχόμενης μονάδος στις αντίστοιχες λογιστικές καταστάσεις, σύμφωνα με τις γενικώς παραδεκτές λογιστικές αρχές που ορίζονται από την εκάστοτε νομοθεσία.
5. Ως υποκείμενο του ελέγχου μπορούμε να θεωρήσουμε τον ελεγκτή, δηλαδή το πρόσωπο που καταστρώνει, προγραμματίζει και τελικά διενεργεί την όλη διαδικασία. Ο ελεγκτής, με σκοπό τη διεκπεραίωση της ελεγκτικής διαδικασίας και την κατάρτιση της έκθεσης του ελέγχου απαιτείται να διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις και την επαρκή επαγγελματική εμπειρία και επάρκεια. Σύμφωνα με το άρθρο 11 του ν.3693/2008 προβλέπεται ότι οι «νόμιμοι ελεγκτές,
6. προκειμένου να διατηρήσουν την επαγγελματική τους άδεια, είναι υποχρεωμένοι να συμμετέχουν σε προγράμματα συνεχούς εκπαίδευσης που παρέχονται από κατάλληλους φορείς του εσωτερικού ή του εξωτερικού.

3.2.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Στην ιστορική διαδρομή της Ελεγκτικής διαμορφώθηκαν διάφορα είδη ελέγχων. Η διάκριση γίνεται ανάλογα με το εύρος, την περιοδικότητα, τον σκοπό και την ιδιότητα του ελεγκτή. Παρακάτω, παρουσιάζονται τα είδη του ελέγχου που μπορούν να διενεργηθούν σε οποιαδήποτε εταιρεία καθώς και τα κριτήρια κατηγοριοποίησης τους.

Η πρώτη διάκριση γίνεται ανάλογα με την εξάρτηση του προσώπου από την ελεγχόμενη εταιρεία, σε εξωτερικό και εσωτερικό έλεγχο.

Στην πρώτη περίπτωση, ο ελεγκτής είναι ανεξάρτητος επαγγελματίας δηλαδή δεν έχει εξαρτημένη σχέση εργασίας με την εταιρεία, έχει λάβει άδεια ασκήσεως επαγγέλματος και ασκεί έλεγχο στην εταιρεία κατόπιν πρόσκλησης από τους μετόχους. Στην δεύτερη περίπτωση, ο ελεγκτής βρίσκεται σε υπαλληλική σχέση με την ελεγχόμενη επιχείρηση και σχετίζεται άμεσα με τα στελέχη αυτής.

Ο εσωτερικός ελεγκτής είναι υποχρεωμένος να υπακούσει στους εσωτερικούς κανονισμούς και υποδείξεις της διοίκησης, οι οποίες μπορεί να διαφέρουν από τα γενικά ελεγκτικά πρότυπα.

Η δεύτερη διάκριση γίνεται ανάλογα με την έκταση ή το εύρος τους , σε γενικούς και ειδικούς ελέγχους. Γενικοί καλούνται οι έλεγχοι που αφορούν το σύνολο των δραστηριοτήτων της εταιρείας, πραγματοποιούνται σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (ΔΠΕ) και αποβλέπουν στην έκφραση γνώμης για την ορθή απεικόνιση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και την τήρηση των διαδικασιών για την επίτευξη του σκοπού της. Ειδικοί καλούνται οι έλεγχοι που αφορούν συγκεκριμένους λογαριασμούς ή τομείς και διαδικασίες της εταιρείας (π.χ. έλεγχος ταμείου), συνήθως πραγματοποιούνται έκτακτα και αποβλέπουν στην αποκάλυψη λαθών, εσκεμμένων ή μη, στην ορθή τήρηση των λογαριασμών ή των διαδικασιών.

Η τρίτη διάκριση γίνεται ανάλογα με την περιοδικότητα τους, σε μόνιμους, τακτικούς και έκτακτους ελέγχους. Μόνιμοι έλεγχοι καλούνται όσοι διενεργούνται καθ' όλη την διάρκεια της χρήσης, τακτικοί καλούνται αυτοί που διενεργούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα (έτος, εξάμηνο, τρίμηνο) ενώ έκτακτοι καλούνται όσοι διενεργούνται σε τυχαία χρονική στιγμή.

Η τέταρτη διάκριση γίνεται ανάλογα με τον σκοπό που επιτελούν, σε προληπτικούς και κατασταλτικούς ελέγχους. Προληπτικοί είναι όσοι διενεργούνται με σκοπό την πρόληψη λαθών κατά την τήρηση των λογαριασμών και των διαδικασιών ενώ κατασταλτικοί είναι αυτοί που διενεργούνται μετά από την εκτέλεση μιας πράξης και αποβλέπουν στην εύρεση και καταστολή εκούσιων ή ακούσιων σφαλμάτων.

Επίσης υπάρχει και ο διαχωρισμός των ελέγχων ανάλογα με τον τομέα τον οποίο διερευνούν και διακρίνονται σε:

- Διαχειριστικούς, οι οποίοι έχουν ως αντικείμενο την διαχείριση των οικονομικών της εταιρείας
- Διοικητικούς, που ασχολούνται με την διαπίστωση της ορθής και πιστής εφαρμογής των ακολουθούμενων διαδικασιών.
- Φορολογικούς, οι οποίοι αποβλέπουν στην ορθή τήρηση της φορολογικής νομοθεσίας και των φορολογικών υποχρεώσεων.

Κατά τον Καζαντζή (2006), οι έλεγχοι με βάση το αντικείμενο του ελέγχου μπορούν να διαχωριστούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Χρηματοοικονομικός έλεγχος ο οποίος έχει να κάνει με την απόδειξη της ορθότητας και της νομιμότητας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.
- Λειτουργικός έλεγχος ο οποίος έχει να κάνει με την ορθότητα και νομιμότητα είτε με μια συγκεκριμένη λειτουργία της επιχείρησης, είτε με ένα σύνολο λειτουργιών και έχει άμεση συσχέτιση με τον διαχωρισμό του ελέγχου σε διοικητικό, διαχειριστικό και λοιπούς ελέγχους.
- Έλεγχος αποδοτικότητας ο οποίος είναι ο έλεγχος μιας διαδικασίας η οποία λαμβάνει χώρα σε μια εταιρεία σχετικά με την αποδοτικότητα της και συνήθως διενεργείται από τους εσωτερικούς ελεγκτές
- Έλεγχος συμμόρφωσης ο οποίος διενεργείται σε μια επιχείρηση με σκοπό την πιστοποίηση και απόδειξη της συμμόρφωσης της σε όρους, προδιαγραφές ή και συμφωνίες.
- Ειδικός έλεγχος ο οποίος αφορά οποιοδήποτε έλεγχο εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες αρκεί ο ελεγκτής να έχει την ικανότητα να τον βγάλει εις πέρας.

3.3 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

3.3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Στην προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας του Εξωτερικού Ελέγχου διατυπώθηκαν αρκετοί ορισμοί, μεταξύ των οποίων είναι και οι εξής:

Ως εξωτερικός έλεγχος, ορίζεται αυτός που διενεργείται από τους ορκωτούς ελεγκτές-λογιστές, επαγγελματίες με ανεπίληπτο ήθος, ακέραιο χαρακτήρα, άρτια επιστημονική κατάρτιση και ελεγκτική εμπειρία. Μεταξύ εξωτερικού ελεγκτή και επιχείρησης δεν υπάρχει καμία σχέση εξάρτησης και για τον λόγο αυτό το πόρισμα του εξωτερικού ελεγκτή, θεωρείται κατά τεκμήριο αντικειμενικό.

Εξωτερικός έλεγχος καλείται ο διενεργούμενος από πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που δεν έχει εξαρτημένη σχέση εργασίας με την εταιρεία, δεν σχετίζεται οικονομικά με αυτήν, ούτε με τους

μετόχους ή την διοίκηση αυτής, έχει λάβει άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, στις περιπτώσεις που απαιτείται, και διαθέτει τα προβλεπόμενα αυξημένα προσόντα (εχέγγυα εντιμότητας, επάρκεια αναγκαίων θεωρητικών γνώσεων).

Σύμφωνα με το Σώμα Ορκωτών Λογιστών, ο αντικειμενικός σκοπός του εξωτερικού έλεγχου των οικονομικών καταστάσεων συνίσταται στην έκφραση γνώμης για το εάν οι καταστάσεις αυτές εμφανίζουν ή όχι μια ακριβοδίκαιη εικόνα της περιουσιακής κατάστασης της επιχείρησης κατά την ημερομηνία του Ισολογισμού, καθώς και των αποτελεσμάτων των εργασιών της κατά την χρήση που έληξε την ίδια ημερομηνία, μέσα στα πλαίσια της νομοθεσίας και των ιδιαίτερων συνθηκών στην οποία λειτουργεί η επιχείρηση.

Όπως υποστηρίζει η Ojo (2009), ο εξωτερικός έλεγχος αποτελεί βασικό στοιχείο της εταιρικής διακυβέρνησης καθώς εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα με τον εσωτερικό έλεγχο αλλά και την επιτροπή ελέγχου, οι οποίοι αποτελούν μηχανισμούς της εταιρικής διακυβέρνησης.

Στο άρθρο 37 του Νόμου 3693/2008, παράγραφος 4, αποτυπώνεται η σχέση μεταξύ εταιρικής διακυβέρνησης και εξωτερικού ελέγχου ως εξής: «Ο νόμιμος ελεγκτής ή το ελεγκτικό γραφείο οφείλει να αναφέρει στην Επιτροπή Ελέγχου κάθε θέμα που έχει σχέση με την πορεία και τα αποτελέσματα του υποχρεωτικού ελέγχου και να επιδώσει ιδιαίτερη έκθεση με τις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, ιδίως, με τις αδυναμίες των διαδικασιών που αφορούν τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση και τη σύνταξη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων».

Συνοψίζοντας, ο προληπτικός ρόλος που διαδραματίζει η εταιρική διακυβέρνηση σε συνδυασμό με τον κατασταλτικό χαρακτήρα του εξωτερικού ελέγχου, αποτελούν το κυριότερο μέσο ανάπτυξης και βιωσιμότητας της επιχείρησης.

3.3.2 ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Το νομοθετικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε και κατοχυρώθηκε ο θεσμός των Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών στην Ελλάδα είναι ο Νόμος 1969/1991. Ο συγκεκριμένος νόμος θεωρείται ο Ιδρυτικός Νόμος του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών και συγκεκριμένα με το άρθρο 75 (το οποίο αργότερα τροποποιήθηκε με τα άρθρα 32 Ν. 2076/1992 και 18 §1 και 8 του Ν. 2231/1994) ορίζεται ότι ο υποχρεωτικός έλεγχος της οικονομικής διαχείρισεως ανωνύμων εταιρειών, ιδρυμάτων, οργανισμών, επιχειρήσεων και εκμεταλλεύσεων, που απαιτεί αυξημένα

προσόντα, θα ασκείται από Ορκωτούς Ελεγκτές Λογιστές εγγραφόμενους σε ειδικό μητρώο και η οργάνωση του Σώματος θα γίνεται με το Π.Δ. 226/92.

Με το Προεδρικό Διάταγμα 226/92 “περί συστάσεως, οργανώσεως και λειτουργίας του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών, καθώς και περί των όρων εγγραφής σε Ειδικό Μητρώο και ασκήσεως του επαγγέλματος του Ορκωτού Ελεγκτή Λογιστή”, καταργήθηκαν οι προηγούμενες διατάξεις περί Σώματος Ορκωτών Λογιστών και ορίστηκαν τα εξής βασικά άρθρα: το άρθρο 1 που αναφέρεται στη Σύσταση, το άρθρο 2 που αφορά στο σκοπό, το άρθρο 3 που ορίζει σε ποιες περιπτώσεις είναι υποχρεωτική η χρησιμοποίηση των νόμιμων ελεγκτών, το άρθρο 6 που τονίζει ποιοι αποτελούν τα Όργανα του Σώματος και το άρθρο 15 που αναλύει ποια είναι τα ασυμβίβαστα και οι απαγορεύσεις ως προς το επάγγελμα του Ορκωτού Ελεγκτή-Λογιστή.

Ο Νόμος 2231/1994 (άρθρο 18, ν.2231/1994, Ε.τ.Κ, αρ, φύλλου 139, 31,0/8/1994) ορίζει ποιες προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται προκειμένου να μεταβεί ένα μέλος στην βαθμίδα του Ορκωτού και του Επίκουρου Ελεγκτή καθώς επίσης καθορίζει τις ώρες πραγματοποίησης ενός πραγματικού ελέγχου, το ελάχιστο ενιαίο ωρομίσθιο και το ανώτατο όριο ετήσιας απασχόλησης.

Τέλος, με το Προεδρικό Διάταγμα 341/1997 (Ε.τ.Κ. αρ. Φύλλου 232, 21/11/1997) προσαρμόζεται η ισχύουσα νομοθεσία περί του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών (Σ.Ο.Ε.) στις διατάξεις του άρθρου 18 του Ν. 2231/1994, για θέματα όπως οι απαιτούμενες γνώσεις των υποψηφίων Ορκωτών Ελεγκτών και οι διατάξεις που αφορούν στην ανάθεση του ελέγχου και την αμοιβή των Ορκωτών.

3.3.3 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Σύμφωνα με τον Larcker (2011), η διαδικασία που ακολουθείται στον εξωτερικό έλεγχο είναι η εξής:

1. Προετοιμασία ελέγχου: οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής του ελέγχου και εντοπισμός των περιοχών που απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή.
2. Αξιολόγηση των εκτιμήσεων: επιλογή δείγματος λογαριασμών μεγάλων πελατών. Εξέταση των υποθέσεων του management και επαλήθευση των εκτιμήσεων.

3. Εκτίμηση της απάτης: επισκόπηση των ευκαιριών που ευνοούν την απάτη. Εξέταση των κινήτρων για απάτη και χρησιμοποίηση του «επαγγελματικού σκεπτικισμού».
4. Αξιολόγηση του εσωτερικού ελέγχου: εξέταση του σχεδιασμού, εντοπισμός των αδυναμιών και εστίαση σε λογαριασμούς μεγάλων πελατών και σε ασυνήθιστες συναλλαγές.
5. Σύνοψη: επισκόπηση των ευρημάτων μαζί με την ελεγκτική επιτροπή. Έκφραση γνώμης που θα συνοδεύει τις οικονομικές καταστάσεις.

Η παραπάνω διαδικασία που ακολουθείται στον εξωτερικό έλεγχο υπόκειται σε συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, το θεσμικό αυτό πλαίσιο διέπεται από τις διατάξεις και τα 36 clarified standards ISAs (International Standards on Auditing) που θέτει η International Federation of Accountants (IFAC) μέσω του οργανισμού International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχει επίσης ο θεσμός του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου (European Court of Auditors) ο οποίος ιδρύθηκε προκειμένου να ελέγχει τα οικονομικά της ΕΕ. Επιπλέον, το θεσμικό πλαίσιο του εξωτερικού ελέγχου εμπεριέχει standards, αρχές, διαδικασίες που έχουν τεθεί από την American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). Τέλος, όσο αφορά τα τραπεζικά ιδρύματα, η διαδικασία του εξωτερικού ελέγχου περιλαμβάνει αρχές από την The Basel Committee on Banking Supervision η οποία στοχεύει στην συνεχή αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών εποπτείας των τραπεζών σε όλο τον κόσμο (BCBS).

3.4 Ο ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΚΤΗΣ

Υπεύθυνος για την διεξαγωγή του εξωτερικού ελέγχου είναι ο εξωτερικός ελεγκτής. Ο εξωτερικός ελεγκτής είναι ένας επαγγελματίας ελεγκτής ο οποίος ασκεί τον έλεγχο σύμφωνα με συγκεκριμένους νόμους ή κανόνες στις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας και ο οποίος δεν έχει καμία υπαλληλική ή άλλη εξάρτηση προς την επιχείρηση που καλείται να ελέγξει. Είναι αναγνωρισμένοι από την πολιτεία ως ειδικοί επαγγελματίες και σύμφωνα με το άρθρο 12 του Νόμου 3329/1955 αναφέρει ότι ο ελεγκτής επιτελεί λειτουργήματα.

Η ανεξαρτησία είναι το κυριότερο μέσο με το οποίο ο εξωτερικός ελεγκτής αποδεικνύει ότι μπορεί να εκτελέσει τα καθήκοντα του αντικειμενικά. Ως ανεξαρτησία νοείται τόσο η

ανεξαρτησία του πνεύματος, δηλαδή η πνευματική κατάσταση που εξασφαλίζει ότι λαμβάνονται υπόψη όλα τα θέματα που έχουν σχέση με το προς εκτέλεση καθήκον και η ανεξαρτησία όπως παρουσιάζεται προς τα έξω δηλαδή η ανάγκη αποφυγής καταστάσεων και περιστατικών τα οποία είναι τόσο σοβαρά ώστε θα μπορούσαν να προκαλέσουν αμφιβολίες σε έναν τρίτο για την αντικειμενικότητα του εξωτερικού ελεγκτή. Έτσι λοιπόν πρέπει να είναι εντελώς ανεξάρτητος και αδέσμευτος προς την οικονομική μονάδα που ελέγχει και κατά συνέπεια να μην επηρεάζεται καθόλου από την διοίκηση της.

Οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων βασίζονται στο γεγονός ότι ο εξωτερικός ελεγκτής θα συντάξει μια αμερόληπτη και ανεξάρτητη έκθεση ελέγχου. Για να το πετύχει αυτό ο ελεγκτής θα πρέπει να ελέγχει αν τα στοιχεία που αναγράφονται στον ισολογισμό είναι αληθή, αν όλα τα λογιστικά γεγονότα έχουν καταχωρηθεί στα βιβλία και φυσικά αν όλες οι λογιστικές εργασίες έγιναν σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις των νόμων. Η έλλειψη κάθε είδους δεσμού και εξάρτησης από τη διοίκηση της ελεγχόμενης οικονομικής μονάδας αυξάνει το κύρος, την αποδοχή και την χρησιμότητα των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων.

Οι ελεγκτές έχουν καθήκον να συμβάλλουν με το θεσμικό τους ρόλο στη βελτίωση της διαφάνειας αλλά και της γενικότερης λειτουργίας των ιδιωτικών επιχειρήσεων και των δημόσιων οργανισμών.

Ο τρόπος διορισμού, τα προσόντα και η μορφή των εκθέσεων του εξωτερικού ελεγκτή καθορίζονται από το καταστατικό το οποίο ποικίλλει ανάλογα με την νομοθεσία κάθε χώρας. Επίσης, οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να είναι μέλη κάποιου αναγνωρισμένου επαγγελματικού φορέα Ορκωτών Λογιστών ή Ελεγκτών.

Η διαδικασία του εξωτερικού ελέγχου μπορεί να προσφέρει πολλά οφέλη στην ελεγχόμενη εταιρεία, με την προϋπόθεση ότι οι ελεγκτές θα ασκήσουν το ελεγκτικό τους έργο με υπευθυνότητα και συνέπεια. Ενδεικτικά, μερικά από τα οφέλη είναι ότι βελτιώνεται συνεχώς το λογιστικό σύστημα της επιχείρησης και οι λογιστικές καταστάσεις αποκτούν νομιμότητα και εγκυρότητα λόγω του πιστοποιητικού ελέγχου που συντάσσεται από τον ελεγκτή. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στα ενδιαφερόμενα μέρη να επενδύουν με ασφάλεια τα κεφάλαια τους.

Τέλος, για την εταιρεία δεν είναι καλό να διατηρεί τους ίδιους ελεγκτές για μεγάλο χρονικό διάστημα διότι έτσι δημιουργείται πολύ στενή και φιλική σχέση με τη διεύθυνση της εταιρείας με αποτέλεσμα οι ελεγκτές να γίνονται ιδιαίτερα ευαίσθητοι στις επιθυμίες των εν λόγω διευθυντικών στελεχών.

3.4.1 ΤΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

Για να τύχει αναγνώρισης ο εξωτερικός ελεγκτής θα πρέπει να διαθέτει επαγγελματικά προσόντα τα οποία να τον χαρακτηρίζουν επαγγελματία υψηλής ικανότητας και ήθους. Η αποδοχή και η εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο του ελεγκτή δεν επιβάλλεται αλλά κερδίζεται μέσα από την ποιότητα των ελεγκτικών υπηρεσιών που προσφέρει.

Ο ελεγκτής καλείται να έχει όλες τις απαραίτητες γνώσεις και την επαγγελματική εμπειρία τα οποία του είναι απαραίτητα για την άσκηση του ελέγχου. Οφείλει να είναι ανεξάρτητος αλλά παράλληλα να αναπτύσσει σχέσεις εμπιστοσύνης με τον ελεγχόμενο. Πιο συγκεκριμένα, σε κάθε περίπτωση ο ελεγκτής θα πρέπει να αποδεικνύει ότι ούτε ο ίδιος ούτε η ελεγκτική εταιρεία στην οποία ανήκει, δεν συμμετέχουν στην εταιρεία του πελάτη είτε στο επίπεδο της διεύθυνσης είτε στο επίπεδο στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις. Επιπλέον, ο ελεγκτής δεν θα πρέπει να συμμετέχει στην προετοιμασία των οικονομικών καταστάσεων του πελάτη του, ή στην αποτίμηση των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού του με σκοπό την εγγραφή των αποτελεσμάτων αυτών στις οικονομικές καταστάσεις, να ενεργεί για λογαριασμό του πελάτη στην επίλυση διαφορών οι οποίες μπορεί να έχουν σοβαρή επίδραση στις οικονομικές καταστάσεις, ή να εκτελεί καθήκοντα που επηρεάζουν σημαντικά τα διευθυντικά στελέχη της εταιρείας (π.χ. καθήκοντα που να έχουν σχέση με την πρόσληψη τους).

Με την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας στην 8^η οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (84/253) έχουν καθοριστεί τα κύρια προσόντα του ελεγκτή που απαιτούνται για την άσκηση του ελεγκτικού επαγγέλματος και είναι τα εξής: η εντιμότητα (άρθρο 3), η επαγγελματική συνείδηση (άρθρο 23), η επαγγελματική ανεξαρτησία (άρθρο 24) και η κατοχή υψηλού επιπέδου τυπικών και ουσιαστικών προσόντων (άρθρα 4-8).

Οι θεμελιώδεις αρχές του ελεγκτικού επαγγέλματος, όπως προσδιορίζονται στις διακηρύξεις και τα Ελεγκτικά Πρότυπα της IFAC έχουν ως εξής:

- Οι Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές πρέπει να είναι πρόσωπα με αυξημένα επαγγελματικά προσόντα. Τα αυξημένα επαγγελματικά προσόντα ορίζονται από την 8η Οδηγία 84/253 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προς την οποία προσαρμόστηκε πλήρως η Ελληνική νομοθεσία, με την έγκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την αποδοχή του Συμβουλίου της Επικράτειας.
- Οι Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές πρέπει να απολαμβάνουν πλήρους προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας [Οδηγία 84/253, Π.Δ. 226/1992].
- Οι Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές πρέπει να ασκούν το έργο τους με διαφάνεια και υπευθυνότητα, ώστε να εξασφαλίζεται η εγκυρότητα και αξιοπιστία των πορισμάτων του ελέγχου [Οδηγία 84/253, Π.Δ. 226/1992].
- Το ελεγκτικό έργο των Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών ασκείται σύμφωνα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα και την ισχύουσα εσωτερική και Κοινοτική νομοθεσία [Π.Δ. 226/1992].

3.4.2 Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΩΝ

Η ευθύνη του ελεγκτή διακρίνεται σε τρία είδη: την αστική, την ποινική και την πειθαρχική ευθύνη.

3.4.2.1 ΑΣΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Ο Ελεγκτής που αναλαμβάνει τον έλεγχο μιας επιχείρησης, αναλαμβάνει ταυτόχρονα την υποχρέωση και την αντίστοιχη ευθύνη να εκτελέσει τη συμφωνηθείσα σύμβαση κατά τρόπο που αρμόζει στην επαγγελματική του ιδιότητα.

Ο νόμος 2190/1920, άρθρο 37 παρ. 3 για την “ευθύνη των Ελεγκτών έναντι μόνο της εταιρείας” ορίζει ότι : «Οι ελεγκταί ευθύνονται κατά την άσκηση των καθηκόντων των διά παν πταίσμα, υποχρεούμενοι εις αποζημίωσιν της εταιρείας. Η εκ του παρόντος ευθύνη δεν δύναται να αποκλεισθεί ή τροποποιηθεί. Η αξίωσις της εταιρείας παραγράφεται μετά διετίαν». Από την διατύπωση αυτή προκύπτει το συμπέρασμα ότι υπάρχει ατομική ευθύνη των ελεγκτών και όπως ρητά ορίζει το άρθρο 37 του νόμου 2190, ευθύνη καταλογίζεται στον Ελεγκτή μόνο όταν υπάρχει παράβαση καθήκοντος, πταίσμα και ζημία. Η ευθύνη του ελεγκτή είναι δικαιοπρακτική γιατί απορρέει από την συμβατική σχέση του με την επιχείρηση που ελέγχει. Ειδικά, ο ελεγκτής

έχει αναλάβει την υποχρέωση έναντι της επιχείρησης, να διεξάγει με επιμέλεια τον έλεγχο των οικονομικών της καταστάσεων. Η μη εκπλήρωση ή η πλημμελής εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής, συνιστά παράβαση των όρων της σύμβασης.

Η ευθύνη των ορκωτών ελεγκτών απέναντι σε τρίτους ορίζεται από το Άρθρο 19 του Προεδρικού Διατάγματος υπ’ αριθ. 226 ως εξής:

«Ο Ορκωτός Ελεγκτής ευθύνεται για κάθε ζημία εκ θετικής ενεργείας ή παραλείψεως του κατά τον έλεγχο και την έκδοση του πιστοποιητικού ελέγχου, εφόσον αυτή οφείλεται σε δόλο ή βαρεία αμέλεια του ασκούντος τον έλεγχο και αποδεδειγμένα προκλήθηκε από την χρήση του πιστοποιητικού ελέγχου. Η ευθύνη προς αποζημίωση δεν μπορεί να είναι ανώτερη του πενταπλασίου του συνόλου των εκάστοτε ετήσιων αποδοχών του Προέδρου του Αρείου Πάγου ή του συνόλου των αμοιβών του ευθυνόμενου Ορκωτού Ελεγκτή κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο, εφόσον οι τελευταίες υπερβαίνουν το προηγούμενο όριο». Στην περίπτωση των ελεγκτικών εταιρειών τα παραπάνω όρια αφορούν στον κάθε μέτοχο ή εταίρο χωριστά, η δε εταιρεία, θεωρείται αλληλεγγύως συνυπεύθυνη για την κάλυψη της προσγειωμένης από τον μέτοχο ή εταίρο ζημίας».

3.4.2.2 ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Η παράβαση εκ μέρους του ελεγκτή του καθήκοντος α) της μη παράνομης θεώρησης των ετήσιων λογιστικών καταστάσεων, β) της εχεμύθειας και γ) της δήλωσης κωλύματος διορισμού του ως ελεγκτή συνεπάγεται την ποινική του ευθύνη. Σύμφωνα με το άρθρο 63 του Νόμου 2190/1920 «Περί Ανωνύμων Εταιριών» ορίζεται το είδος και το ύψος της ποινής ως εξής:

Στην περίπτωση που οι ελεγκτές ανωνύμων εταιριών δεν εκτελούν επιμελώς τα ελεγκτικά τους καθήκοντα εξαιτίας αμέλειας θα τιμωρούνται με φυλάκιση μέχρι τριών μηνών και με χρηματική ποινή μέχρι χιλίων (1.000) ευρώ ή με μία από τις ποινές αυτές. Σε περίπτωση δόλου τιμωρούνται με τις ποινές του άρθρου 57. Στην περίπτωση παραβίασης του καθήκοντος εχεμύθειας θα τιμωρούνται με φυλάκιση μέχρι τριών μηνών. Με αυτόν τον τρόπο ο νόμος σκοπεύει στην διασφάλιση της επιμελούς εκτέλεσης των καθηκόντων κάθε ελεγκτή και της τήρησης του καθήκοντος εχεμύθειας.

Τέλος, ο ελεγκτής φέρει ποινική ευθύνη και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι τρεις μήνες όταν δεν δηλώσει κώλυμα διορισμού του π.χ. αν είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου ή υπάλληλος της ελεγχόμενης επιχείρησης.

3.4.2.3 ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

Η πειθαρχική ευθύνη του ορκωτού ελεγκτή ορίζεται από το Προεδρικό διάταγμα υπ'αρθ. 226. Το άρθρο 20 προβλέπει την σύνθεση τριμελούς Πειθαρχικού Συμβουλίου για την άσκηση του πειθαρχικού ελέγχου επί των μελών του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών, το οποίο αποτελείται από:

- Έναν εν ενεργεία ή πρώην δικαστικό λειτουργό ως Πρόεδρο
- Ένα μέλος του Εποπτικού Συμβουλίου οριζόμενο με τον αναπληρωτή του από το Εποπτικό Συμβούλιο και
- Έναν Ορκωτό Ελεγκτή Λογιστή εκλεγόμενο με τον αναπληρωτή του από την Γενική Συνέλευση του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών

Στο παραπάνω Πειθαρχικό Συμβούλιο παραπέμπεται με απόφαση του Εποπτικού Συμβουλίου, ο Ορκωτός Ελεγκτής για τους εξής λόγους :

α) πλημμελή άσκηση των καθηκόντων του

β) ανάρμοστη συμπεριφορά στην οποία περιλαμβάνεται και η διαπραγμάτευση της αμοιβής του υποχρεωτικού ελέγχου

γ) οποιαδήποτε παράβαση του νόμου ή κανονιστικής διατάξεως ή των δεοντολογικών κανόνων που αναφέρονται στην επαγγελματική του κατάσταση και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτήν.

Οι πειθαρχικές ποινές που δύναται να επιβάλλει το Πειθαρχικό Συμβούλιο, εφόσον διαπιστώσει ενοχή, ορίζονται από την παράγραφο 3β του άρθρου 6 και είναι :

α) σύσταση

β) επίπληξη

γ) πρόστιμο ύψους μέχρι 50.000 ευρώ

δ) προσωρινή αναστολή άσκησης του επαγγέλματος μέχρι ένα έτος

ε) οριστική διαγραφή από τα μητρώα του Σ.Ο.Ε.Λ

Στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι στην παράβαση είχε συμμετοχή μέλος της διοίκησης της ελεγκτικής εταιρείας στην οποία ανήκει ο ορκωτός ελεγκτής λογιστής που διενεργεί τον έλεγχο, οι κυρώσεις που προβλέπονται στην προηγούμενη παράγραφο επιβάλλονται και κατά αυτής. Στην περίπτωση αυτή, το ανώτατο όριο του προστίμου που προβλέπεται στην περίπτωση γ' της προηγούμενης παραγράφου ορίζεται σε 1.000.000 ευρώ.

Τέλος τα πρόστιμα που επιβάλλονται αποτελούν έσοδο του Δημοσίου.

3.4.3 ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΕΛΕΓΚΤΩΝ IFAC

Όπως κάθε επιστημονικό επάγγελμα έτσι και αυτό του ελεγκτή εφαρμόζει ένα κώδικα επαγγελματικής δεοντολογίας και συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τον Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας της IFAC, ο ελεγκτής πρέπει να διαθέτει ακεραιότητα, αντικειμενικότητα, εμπιστευτικότητα, επαγγελματική συμπεριφορά, επαγγελματική επάρκεια και επιμέλεια και τεχνικά επαγγελματικά κριτήρια.

- Η ακεραιότητα (Integrity) ως απαιτούμενο χαρακτηριστικό που προβλέπεται από τον κώδικα επαγγελματικής δεοντολογίας της IFAC αναλύεται στην εντιμότητα, ειλικρίνεια και ευθύτητα που πρέπει να διαθέτει ο ελεγκτής στην παροχή των επαγγελματικών του υπηρεσιών και να αποφεύγει πράξεις που ενδεχομένως θεωρηθούν ότι ασκούν επιρροή στην επαγγελματική του κρίση όπως για παράδειγμα η λήψη δώρων.
- Η αντικειμενικότητα (Objectivity) αφορά στην αμεροληψία και την δικαιοσύνη που πρέπει να διακατέχει τον ελεγκτή έτσι ώστε να μην επιτρέπει την επιρροή τρίτων να επιδρά στην επαγγελματική του κρίση. Για την διαφύλαξη της αντικειμενικότητας, ο ελεγκτής πρέπει να μην έχει πέραν της επαγγελματικής του αμοιβής, καμία οικονομική ανάμειξη με την ελεγχόμενη οικονομική μονάδα, να μην έχει προσωπικές και οικογενειακές σχέσεις με την Διοίκηση της ελεγχόμενης οντότητας και να εναλλάσσει σε τακτά χρονικά διαστήματα το απασχολούμενο προσωπικό στον έλεγχο μιας οικονομικής μονάδας.

- Η εμπιστευτικότητα (Confidentiality) αφορά στο καθήκον που έχει ο ελεγκτής να προστατεύει την εμπιστευτική φύση των πληροφοριών που περιήλθαν σε γνώση του κατά την εκτέλεση του ελεγκτικού του έργου και να μην χρησιμοποιεί ή αποκαλύπτει οποιαδήποτε πληροφορία χωρίς σχετική εξουσιοδότηση, εκτός αν υπάρχει νόμιμο ή επαγγελματικό δικαίωμα ή καθήκον για αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών. Το καθήκον για εμπιστευτικότητα αφορά όλο το ελεγκτικό προσωπικό.
- Η επαγγελματική συμπεριφορά (Professional Behavior) σημαίνει ότι ο ελεγκτής πρέπει να είναι συνεπής, να συμμορφώνεται με τους σχετικούς νόμους και κανονισμούς και να ενεργεί σύμφωνα με την καλή φήμη του επαγγέλματος και να αποφεύγει ενέργειες που δυσφημούν το επάγγελμα.
- Η επαγγελματική επάρκεια και επιμέλεια (professional competence and due care) και επιμέλεια σημαίνει ότι ο ελεγκτής πρέπει συνεχώς να εξελίσσει τις γνώσεις και τις ικανότητες του ώστε να παρέχει τις επαγγελματικές του υπηρεσίες με φροντίδα και επιμέλεια. Επίσης, πρέπει να μην αναλαμβάνει εργασίες που δεν είναι σε θέση να περατώσει, εκτός αν καλυφθεί από την γνώμη εμπειρογνώμονα.
- Τα τεχνικά και επαγγελματικά κριτήρια (technical standards) αφορούν στο ότι ο ελεγκτής πρέπει να εκτελεί με δέουσα προσοχή και δεξιότητα τις οδηγίες της ελεγχόμενης οντότητας μέχρι το βαθμό βέβαια που αυτές δεν επηρεάζουν την ακεραιότητα και την ανεξαρτησία του.

Ωστόσο, οι παραπάνω αρχές μπορεί να παραβιαστούν από διάφορες αιτίες. Οι λόγοι με τους οποίους είναι πιθανό να παραβιαστούν οι αρχές του Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας είναι οι εξής :

1. Προσωπικό και οικονομικό συμφέρον από μια ελεγχόμενη οντότητα(Self interest): δηλαδή ο επαγγελματίας ελεγκτής να έχει συμφέρον και να μην εφαρμόσει κάποια από τις βασικές αρχές προς δικό του όφελος.
2. Αυτοεξέταση (Self Review): δηλαδή ο επαγγελματίας ελεγκτής να εξετάζει και να θεωρεί σαν δεδομένο μία εργασία που αυτός ο ίδιος είχε πραγματοποιήσει στο παρελθόν.

3. Οικειότητα(Familiarity): δηλαδή να υπάρχουν ανθρώπινες σχέσεις όχι μόνο επαγγελματικές ανάμεσα στον επαγγελματία ελεγκτή και στα πρόσωπα (φυσικά ή νομικά) που καλείται να ελέγξει.
4. Συνηγορία(Advocacy): δηλαδή ο επαγγελματίας ελεγκτής να έχει λειτουργήσει σαν συνήγορος του προσώπου που ελέγχει.
5. Εκφοβισμός (Intimidation): δηλαδή ο επαγγελματίας ελεγκτής να εκφοβιστεί για κάποιο λόγο με αποτέλεσμα να μην εκφράσει ελεύθερα την γνώμη του.

3.4.4 ΤΑ ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ & Η ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ

Για να είναι ικανοποιητικός και αποδοτικός ο έλεγχος που εκτελούν οι ελεγκτές, πρέπει να τους δοθεί το δικαίωμα να χρησιμοποιούν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που αφορούν την επιχείρηση του πελάτη τους. Τα πρακτικά των διαφόρων τύπων των αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώνονται από τους ελεγκτές είναι γνωστά σαν φύλλα εργασίας. Αυτά έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα και πρέπει να φυλάγονται σε ασφαλή θέση.

Η αυστηρή μυστικότητα των φύλλων εργασίας των ελεγκτών είναι ακόμα αναγκαία, γιατί αν κάποιοι υπάλληλοι θέλουν να καλύψουν ενδεχόμενη απάτη ή να παραπλανήσουν τους ελεγκτές, μπορούν αν πέσουν στα χέρια τους τα φύλλα εργασίας να τα παραποιήσουν. Η κυριότητα των φύλλων εργασίας είναι λογική συνέπεια της συμβατικής σχέσης μεταξύ ελεγκτών και πελατών και έχει αναγνωριστεί από τα δικαστήρια. Τα φύλλα εργασίας εξυπηρετούν τους εξής βασικούς σκοπούς:

- Οργάνωση και συντονισμός της ελεγκτικής εργασίας
- Διευκόλυνση της σύνταξης της έκθεσης ελέγχου
- Λεπτομερής επεξήγηση των γνώμεων και των διαπιστώσεων που περιλαμβάνονται συνοπτικά στην έκθεση.
- Τα φύλλα εργασίας είναι το υλικό που μπορεί να χρησιμοποιήσει η διοίκηση για να πείσει σε περιπτώσεις αποκάλυψης κλοπών, ατασθαλιών προκειμένου να αποδοθούν ευθύνες και δικαιοσύνη.

- Επίσης, τα φύλλα εργασίας παρέχουν πληροφορίες χρήσιμες για την σύνταξη δήλωσης φόρου εισοδήματος, για την σύνταξη εντύπων που υποβάλλονται σε κρατικές υπηρεσίες και τέλος αποτελούν χρήσιμο οδηγό για επόμενους ελέγχους.

Η έκθεση ελέγχου είναι το μέσο με το οποίο οι εξωτερικοί ελεγκτές επικοινωνούν με τους μετόχους, τους πιστωτές, τους υπαλλήλους και με το ευρύτερο κοινό. Είναι το αποτέλεσμα της διαδικασίας ελέγχου και διακρίνεται μεταξύ εκτενούς και σύντομης έκθεσης ελέγχου. Η εκτενής έκθεση ελέγχου σε αντίθεση με την σύντομη, απευθύνεται στη διοίκηση της εταιρείας και δεν γίνεται συνήθως γνωστή στο κοινό. Οι χρήστες θεωρούν πολύ συχνά την έκθεση ελέγχου ως ασφάλεια ή πιστοποιητικό που θα τους βοηθήσει να λάβουν αποφάσεις και για να είναι ουσιαστικό το περιεχόμενο της θα πρέπει τα φύλλα εργασίας να αποδεικνύουν ότι οι ελεγκτές εφαρμόσαν τα γενικώς αποδεκτά πρότυπα ελέγχου.

3.4.5 ΕΙΑΗ ΓΝΩΜΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ

Στην έκθεση ελέγχου, ο εξωτερικός ελεγκτής εκφράζει την γνώμη του για τις λογιστικές καταστάσεις που έχει ελέγξει και τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι δυνατόν να έχουν τις ακόλουθες διαπιστώσεις:

1. Έκθεση ελέγχου με σύμφωνη γνώμη

Η έκθεση ελέγχου με σύμφωνη γνώμη αναφέρει ότι «Οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζουν με εύλογο τρόπο και από κάθε ουσιώδη άποψη την οικονομική κατάσταση της εταιρείας, την χρηματοοικονομική της επίδοση και τις ταμειακές της ροές για την χρήση που έληξε σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης».

2. Έκθεση ελέγχου με γνώμη με επιφύλαξη

Ο ελεγκτής πρέπει να εκφράζει γνώμη με επιφύλαξη όταν α) έχοντας αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια, συμπεραίνει ότι σφάλματα, ατομικά ή αθροιστικά, είναι ουσιώδη, αλλά όχι διάχυτα στις οικονομικές καταστάσεις ή β) αδυνατεί να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια επί των οποίων να βασίσει την γνώμη, αλλά συμπεραίνει ότι οι πιθανές επιπτώσεις των μη εντοπισμένων σφαλμάτων, εάν υπάρχουν, επί των οικονομικών καταστάσεων, θα μπορούσαν να είναι ουσιώδεις αλλά όχι διάχυτες.

3. Έκθεση ελέγχου με αρνητική γνώμη

Στην συγκεκριμένη έκθεση ελέγχου, ο ελεγκτής πρέπει να εκφράζει αρνητική γνώμη όταν έχοντας αποκτήσει κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια, συμπεραίνει ότι σφάλματα, ατομικά ή αθροιστικά, είναι και ουσιώδη και διάχυτα στις οικονομικές καταστάσεις.

4. Έκθεση ελέγχου με αδυναμία έκφρασης γνώμης

Η συγκεκριμένη έκθεση διαμορφώνεται από τους εξωτερικούς ελεγκτές στην περίπτωση κατά την οποία η ελεγχόμενη επιχείρηση θέτει σοβαρούς περιορισμούς στη άσκηση του ελεγκτικού τους έργου. Λόγω αυτού του γεγονότος οι ελεγκτές αδυνατούν να εκφέρουν γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων της συγκεκριμένης εταιρείας.

3.4.6 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΚΩΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΩΝ ΛΟΓΙΣΤΩΝ

Τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την χρησιμοποίηση Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών είναι τα εξής:

- Οι ανώνυμες εταιρείες προσλαμβάνουν ορκωτούς ελεγκτές λογιστές και έτσι λαμβάνουν τα κατά του άρθρου 37α του Κ.Ν 2190/1920 «περί Ανωνύμων εταιρειών» πλεονεκτήματα.

Όταν η ελεγχόμενη εταιρεία έχει τακτικό ελεγκτή από το Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών, ο έλεγχος διαχείρισης των ανωνύμων εταιρειών ανατίθεται υποχρεωτικά σε Ορκωτό Ελεγκτή Λογιστή βάση των άρθρων 40α έως 40ε του Κ.Ν. 2190/1920 ενώ σε κάθε άλλη περίπτωση εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 40α έως 40ε του Κ.Ν. 2190/1920.

- Το ειδικό πιστοποιητικό που εκδίδεται μετά τον έλεγχο σε όλες τις επιχειρήσεις που υποχρεούνται να ελεγχθούν από ορκωτό ελεγκτή λογιστή και αφορά το ποσό των καταβληθέντων μισθών και ημερομισθίων και γενικότερα τις αποδοχές του απασχολούμενου προσωπικού, τις απαλλάσσει από οποιοδήποτε επανέλεγχο εκ μέρους ασφαλιστικού οργανισμού.

- Για τον καθορισμό της φορολογικής υποχρέωσης των ανωνύμων εταιρειών, ο Προϊστάμενος της αρμόδιας Διεύθυνσης Οικονομικών Υπηρεσιών μπορεί να λάβει υπόψη του μόνο το εκδιδόμενο πιστοποιητικό ελέγχου του Ορκωτού Ελεγκτή Λογιστή περί του φορολογητέου εισοδήματος της επιχείρησης, με την προϋπόθεση όμως ότι στο πιστοποιητικό γίνεται ρητή αναφορά ότι εκδίδεται για φορολογικούς σκοπούς και ότι ελήφθησαν υπόψη οι διατάξεις των νόμων περί φορολογίας εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων. Στην περίπτωση αυτή, ο ορκωτός ελεγκτής λογιστής είναι υποχρεωμένος να δώσει στον Προϊστάμενο της αρμόδιας Διεύθυνσης Οικονομικών Υπηρεσιών κάθε επεξήγηση που θα του ζητήσει.
- Στην περίπτωση που μία επιχείρηση δεν υπόκειται στον υποχρεωτικό έλεγχο ορκωτών ελεγκτών λογιστών μπορεί να διορίζει ένα μόνο ορκωτό ελεγκτή αντί των προβλεπόμενων δύο τουλάχιστον τακτικών ορκωτών ελεγκτών.

Η Ένωση Πιστοποιημένων Εξεταστών Απάτης (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE) όρισε αυτήν την κατηγορία απάτης ως επαγγελματική απάτη και κατάχρηση και διακρίνεται σε δυο επιμέρους κατηγορίες: 1)τις Απάτες προς όφελος της εταιρείας και 2)τις Απάτες εις βάρος της εταιρείας.

3.5 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

Είναι γνωστό πως η απάτη και η διαφθορά, γενικότερα, τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν αύξηση διεθνώς και αποτελούν διαρκή, σχεδόν, απειλή για τα συμφέροντα κάθε είδους επιχειρήσεων, οργανισμών, ιδρυμάτων αλλά και ιδιωτών. Μάλιστα, οι συνέπειες τους δεν είναι μόνο οικονομικές, αλλά συχνά έχουν ευρύτερο κοινωνικό αντίκτυπο, ενώ και σε ατομικό επίπεδο μπορούν να προκαλέσουν στα θύματα τους αισθήματα αβεβαιότητας και ανασφάλειας.

Με τον όρο απάτη στη λογιστική, σύμφωνα με το πρότυπο SAS 99 του Αμερικανικού Ινστιτούτου Ορκωτών Ελεγκτών, ορίζεται η παραποίηση των λογιστικών καταστάσεων μέσα από την σκόπιμη παράβλεψη των λογαριασμών ή και μέσα από την αλλοίωση αυτών.

Όπως αναφέρει ο Καζαντζής, σε μια έκθεση του 1996 στις ΗΠΑ το κόστος των επιχειρήσεων από την απάτη στη χώρα, είναι πάνω από \$400 δισεκατομμύρια το χρόνο. Οι επιχειρήσεις που

εμπλέκονται σε σκάνδαλα απάτης, πέρα από σοβαρές νομικές κυρώσεις, χάνουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών, δυσφημούνται και μπορεί να οδηγηθούν ακόμα και σε πτώχευση.

3.6 ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΡΟΤΥΠΟ ΕΛΕΓΧΟΥ 240

Σύμφωνα με το Διεθνές Ελεγκτικό Πρότυπο 240, ως απάτη ορίζεται μια εκ προθέσεως πράξη από ένα ή περισσότερα πρόσωπα από τη Διοίκηση, από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση, από εργαζόμενους ή από τρίτα μέρη, η οποία ενέχει παραπλάνηση για την απόκτηση ενός μη δίκαιου ή παράνομου πλεονεκτήματος. Ενώ παράγοντες κινδύνου απάτης είναι γεγονότα η συνθήκες που υποδηλώνουν ένα κίνητρο ή πίεση για τη διάπραξη απάτης ή παρέχουν την ευκαιρία για διάπραξη απάτης.

Επιπλέον, σύμφωνα με το ίδιο πρότυπο η απάτη αποδίδεται με τα εξής χαρακτηριστικά:

- Νόθευση ή την αλλοίωση των λογιστικών εγγραφών ή των παραστατικών.
- Αλλοίωση των στοιχείων του ενεργητικού της επιχείρησης
- Απόκρυψη ή παράλειψη της αναφοράς των επιπτώσεων των παραπάνω καταχωρήσεων ή των αποδεικτικών στοιχείων.
- Καταχώρηση εικονικών συναλλαγών.
- Εκούσια λανθασμένη εφαρμογή των λογιστικών προτύπων και αρχών

Συνήθως, την απάτη συνοδεύουν πλαστά δικαιολογητικά, αλλοιωμένα λογιστικά βιβλία, η χρήση διαφορετικών μεθόδων απογραφής ή μεθόδων κοστολόγησης, η δημιουργία εικονικών συναλλαγών και η παρουσίαση ξένων στοιχείων ως στοιχείων της επιχείρησης. Τα θύματα της απάτης μπορεί να είναι άτομα που βρίσκονται εντός της εταιρείας (εργαζόμενοι, εσωτερικοί ελεγκτές, μάνατζερ), αλλά και άτομα που βρίσκοντας εκτός της εταιρείας (επενδυτές, πιστωτές, προμηθευτές, πελάτες, εξωτερικοί ελεγκτές).

Σε αντιπαράθεση με την απάτη, ο όρος σφάλμα αναφέρεται σαν ένα μη ηθελημένο λάθος στις οικονομικές καταστάσεις όπως είναι:

- Αριθμητικά λάθη του προσωπικού του λογιστηρίου σε καταχωρήσεις και αποδεικτικά στοιχεία
- Αβλεψίες ή παρερμηνείες γεγονότων
- Καταχρηστική εφαρμογή των αρχών και των προτύπων της λογιστικής

Από τα πιο πάνω προκύπτει ότι η βασική διαφορά μεταξύ λογιστικής απάτης και σφάλματος είναι η ύπαρξη ή μη πρόθεσης για αλλοίωση των οικονομικών καταστάσεων.

Κύριος υπεύθυνος για τον εντοπισμό της απάτης ή σφάλματος είναι η διοίκηση. Είναι πολύ σημαντικό τα άτομα της διοίκησης που ασχολούνται με την διακυβέρνηση να εστιάζουν στην πρόληψη της απάτης διότι έτσι μειώνονται οι πιθανότητες να συμβεί απάτη και με αυτόν τον τρόπο αποθαρρύνεται το άτομο που θέλει να διαπράξει απάτη καθώς γνωρίζει ότι θα υπάρχει ευκολία εντοπισμού και τιμωρίας. Αυτό συνεπάγεται δέσμευση για την δημιουργία μιας κουλτούρας εντιμότητας και δεοντολογικής συμπεριφοράς η οποία μπορεί να ενισχυθεί από την ενεργή επίβλεψη εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με την διακυβέρνηση.

Σύμφωνα με το Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου 240, ο βασικός σκοπός του ελεγκτή, στα πλαίσια του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, είναι να εντοπίσει και να εκτιμήσει τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος που οφείλονται σε απάτη, να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια αναφορικά με τους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης και να αντιδράσει κατάλληλα σε απάτη ή σε υποψία απάτης που εντοπίζεται κατά τη διάρκεια του ελέγχου.

Όπως αναλύεται στο Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου 200, οι δυνητικές επιπτώσεις των ενδογενών περιορισμών είναι ιδιαίτερα σημαντικές στην περίπτωση σφάλματος που προκύπτει από απάτη. Ο κίνδυνος μη εντοπισμού ουσιώδους σφάλματος που προκύπτει από απάτη είναι υψηλότερος από τον κίνδυνο μη εντοπισμού σφάλματος που προκύπτει από λάθος. Οι απάτες σχεδιάζονται και υλοποιούνται με στόχο να μην μπορούν να αποκαλυφθούν από τους ελεγκτές και να παραπλανήσουν τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων. Συχνά, ακόμα και οι πιο ικανοί και έμπειροι ελεγκτές δυσκολεύονται να διακρίνουν αν το σφάλμα προέρχεται από απάτη ή λάθος.

Ο ελεγκτής, κατά τη διαδικασία κατανόησης της ελεγχόμενης οικονομικής μονάδας και του περιβάλλοντος της, πρέπει να εκτελέσει διαδικασίες εντοπισμού και αξιολόγησης των κινδύνων που υποδεικνύουν την πιθανή ύπαρξη απάτης. Το στάδιο του αρχικού εντοπισμού των επικίνδυνων περιοχών για απάτες είναι ύψιστης σημασίας διότι έτσι ο ελεγκτής, κατά την διενέργεια του ελέγχου που πραγματοποιεί, θα εξετάζει με δέουσα προσοχή αυτές τις περιοχές.

Για τον έγκαιρο εντοπισμό των συνθηκών που ενδέχεται να ευνοούν συμπεριφορές που οδηγούν σε παραπλανητικές οικονομικές καταστάσεις, οι αντιδράσεις του ελεγκτή πρέπει να διέπονται από αυξημένο επαγγελματικό σκεπτικισμό. Η άσκηση και διατήρηση του επαγγελματικού σκεπτικισμού σε όλα τα στάδια του ελέγχου απαιτεί α) μια συνεχή διερεύνηση των ελεγκτικών τεκμηρίων που αποκτώνται για το εάν υποδηλώνουν κίνδυνο απάτης, β) εφαρμογή των κατάλληλων διαδικασιών για την εξακρίβωση της αξιοπιστίας των πληροφοριών που θα χρησιμοποιηθούν ως ελεγκτικά τεκμήρια και γ) διερεύνηση των στοιχείων που διαψεύδουν την εντιμότητα και ακεραιότητα της διοίκησης.

Στην περίπτωση που ο ελεγκτής, έπειτα από την αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων σχετικά με τον εντοπισμό απάτης, καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν γεγονότα που υποδεικνύουν απάτη και αμφισβητούν την ικανότητα του να συνεχίσει να διενεργεί έλεγχο τότε θα πρέπει να προσδιορίσει τις νομικές και επαγγελματικές ευθύνες που εφαρμόζονται στην κάθε περίπτωση και να εξακριβώσει αν είναι ενδεδειγμένο να αποσυρθεί από τον έλεγχο.

Τέλος, διαπιστώνουμε στο πιο πάνω διεθνές ελεγκτικό πρότυπο (ΔΠΕ 240) ότι ενώ καλύπτει εννοιολογικά την απάτη μόνο των παραπλανητικών οικονομικών καταστάσεων κάνει και αναφορά στην κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων με απατηλές πράξεις ή παραλείψεις που διαπράττονται εις βάρος της επιχείρησης.

Η κατηγορία αυτή της απάτης περιλαμβάνει παράνομες πράξεις που χαρακτηρίζονται από εξαπάτηση, απόκρυψη και παραβίαση της εμπιστοσύνης.

Η Ένωση Πιστοποιημένων Εξεταστών Απάτης (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE) όρισε αυτήν την κατηγορία απάτης ως επαγγελματική απάτη και κατάχρηση και διακρίνεται σε δυο επιμέρους κατηγορίες: 1)τις Απάτες προς όφελος της εταιρείας και 2)τις Απάτες εις βάρος της εταιρείας.

3.7 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

Η λογιστική απάτη ταξινομείται σε δυο μεγάλες κατηγορίες:

- Απάτες εις βάρος της εταιρείας
- Απάτες προς όφελος της εταιρείας

Ο Καζαντζής αναφέρει ενδεικτικά παραδείγματα για αυτά τα δύο είδη.

3.7.1 ΑΠΑΤΗ ΕΙΣ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Ενδεικτικές περιπτώσεις απάτης της κατηγορίας αυτής είναι οι ακόλουθες :

Απάτη εις βάρος της επιχείρησης από εσωτερικούς δράστες:

- Κλοπή περιουσιακών στοιχείων, εκτροπή και ιδιοποίηση διαθεσίμων
- Παραποιήσεις αποθεμάτων, χαρακτηρισμός υγιούς αποθέματος ως άχρηστου ή ελαττωματικού
- Παραποιήσεις τιμολογίων προμηθευτών

Απάτη εις βάρος της επιχείρησης από εξωτερικούς δράστες:

- Απάτη από προμηθευτές και εργολάβους, τιμολόγηση χωρίς παράδοση, διπλή τιμολόγηση
- Δωροδοκία υπαλλήλων από προμηθευτές
- Δωροδοκία υπαλλήλων από πελάτες

3.7.2 ΑΠΑΤΗ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Σε αυτήν την κατηγορία, η εταιρεία επωφελείται από την απάτη και κατά κανόνα προκύπτει ως αποτέλεσμα εκμετάλλευσης ενός άδικου ή ανήθικου πλεονεκτήματος που μπορεί να εξαπατάει ένα τρίτο πρόσωπο. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιου είδους απάτης είναι:

- Πώληση ή εκχώρηση φανταστικών ή παραπλανητικά απεικονισμένων στοιχείων του ενεργητικού
- Αντικανονικές και παράνομες πληρωμές κυβερνητικών αξιωματούχων, δωροδοκίες πάσης φύσεως, αμοιβές για συμμετοχή σε παράνομες ενέργειες, δωροδοκίες πελατών ή προμηθευτών
- Εκούσια, εσφαλμένη παρουσίαση ή αποτίμηση συναλλαγών, στοιχείων του ενεργητικού, των υποχρεώσεων ή του εισοδήματος
- Εκούσια, εσφαλμένη εσωτερικά μεταφερόμενη τιμή σε όμιλο επιχειρήσεων (τιμή των αγαθών που ανταλλάσσονται μεταξύ συνδεδεμένων τμημάτων του ομίλου). Δομώντας εκούσια εσφαλμένες τεχνικές τιμολόγησης, η διοίκηση μπορεί να βελτιώσει τα λειτουργικά αποτελέσματα ενός οργανισμού που συμμετέχει στη συναλλαγή, σε βάρος ενός άλλου οργανισμού του ίδιου ομίλου.
- Εκούσια αποτυχία να καταγραφούν ή να αποκαλυφτούν σημαντικές πληροφορίες που θα βελτίωναν τη χρηματοοικονομική εικόνα της επιχείρησης στους εκτός της επιχείρησης τρίτους.
- Απαγορευμένες οικονομικές δραστηριότητες, όπως αυτές που παραβιάζουν κυβερνητικά νομοθετήματα, κανόνες, κανονισμούς ή συμβόλαια.
- Φορολογική Απάτη

3.8 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

Το πρώτο είδος λογιστικής απάτης αφορά την παραποίηση, νόθευση ή αλλοίωση στοιχείων ή/και παραστατικών της επιχείρησης το οποίο σημαίνει είτε αλλαγή της ημερομηνίας των τιμολογίων αγοράς είτε αλλαγή των ημερομηνιών των δελτίων αποστολής. Με την αλλαγή της ημερομηνίας των τιμολογίων αγοράς μεταφέρεται το ποσό των εξόδων της τρέχουσας χρήσης στην επόμενη, μειώνοντας έτσι τα έξοδα της τρέχουσας χρήσης. Από την άλλη, με την αλλαγή της ημερομηνίας των δελτίων αποστολής συμπεριλαμβάνονται στα κέρδη της τρέχουσας χρήσης έσοδα και έξοδα πριν καν πραγματοποιηθούν.

Το δεύτερο είδος λογιστικής απάτης αφορά την καταχώρηση ή μη παραποιημένων συναλλαγών στα βιβλία της επιχείρησης. Για παράδειγμα, να καταχωρηθεί ένα έξοδο επόμενης χρήσης ως έξοδο παρούσας χρήσης.

Το τρίτο είδος απάτης αφορά στην παράλειψη γνωστοποίησης σημαντικών πληροφοριών όπως η μη εμφάνιση της αύξησης της αξίας των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, η παράλειψη εμφάνισης εκκρεμών οικονομικών διεκδικήσεων από τρίτους και η μη αναφορά μεταβολής των λογιστικών πολιτικών της επιχείρησης.

3.9 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

Σύμφωνα με τα ελεγκτικά πρότυπα ένας ελεγκτής προκειμένου να εκτελέσει έναν αποτελεσματικό έλεγχο θα πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίσει τους παράγοντες εκείνους που υποκρύπτουν μεγάλο κίνδυνο αλλά και να εντοπίσει πιθανά προειδοποιητικά σημεία στα οποία και θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα.

Το ελεγκτικό πρότυπο S.A.S No 82 (παρ. 16-17) επισημαίνει τρεις βασικές κατηγορίες κινδύνου για την απάτη επί των λογιστικών καταστάσεων :

- I. Χαρακτηριστικά διοίκησης: αφορά την περίπτωση που η διοίκηση δεν συμμορφώνεται στους νόμους και στα λογιστικά πρότυπα και προωθεί την υλοποίηση εταιρικών στόχων με κάθε κόστος καθώς και την ύπαρξη στενών σχέσεων διοίκησης και ελεγκτών.
- II. Συνθήκες κλάδου: περιλαμβάνουν το οικονομικό περιβάλλον που δραστηριοποιείται η επιχείρηση καθώς και τις ισχύουσες κάθε φορά απαιτήσεις στην φορολογία ή τους λογιστικούς κανόνες. Για παράδειγμα η αλλαγή που υποχρεώνει τις εισηγμένες επιχειρήσεις να συντάσσουν τις λογιστικές καταστάσεις σύμφωνα με τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα, μπορεί να μεταβάλλει σημαντικά τις καταστάσεις αυτές.
- III. Λειτουργικά χαρακτηριστικά: έχουν σχέση με την φύση και την πολυπλοκότητα της επιχείρησης καθώς και με την οικονομική της κατάσταση. Αν για παράδειγμα μια επιχείρηση βρίσκεται σε δεινή οικονομική κατάσταση δεν μπορεί να αποτραπεί εύκολα η παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων.

Κατά την διαδικασία ελέγχου, πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος ώστε οι ελεγκτές να μην εντοπίσουν παραποιήσεις στις λογιστικές καταστάσεις της ελεγχόμενης εταιρείας. Ο κίνδυνος αυτός αναλύεται σε τρεις βασικές συνιστώσες:

α) στον εγγενή κίνδυνο: δηλαδή στον κίνδυνο που σχετίζεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της επιχείρησης όπως το μέγεθος της, τον κλάδο κ.α.

β) στον κίνδυνο εσωτερικού ελέγχου: δηλαδή στην αξιολόγηση που κάνει ο εξωτερικός ελεγκτής ως προς την αποδοτικότητα, αποτελεσματικότητα και οργάνωση του εσωτερικού ελέγχου.

γ) στον κίνδυνο ελεγκτικών τεκμηρίων: δηλαδή στον κίνδυνο διασφάλισης επαρκών και αξιόπιστων ελεγκτικών τεκμηρίων κατά την διάρκεια του ελέγχου.

3.10 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΤΗΣ

Ο πρώτος τρόπος αντιμετώπισης της λογιστικής απάτης προέρχεται μέσα από την σωστή λειτουργία και διαφάνεια των εσωτερικών λειτουργιών. Όταν οι λειτουργίες της επιχείρησης χαρακτηρίζονται από διαφάνεια τότε αυτό συμβάλλει στην ενδυνάμωση του εσωτερικού ελέγχου της.

Ο δεύτερος τρόπος αντιμετώπισης της λογιστικής απάτης σχετίζεται με τα ηλεκτρονικά συστήματα προστασίας τα οποία αποτελούν ειδικά σχεδιασμένα προγράμματα που είτε προλαμβάνουν είτε εντοπίζουν την περίπτωση απάτης. Παραδείγματα τέτοιων προγραμμάτων είναι οι κάρτες ελέγχου πρόσβασης.

Ο τρίτος τρόπος αναφέρεται στην χρήση διαφόρων μοντέλων και υποδειγμάτων (χρηματοοικονομικοί δείκτες). Με την χρήση αυτών των δεικτών, ο χρήστης ή ο αναλυτής των οικονομικών καταστάσεων μπορεί να εντοπίσει με μεγαλύτερη ευχέρεια τυχόν παραποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις εξαιτίας της χρήσης ποσοτικών και ποιοτικών μεταβλητών.

3.11 ΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ (FRAUD TRIANGLE)

Το τρίγωνο της απάτης, όπως περιγράφεται από το Αμερικάνικο Ινστιτούτο Πιστοποιημένων Λογιστών (AICPA) στο ελεγκτικό πρότυπο SAS N° 99, “Consideration of Fraud in a Financial

Statement Audit”, υιοθετεί την θεωρία του κοινωνιολόγου/εγκληματολόγου Donald R.Cressey (1954) και προσδιορίζει τα τρία βασικά στοιχεία που απαιτούνται προκειμένου να διαπραχθεί μία απάτη.

Ο Cressey με το έργο του «Others People’s Money”, ήταν από τους πρώτους που αναφέρθηκαν στην διεθνή βιβλιογραφία για την απάτη. Προκειμένου να κατανοήσει τους λόγους που οδηγούν τα άτομα να διαπράξουν μια απάτη, πήρε συνέντευξη από 200 φυλακισμένους που είχαν καταδικαστεί για απάτη και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα τρία στοιχεία του τριγώνου συνυπήρχαν σε όλες τις περιπτώσεις απάτης.

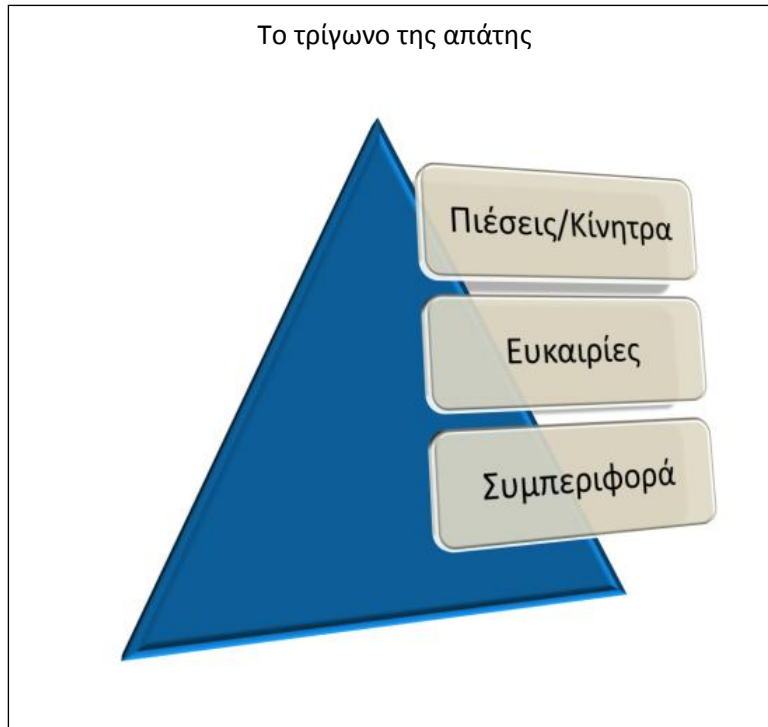
Το τρίγωνο της απάτης περιλαμβάνει α) τα κίνητρα ή πιέσεις, β) την αιτιολόγηση ή εκλογίκευση και γ) τις ευκαιρίες. Πιο αναλυτικά παρουσιάζονται παρακάτω:

α) Το πρώτο στοιχείο αφορά στα κίνητρα ή στις πιέσεις που δέχονται οι εργαζόμενοι και η διοίκηση για να προβούν σε απάτη και αυτό συνήθως προκύπτει μέσα από την εμμονή για επαγγελματική επιτυχία και υψηλές χρηματικές απολαβές. Για παράδειγμα, όταν παρατηρούνται σε μια εταιρεία ακριβά γεύματα, ρούχα και κοσμήματα αξίας, ακριβά ταξίδια, σκάφη και γενικά δαπάνες πέρα από τα νόμιμα επίπεδα εισοδήματος της εταιρείας τότε υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να πραγματοποιείται απάτη.

β) Το δεύτερο στοιχείο αφορά στην προσπάθεια εκλογίκευσης και αιτιολόγησης από το δράστη που διαπράττει την απάτη επινοώντας μια δικαιολογία όπως για παράδειγμα είτε ότι η εταιρεία έχει πολλά χρήματα οπότε δεν θα φανεί αν χάσει μερικά είτε στην περίπτωση που οι συνθήκες εργασίας είναι άσχημες οπότε σε αυτήν την περίπτωση διαπράττει απάτη για λόγους εκδίκησης.

γ) Το τρίτο στοιχείο αφορά στις ευκαιρίες που προκύπτουν όταν μέσα στην επιχείρηση δεν υπάρχουν σαφείς κανόνες και όρια και όταν ο εσωτερικός έλεγχος είναι ανύπαρκτος ή δεν εκτελεί σωστά τα καθήκοντα του. Για παράδειγμα, όταν ένας υπάλληλος σε μια εταιρεία χειρίζεται τις πληρωμές τοις μετρητοίς, έχει την δυνατότητα να κλέψει χρήματα και αν δεν υπάρχει οργανωμένος εσωτερικός έλεγχος τότε δύσκολα θα αποκαλυφθεί.

Γράφημα 3.11.1

Πηγή: Γαγάνης Χ., Ζοπουνίδης Κ. (2009), Αναγνώριση Παραποιημένων Λογιστικών Καταστάσεων, σελ 26

Πιο συγκεκριμένα, οι παράγοντες που δημιουργούν ευκαιρία και συντελούν στην διάπραξη λογιστικής απάτης είναι ο αναποτελεσματικός εσωτερικός έλεγχος, οι πρακτικές ατιμωρησίας, η αναποτελεσματική εταιρική διακυβέρνηση αλλά και η έλλειψη ηθικής καθοδήγησης και ηγεσίας. Αναποτελεσματικός εσωτερικός έλεγχος σημαίνει ότι δεν γίνεται ακριβής διαχωρισμός καθηκόντων και ότι η επίβλεψη του είναι ανεπαρκής. Οι πρακτικές ατιμωρησίας αφορούν στην περίπτωση που οι εργαζόμενοι δεν τιμωρούνται με ποινές και έτσι ενθαρρύνονται να διαπράξουν απάτη. Η αναποτελεσματική εταιρική διακυβέρνηση ωθεί τα διοικητικά στελέχη να διαπράξουν απάτη καθώς θεωρούν ότι δεν υπάρχει ο κατάλληλος ελεγκτικός μηχανισμός που θα παρακολουθεί τις πράξεις τους. Τέλος, με την έλλειψη ηθικής καθοδήγησης και ηγεσίας τα άτομα που εμπλέκονται στο λογιστικό κύκλωμα δεν έχουν την διοίκηση ως πρότυπο ηθικής συμπεριφοράς και αυτό αποσυντονίζει τις ενέργειες τους.

Η εκλογίκευση/αιτιολόγηση αντιπροσωπεύει μια συμπεριφορά η οποία επιτρέπει στα άτομα να διαπράξουν απάτη αυτοβούλως, δικαιολογώντας την πράξη αυτή. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα διαπράττουν απάτη και την δικαιολογούν σύμφωνα με τα δικά τους πιστεύω και την δική τους ηθική. Τα διοικητικά στελέχη προκειμένου να δικαιολογήσουν μια πράξη απάτης προβάλλουν την δικαιολογία ότι εξυπηρετεί συμφέροντα της επιχείρησης ενώ οι εργαζόμενοι δικαιολογούν μια πράξη απάτης υποστηρίζοντας είτε ότι δεν πληρώνονται ικανοποιητικά σε σχέση με την δουλειά που προσφέρουν είτε ότι για να ανέβουν ιεραρχικά θα πρέπει να κάνουν οτιδήποτε.

Από τις παραπάνω παραμέτρους, η πίεση είναι η πιο συχνή αιτία για να οδηγηθεί ένα στέλεχος της επιχείρησης σε λογιστική απάτη. Ενδεικτικά, οι σημαντικότερες μορφές πίεσης οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε οικειοποίηση περιουσιακών στοιχείων είναι οι οικονομικές ανάγκες της επιχείρησης ή οι προσωπικές οικονομικές ανάγκες, ο έντονος ανταγωνισμός των επιχειρήσεων και η σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου.

3.12 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το συμπέρασμα που διεξήχθη από αυτό το κεφάλαιο είναι ότι για τον έγκαιρο εντοπισμό και την αποτροπή της λογιστικής απάτης από την μεριά των ορκωτών ελεγκτών και γενικότερα του εξωτερικού ελέγχου απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η ανεξαρτησία των ελεγκτών απέναντι στην ελεγχόμενη εταιρεία. Η ανεξαρτησία μπορεί να απειληθεί σε διάφορα στάδια του ελέγχου όπως όταν εντοπίζεται ένα σφάλμα ή κατά την σύνταξη της έκθεσης ελέγχου. Για αυτόν τον λόγο έχει εκδοθεί ο Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας και τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου με απώτερο σκοπό την διασφάλιση της ανεξαρτησίας του ελεγκτικού έργου. Οι κυρώσεις από την μη συμμόρφωση στους θεσπισμένους κανόνες είναι μεγάλες μέχρι το βαθμό άρσης της άδειας ασκήσεως του επαγγέλματος. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι ορκωτοί ελεγκτές να πρέπει να τηρούν όλο και πιο αυστηρά όσα ορίζουν τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου και ο Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα σημαντικότερα στοιχεία και άρθρα που έχουν δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά και έχουν σχέση με τα μεγαλύτερα παγκόσμια και εγχώρια σκάνδαλα στα οποία έχουν συμμετάσχει ελεγκτικές εταιρείες. Οι περιπτώσεις μελέτης που θα αναλυθούν παρακάτω αποτελούν πραγματικά οικονομικά σκάνδαλα εταιρειών στις οποίες ο ελεγκτικός μηχανισμός δεν λειτούργησε σωστά. Συγκεκριμένα, οι εταιρείες που μελετήθηκαν και αναλύθηκαν στην παρακάτω έρευνα είναι οι εξής: Τράπεζα Κρήτης, Ασπίς Πρόνοια, Enron Corporation και Lehman Brothers.

4.2. ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΡΗΤΗΣ

Το σκάνδαλο της τράπεζας Κρήτης είναι συνώνυμο με το σκάνδαλο Κοσκωτά. Το σκάνδαλο Κοσκωτά αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα σκάνδαλα στην νεότερη οικονομική, πολιτική και κοινωνική ιστορία της Ελλάδας κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στο ξεκίνημα της δεκαετίας του 1990. Κεντρικό πρόσωπο του σκανδάλου υπήρξε ο τραπεζίτης Γιώργος Κοσκωτάς, σε αυτό ενεπλάκησαν και κορυφαία κυβερνητικά στελέχη της τότε κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ. Η αφετηρία του σκανδάλου ήταν η ραγδαία εξάπλωση των επιχειρήσεων του με αποτέλεσμα να δημιουργούνται διλήμματα για την προέλευση των χρημάτων του.

Όταν το δικαστήριο της Νέας Υόρκης εξέδωσε ένταλμα για τα 64 συνολικά αδικήματα εις βάρος του, αυτός είχε ήδη επιστρέψει στην Ελλάδα και εργαζόταν.

Ο Κοσκωτάς ξεκίνησε να εργάζεται ως υπάλληλος στο οικονομικό τμήμα της τράπεζας Κρήτης και μέσα σε ένα χρόνο, σε ηλικία 25 χρονών, ανέλαβε την διαχείριση των οικονομικών συναλλαγών της τράπεζας στο εξωτερικό αλλά και τον έλεγχο των αποθεματικών της στην Ελλάδα. Το 1981, προήχθη σε αναπληρωτή προϊστάμενο του λογιστηρίου ενώ ταυτόχρονα ανέλαβε και την εκτέλεση των καθηκόντων του ίδιου τμήματος. Βάσει των καθηκόντων του, ήταν σε θέση να αναλαμβάνει, με προσωπική του ευθύνη, την μεταφορά χρημάτων στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό ως νόμιμος αντιπρόσωπος της τράπεζας.

Εκμεταλλευόμενος την πλεονεκτική θέση στην οποία βρισκόταν, ξεκίνησε την υπεξαίρεση χρημάτων από τα αποθεματικά της τράπεζας με την πεποίθηση ότι δεν θα μπορούσε να εντοπιστεί.

Να σημειωθεί ότι το 1982, αγόρασε τον δημοσιογραφικό και εκδοτικό οργανισμό Γραμμή Α.Ε., στον οποίο και επέφερε σημαντική αύξηση κεφαλαίων σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Το 1984, αγοράζει το 82% της τράπεζας Κρήτης έναντι 1 δισεκατομμυρίου δραχμών και το 1987 προχώρησε στην αγορά της ΠΑΕ Ολυμπιακός.

Από την τράπεζα συνολικά κατάφερε να υπεξαιρέσει αρκετά δισεκατομμύρια δραχμές. Η υπεξαίρεση των χρημάτων είχε ξεκινήσει από τότε που ήταν υπάλληλος στην τράπεζα και με τα χρήματα αυτά επέκτεινε τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες. Ουσιαστικά ο Κοσκωτάς αγόρασε την τράπεζα με τα λεφτά της ίδιας τράπεζας.

Οι λογιστικές παρατυπίες και οι πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν για την υλοποίηση αυτών των ενεργειών, κατάφεραν να συγκαλύψουν τις πράξεις υπεξαίρεσης για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Παρόλα αυτά, το 1987 η τράπεζα της Ελλάδος ξεκίνησε ελέγχους στα διάφορα υποκαταστήματα της τράπεζας αφού οι συναλλαγές που αφορούσαν λογαριασμούς εταιριών στο κεντρικό υποκατάστημα που ήταν ο Κοσκωτάς κίνησαν υποψίες, σε συνδυασμό και με αποκαλύψεις που ήρθαν στο φως για το παρελθόν του όπως πλαστογραφίες, φορολογικά αδικήματα, παράνομη εξαγωγή συναλλάγματος κλπ.

Ο Κοσκωτάς φοβούμενος ότι κατά την διενέργεια ελέγχου από την Τράπεζα της Ελλάδος θα έβγαιναν στην επιφάνεια οι απάτες που είχε διαπράξει, αποφάσισε να αντικαταστήσει ορισμένα έγγραφα με πλαστά με την συνέργεια ατόμων του λογιστηρίου. Τις ενέργειες του επικροτούσαν και οι εσωτερικοί ελεγκτές της τράπεζας οι οποίοι αντί να λειτουργούν με γνώμονα το καλό της τράπεζας λειτουργούσαν για λογαριασμό των συμφερόντων του Κοσκωτά. Το 1988, ανέθεσε σε ένα από τα ανώτερα στελέχη της τράπεζας να παραδώσει στους εξωτερικούς ελεγκτές της τράπεζα της Ελλάδος δύο φωτοαντίγραφα πλαστογραφημένων από τον ίδιο επιστολών, στα αγγλικά με ημερομηνία 26 Μαΐου. Οι επιστολές απευθύνονταν στον ίδιο και αφορούσαν πίστωση δεκάδων εκατομμυρίων δολαρίων. Η μία από τις επιστολές είχε ως αποστολέα μια γνωστή επενδυτική εταιρεία από την Νέα Υόρκη και η άλλη την τράπεζα Irving Trust Company στις ΗΠΑ.

Με αυτόν τον τρόπο, ο Κοσκωτάς πίστευε ότι είχε καλύψει τα ίχνη του και ήταν σε θέση να συνεχίσει τις παράνομες δραστηριότητες του καθώς οι εξωτερικοί ελεγκτές δεν είχαν ανιχνεύσει τα πλαστά έγγραφα.

Στην πραγματικότητα, τα έγγραφα αυτά που αποδείκνυαν ότι τα χρήματα καταβάλλονταν σε λογαριασμούς του, δεν θα μπορούσαν εύκολα να προσπελαστούν από τους ελεγκτές της Τράπεζας της Ελλάδος.

Μετά την αποκάλυψη της απάτης, ακολούθησε δίκη η οποία διενεργήθηκε από το Ειδικό δικαστήριο που αποτελείται από 13 δικαστές του Αρείου Πάγου, είχε διάρκεια 10 μηνών και αποκαλέστηκε ως η πιο σημαντική δίκη όλων των εποχών. Ο Κοσκωτάς καταδικάστηκε με 25ετή ποινή κάθειρξης για τα κακουργήματα που διέπραξε ως διευθύνων σύμβουλος της Τράπεζας Κρήτης συμπεριλαμβανομένης της κατάχρησης των πολλών εκατομμυρίων, της πλαστογραφίας και της παρακώλυσης του έργου της δικαιοσύνης .

Ωστόσο, στις 16 Μαρτίου του 2001 και αφού ο κατηγορούμενος εξέτισε 12 χρόνια από την ποινή του αποφυλακίστηκε από τις φυλακές του Κορυδαλλού ενώ παράλληλα του επιβλήθηκαν περιοριστικοί όροι απαγόρευσης εξόδου από την χώρα και υποχρεωτική εμφάνιση δυο φορές το μήνα στο αστυνομικό τμήμα του τόπου διαμονής του. Ένα ελαφρυντικό παράγοντα που έλαβε το πενταμελές εφετείο για την ποινή του ήταν η μεταμέλεια του.

Να σημειωθεί ότι ο Ορκωτός Ελεγκτής που είχε αναλάβει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων της Τράπεζας Κρήτης καταδικάστηκε σε 12,5 χρόνια κάθειρξης και εκδιώχθηκε από το Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών για ανάρμοστη συμπεριφορά.

Η παραπάνω περίπτωση της Τράπεζας Κρήτης συνδέεται άμεσα με την λειτουργία του τραπεζικού συστήματος και την απουσία στοιχειωδών μηχανισμών ελέγχου στον χώρο των πιστωτικών ιδρυμάτων. Αποδείχτηκε ότι οι εξωτερικοί έλεγχοι ήταν ανεπαρκείς και τέλος η αποκάλυψη του σκανδάλου έγινε επειδή υπήρξε μεταβολή των πολιτικών συσχετισμών και όχι εξαιτίας των ελεγκτικών μηχανισμών. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη την εποχή και το κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο αυτής, βάσει του οποίου ανδρώθηκε το «φαινόμενο Κοσκωτάς», εντοπίζονται σειρά ζητημάτων σε επίπεδο τραπεζικής λειτουργίας και προληπτικών ελεγκτικών διαδικασιών από παραλείψεις σε συστήματα συναλλαγών, πλημμελή εποπτεία εργασιών,

ολιγωρία στελεχών και χαμηλό επίπεδο επαγγελματικής και τραπεζική ηθικής, πέραν των ευθυνών που έφερε ο πολιτικός κόσμος της εποχής που άφησε να εκδηλωθεί σε αυτό το μέγεθος «το φαινόμενο Κοσκωτά».

Ειδικότερα σε επίπεδο τραπεζικών λειτουργιών εντοπίζονται τα ακόλουθα:

1. Προτού ο Κοσκωτάς αναλάβει τόσο σημαντικές θέσεις στην τράπεζα Κρήτης, αρχικά στο οικονομικό τμήμα της τράπεζας και εν συνεχεία ως αναπληρωτής προϊστάμενος λογιστηρίου είτε και ως νόμιμος εκπρόσωπος αυτής, διενεργώντας μεταφορές χρημάτων σε Ελλάδα και εξωτερικό, όφειλαν τόσο τα στελέχη της τράπεζας όσο κυρίως ο ελεγκτικός μηχανισμός της τράπεζας να έχουν εξετάσει το βιογραφικό του σημείωμα, να έχουν λάβει πληροφόρηση για τον πρότερο επαγγελματικό του βίο, εμπειριστατωμένα και ενδελεχώς. Αν συνέβαινε αυτό, θα μπορούσαν σε εύλογο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας υπόψη τα μέσα της εποχής εκείνης, να εντοπιστούν τα ποινικά αδικήματα που είχε ο ίδιος διαπράξει στις Η.Π.Α. Ως εκ τούτου, δεν θα προσλαμβάνονταν καν στην τράπεζα, αν είχε ληφθεί υπόψη το ποινικό του μητρώο.
2. Η τράπεζα όφειλε να διαθέτει επαρκή ελεγκτικό μηχανισμό εποπτείας των διενεργούντων συναλλαγών για το σύνολο των υπαλλήλων της, μηδενός εξαιρουμένου, ώστε αφενός να επιβεβαιώνεται η σκοπιμότητα των διενεργούμενων συναλλαγών, αφετέρου να τηρείται η διαδικασία διπλού ελέγχου συναλλαγών «four-eye principle», εξετάζοντας τις σε περιοδική βάση (δειγματοληπτικά) και επιβεβαιώνοντας το «καλώς έχουν» των διενεργούμενων συναλλαγών.
3. Μη διενέργεια ελέγχου φυσικού υπολοίπου ταμείου στα αποθεματικά της τράπεζας από τους καθ' ύλην αρμόδιους ταμίες που είχαν στη δικαιοδοσία τους χρηματικά διαθέσιμα. Είτε εναλλακτικά απόκρυψη, και κατ'εξακολούθηση και με χαρακτηριστικά δόλου, των πραγματικών ρευστών διαθεσίμων της τράπεζας, μετά από ελέγχους που διενεργούνταν και φανερώνοντας συνέργεια και συγκάλυψη.
4. Η ευθύνη των ορκωτών ελεγκτών που έλεγχαν τις οικονομικές καταστάσεις της τράπεζας ήταν κρίσιμη. Εάν διενεργούνταν έλεγχοι με εγκυρότητα και αντικειμενικότητα, αυτές οι ατασθαλίες θα είχαν εντοπιστεί πολύ γρήγορα και ο Κοσκωτάς θα οδηγούνταν στη

δικαιοσύνη προτού αφεθεί να προχωρήσουν τα πράγματα σε αυτόν τον βαθμό και να προκληθεί τέτοιο οικονομικό και πολιτικό σκάνδαλο.

5. Το γεγονός της μεγέθυνσης ενός επιχειρηματία σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα εξαιτίας της συμμετοχής του σε πλήθος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, έπρεπε να είχε προκαλέσει μια εγρήγορση σε επίπεδο ελεγκτικών μηχανισμών του κράτους που φάνηκε ότι δεν λειτούργησαν σε ενδεδειγμένο βαθμό.
6. Ελλιπής ή και μη εφαρμογή τραπεζικών διαδικασιών σε συνδυασμό με την μη ύπαρξη πλαισίου εντοπισμού πλαστότητας εγγράφων και εγκυρότητας συναλλαγών. Αυτά επέτρεψαν στον Κοσκωτά να αντικαταστήσει αρκετά έγκυρα με πλαστά με την συνέργεια ατόμων του λογιστηρίου της τράπεζας, αποκρύπτοντας με αυτόν τον τρόπο τα πραγματικά ίχνη της πορείας του χρήματος και εν γένει το νήμα των έκνομων δραστηριοτήτων του.
7. Ανεπάρκεια στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου της τράπεζας, ολιγογρία σε επίπεδο εσωτερικού ελέγχου που έφτασε στο σημείο να επικροτούνται οι έκνομες ενέργειες του Κοσκωτά από τους εσωτερικούς ελεγκτές της τράπεζας, οι οποίοι αντί να λειτουργούν με γνώμονα το συμφέρον της τράπεζας και εν γένει το κοινό συμφέρον, λειτουργούσαν καιροσκοπικά για λογαριασμό των συμφερόντων Κοσκωτά.

4.3.ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ

Η Ασπίς Πρόνοια αποτελούσε έναν όμιλο με μεγάλη ανάπτυξη που όμως ενεπλάκη σε μεγάλα οικονομικά σκάνδαλα. Η εταιρεία ιδρύθηκε το 1944, ξεκίνησε την λειτουργία της το 1945 εκδίδοντας το πρώτο ασφαλιστήριο ζωής στην Ελλάδα και το 1957 ανέλαβε την κάλυψη των ασφαλιστικών αναγκών της τότε νεοϊδρυθείσας Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Το 1986, ο Αλέξανδρος Ταμπουράς ανακοίνωσε την αποχώρηση του από την Ασπίς Πρόνοια και ο Παύλος Ψωμιάδης εξαγόρασε το ποσοστό του έναντι 140 εκατομμυρίων δραχμών. Το 1989, πούλησε το 40% των μετοχών της εταιρείας στον ολλανδικό χρηματοασφαλιστικό όμιλο Aegon, την δεύτερη μεγαλύτερη ολλανδική ασφαλιστική εταιρεία.

Από το 1990 αρχίζει η δόμηση του ομίλου και ιδρύονται σταδιακά η ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ Ζημιών, η ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ Αμοιβαίων Κεφαλαίων, η ΑΣΠΙΣ Χρηματιστηριακή και το υποκατάστημα στην Κύπρο (Aspis Bank). Σε αυτήν την φάση, η εταιρεία έχει ανέβει σε υψηλό επίπεδο παρά την εισαγωγή και άλλων ασφαλιστικών εταιρειών στην αγορά. Αυτό αποδεικνύεται από το σημαντικό μερίδιο που κατέχει στην ασφαλιστική αγορά της τάξης του 13%.

Η σύσταση της τράπεζας Aspis Bank την ίδια χρονιά από κοινού με την Aegon, με μετοχικό κεφάλαιο 4 δισεκατομμύρια δραχμές, υποχρεώνει τον όμιλο σε δανεισμό. Ο Ψωμιάδης δανείζεται από την Aegon 2 δις. δραχμές με ρήτρα δολαρίου το οποίο σε μερικά χρόνια έφτασε τις 5 δις. Δραχμές. Για να εξοφλήσει το ποσό που δανείστηκε και να ξαναγοράσει το ποσοστό που πούλησε στην Aegon οδηγήθηκε σε παράτυπες διαδικασίες. Πιο συγκεκριμένα, για την συγκέντρωση των χρημάτων διέθεσε μετοχές της μη εισηγμένης Ασπίς Πρόνοια με ιδιωτική τοποθέτηση μέσω των warrants, προχωρώντας σε άτυπη εισαγωγή στο χρηματιστήριο. Η εισαγωγή της Ασπίς Πρόνοια στο χρηματιστήριο έγινε το 1994 μέσω της εξαγοράς της εισηγμένης ασφαλιστικής εταιρείας Ήλιος έναντι 700 εκατ. Δραχμών. Έκτοτε, αυτή η πρακτική χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές, κυρίως μέσα από την έκδοση προσωπικών επιταγών με υψηλές αποδόσεις για την χρηματοδότηση διαφόρων δραστηριοτήτων ή την κάλυψη ανοιγμάτων που δημιουργούσε.

Το 1997 εξαγοράστηκε το χαρτοφυλάκιο της Λαϊκής Ζωής και ενσωματώθηκε στην Ασπίς Πρόνοια. Το 1999 εξαγοράστηκαν οι εταιρείες Γκοταέρ Ελλάς, Nordstern Colonia Hellas, Nordstern Colonia Hellas Life και η Commercial Union Life A.E.A.Z. Το 2001 ιδρύθηκε η Ασπίς Εστία και το 2003 οι εταιρείες Aspis Credit και Aspis real estate.

Από το 2000, η εταιρεία σταμάτησε να επενδύει σε μερίδια τα συμβόλαια «ASPIS BONDS» αλλά τα χρησιμοποιούσε για να καλύψει τα ταμειακά της ελλείμματα. Όταν οι ασφαλισμένοι συνειδητοποίησαν ότι δεν γίνεται άμεση καταβολή των προϊόντων των ασφαλιστηρίων συμβολαίων προχώρησαν σε καταγγελία. Το 2001, η εταιρεία πραγματοποίησε αλλαγές στον Ισολογισμό του 2000 έπειτα από μείωση κατά 6,9 δις δρχ. της αξίας του χαρτοφυλακίου λόγω υποτίμησης της αξίας των επενδύσεων. Παράλληλα, αυτό το ποσό το συμπεριέλαβε στο ποσό των αποθεμάτων ύψους 41 δις δρχ. και έτσι το μηδένισε και δεν το εμφάνιζε στους επόμενους ισολογισμούς.

Το 2002, η οικονομική κατάσταση της εταιρείας «ΑΣΠΙΣ» επιδεινώθηκε. Παρόλο που θα έπρεπε να αγοράσει από τις εισπράξεις των «ASPIS BOND» ύψους 66 εκατ. ευρώ, αντίστοιχο ποσό για τα μερίδια ασφαλισμένων, χρησιμοποίησε τα 42 εκατ. ευρώ από αυτά για την κάλυψη αποθεμάτων και ζημιών συμβολαίων του 2000 αλλά και για την κάλυψη γενικότερων υποχρεώσεων της. Ως αποτέλεσμα του ελλείμματος των «ASPIS BOND», η εταιρεία είχε ανεπαρκές κεφάλαιο. Έτσι, δημιούργησε το ασφαλιστικό προϊόν «ASPIS PLUS» το οποίο μπορούσαν να αποκτήσουν και οι ασφαλισμένοι που είχαν το «ASPIS BOND» μετατρέποντας το σε «ASPIS PLUS. Σε αυτήν την φάση, η εταιρεία παραποίησε τις οικονομικές της καταστάσεις αυξάνοντας πλασματικά το ύψος των κεφαλαίων της κατά 27 εκατ. ευρώ.

Το 2004, έκανε αύξηση κεφαλαίων και εικονική αναπροσαρμογή της αξίας των ακινήτων με αποτέλεσμα να αυξηθεί η αξία αυτών κατά 50 εκατ. ευρώ. Ταυτόχρονα, οι καταγγελίες από ασφαλισμένους και από εργαζομένους της εταιρείας αυξάνονται συνεχώς διότι είναι πια γνωστό στην αγορά ότι ο βασικός μέτοχος υπερτιμά τα ακίνητα που αγοράζει σε χαμηλές τιμές και οι αξίες των μετοχών που διαθέτει αποτελούν στοιχεία για την κάλυψη του περιθωρίου φερεγγυότητας των ασφαλιστικών του εταιρειών σε τιμές που δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα.

Η δικηγορική εταιρεία I.& M. Μαρκουλάκος που ανέλαβε τον δικαστικό αγώνα για την διεκδίκηση των αποζημιώσεων των ασφαλισμένων, έχει προβεί σε πλήρη μελέτη των σύνθετων οικονομικών και νομικών ζητημάτων της υπόθεσης Ασπίς Πρόνοια. Κατά την διαδικασία της έρευνας συγκεντρώθηκαν στοιχεία τα οποία αποδείκνυαν ότι η Ασπίς Πρόνοια ΑΕΓΑ ήταν πλήρως αφερέγγυα ήδη από το 2002 και από τότε και στο εξής απλώς αυξανόταν το έλλειμμα της.

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται αναλυτικά τα ποσά των Ιδίων Κεφαλαίων και του διαθέσιμου περιθωρίου φερεγγυότητας, όπως εξελίχθηκαν από το 2000 μέχρι το 2008.

Πίνακας 4.3.1.

Περιθώριο Φερεγγυότητας της Ασπίς Πρόνοια

Έτος	Ίδια Κεφάλαια v.2190/1920	Διαθέσιμο Περιθώριο Φερεγγυότητας (Ίδια Κεφάλαια v.δ. 400/1970)
2000	39.762.031	39.762.031
2001	-96.225.386	-101.091.817
2002	-186.770.042	-211.239.076
2003	-145.602.032	-194.666.753
2004	-195.398.562	-293.713.264
2005	-151.588.071	-241.804.205
2006	-154.200.095	-286.905.702
2007	-120.964.939	-331.425.386
2008	-330.057.619	-497.970.963

Πηγή: δικηγορική εταιρεία I.& M. Μαρκουλάκος

Κατόπιν ελέγχου από τους ορκωτούς ελεγκτές, διαπιστώθηκε ότι τα ασφάλιστρα των προγραμμάτων «ASPIS BOND», «ASPIS PLUS» και «ΔΚ» δεν επενδύονταν σε τίτλους και δεν αγοράζονταν μερίδια. Επίσης, εντοπίστηκε ότι δεν είχε γίνει πρόβλεψη 70 εκατ. ευρώ, η οποία δεν μπορούσε να καλυφθεί με περιουσιακά στοιχεία.

Το 2009 το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΠ.Ε.Ι.Α (Επιτροπής Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλειας) ανακάλεσε οριστικά την άδεια λειτουργίας της «Ασπίς Πρόνοια ΑΕΓΑ» και της «Ασπίς Πρόνοια ΑΕΑΖ» διότι δεν ανταποκρίθηκε στις υποχρεώσεις της προκειμένου να καλύψει τα απαιτούμενα περιθώρια φερεγγυότητας.

Τα αποτελέσματα της ανάκλησης της άδειας της «Ασπίς Πρόνοια» ήταν ιδιαίτερα αισθητά όχι μόνο για τον κλάδο των ασφαλίσεων αλλά και για τους εκατοντάδες εργαζομένους που έμειναν άνεργοι και τα 1,2 εκατομμύρια ασφαλιστήρια συμβόλαια που δεν μπόρεσαν να αποζημιωθούν, ζημιώνοντας εκατοντάδες χιλιάδες ασφαλισμένους.

Να σημειωθεί ότι ασκήθηκε ποινική δίωξη σε βαθμό κακουργήματος εναντίον του Προέδρου και του Διευθύνοντα Σύμβουλου για απάτη και νομιμοποίηση εσόδων από παράνομη δραστηριότητα με αποτέλεσμα να εκδοθεί ένταλμα σύλληψης. Ωστόσο το έλλειμμα και σε αυτήν την περίπτωση του κρατικού ελεγκτικού μηχανισμού σε συνδυασμό με τον πλημμελή και σε ορισμένες περιπτώσεις δόλιο οικονομικό έλεγχο των ορκωτών ελεγκτών, έδωσε την δυνατότητα παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, αυξάνοντας πλασματικά το ύψος των κεφαλαίων της, εξαπατώντας το επενδυτικό κοινό και καταχράζοντας χρήματα των ασφαλισμένων της.

Ειδικότερα:

- 1) Ο κ. Ψωμιάδης για να εξοφλήσει το ποσό που δανείστηκε των 5 δις δρχ. με ρήτρα δολαρίου και να επαναγοράσει το ποσοστό που πούλησε στην Aegon διέθεσε παράτυπα μετοχές της μη εισηγμένης εταιρείας στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών (Χ.Α.Α.) Ασπίς Πρόνοια μέσω των warrants, χωρίς εμπειριστατωμένο έλεγχο των ορκωτών λογιστών, ώστε να αποτρέψουν την πώληση αυτή σε μη εισηγμένη στο Χ.Α.Α. εταιρεία.
- 2) Εν συνεχεία, οι ελεγκτικοί μηχανισμοί εισαγωγής εταιρειών στο Χ.Α.Α. δεν απέτρεψαν την εισαγωγή της ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ στο Χρηματιστήριο, καθώς δεν πληρούνταν οι αναγκαίες προϋποθέσεις εισαγωγής της, χωρίς ενδελεχή έλεγχο των οικονομικών της καταστάσεων από ορκωτούς ελεγκτές.
- 3) Η εισαγωγή της Ασπίς Πρόνοια στο χρηματιστήριο έγινε τελικά το 1994 μέσω της εξαγοράς της εισηγμένης ασφαλιστικής εταιρείας Ήλιος έναντι 700 εκατ. Δραχμών. Ωστόσο, κανείς δεν έλεγξε την εξαγορά αυτή και την πηγή των χρημάτων της Ασπίς Πρόνοια, μέσω των οποίων έγινε η εξαγορά. Εκ των υστέρων διαπιστώθηκε ότι η Ήλιος ήταν ο φορέας για να εισαχθεί νομότυπα η ΑΣΠΙΣ Πρόνοια, μια εταιρεία για την οποία υπήρχαν λίγα στοιχεία ως προς τη νομιμότητα άντλησης των κεφαλαίων της και τη διαχρονική της πορεία στο χώρο της Ασφάλισης.
- 4) Το γεγονός ότι ο τρόπος αυτός αποτέλεσε επιτυχημένο παράδειγμα εισαγωγής εταιρειών στο ΧΑΑ αποτέλεσε μια πολύ κακή πρακτική, καθώς εισήχθησαν ακολούθως στο

X.A.A. εταιρείες, με χαμηλό επίπεδο αξιοπιστίας στην αγορά και χωρίς αποδεδειγμένα εχέγγυα φερεγγυότητας και ιστορικότητας.

- 5) Η έκδοση προσωπικών επιταγών με υψηλές αποδόσεις, χωρίς πρότερο έλεγχο της αξιοπιστίας του εκδότη και της δυνατότητας αποπληρωμής τους σε περίπτωση αθέτησης πληρωμής, «νομιμοποίησε» ένα κακό προηγούμενο χρηματοδότησης διαφόρων δραστηριοτήτων χωρίς την ύπαρξη των απαραίτητων καλυμμάτων (π.χ.: ικανοποιητική ποσότητα φυσικού χρήματος ή και εμπράγματα στοιχεία που μπορούν να ρευστοποιηθούν στην οποιαδήποτε ανάγκη), υπό τύπον «φούσκας», η οποία κάλυπτε χρηματοοικονομικά ανοίγματα (δηλ. διαφορά λογιστικής από τη φυσική αξία που υπάρχει στο ταμείο), που δημιουργούνταν λόγω ανεξέλεγκτης χρήσης τους από τους εκπροσώπους της ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ και των πέριξ αυτής.
- 6) Οι συνεχείς εξαγορές ήδη από το 1997 της Λαϊκής Ζωής, καθώς και των Γκοταέρ Ελλάς, Nordstern Colonia Hellas, Nordstern Colonia Hellas Life και της Commercial Union Life A.E.A.Z., που ενσωματώθηκαν στην Ασπίς Πρόνοια, έπρεπε να εγείρει σημαντικά ερωτηματικά για τον τρόπο με τον οποίο αυτές αγοράστηκαν και κάτω από ποιο καθεστώς, από την Τράπεζα Ελλάδος και το Υπουργείο Εμπορίου που είχε την αρμοδιότητα για τον έλεγχο του «καλώς έχεις» των συναλλαγών αυτών, κάτι το οποίο ωστόσο ποτέ δεν έγινε.
- 7) Το γεγονός ότι η εταιρεία ήδη από το 2000 σταμάτησε να επενδύει σε μερίδια τα συμβόλαια «ASPIS BONDS» αλλά τα χρησιμοποιούσε για να καλύψει τα ταμειακά της ελλείμματα, έπρεπε να σημάνει συναγερμό στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς και να αναστείλει την άδεια λειτουργίας της ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ.
- 8) Και αυτό διότι ήδη οι ασφαλισμένοι συνειδητοποιούσαν ότι δεν γίνεται άμεση καταβολή των προϊόντων των ασφαλιστηρίων συμβολαίων, παρά την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου, αξιώνοντας τις αποζημιώσεις που εγγυούνταν μέσω συμβολαίων η ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ σε αυτούς, και προχώρησαν σωρηδόν σε καταγγελίες. Αυτό αποτελούσε πραγματικό τεκμήριο της παράτυπης, ανεξέλεγκτης και προβληματικής κατάστασης λειτουργίας της εταιρείας, στοιχείο που έπρεπε να οδηγήσει σε άμεσο έλεγχο των αρχών

και δει του αρμόδιου Υπουργείου, για την εξέταση της βασιμότητας των καταγγελιών αυτών, κάτι που επίσης δεν έγινε.

- 9) Η υποτίμηση το 2001 της αξίας του χαρτοφυλακίου κατά 6,9 δις δρχ. λόγω υποτίμησης της αξίας των επενδύσεων, έπρεπε να κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου για την Τράπεζα της Ελλάδος, τον κρατικό μηχανισμό καθώς το ποσό αυτό το συμπεριέλαβε στο ποσό των αποθεμάτων ύψους 41 δις δρχ. και έτσι το μηδένισε και δεν το εμφάνιζε στους επόμενους ισολογισμούς. Ουσιαστικά είχαν εμφανιστεί όλες οι ενδείξεις, οι οποίες κατεδείκνυαν την έλλειψη χρηστής διαχείρισης και ορθής φύλαξης του αποθεματικού της εταιρείας, βάσει νομοθεσίας, για τη βιωσιμότητά της.
- 10) Ως αποτέλεσμα του ελλείμματος των συμβολαίων, η εταιρεία έφτασε να έχει ανεπαρκές κεφάλαιο για να καλύψει τις ανάγκες της στον ασφαλιστικό κλάδο, που σε συνδυασμό με το γεγονός ότι, υπό την εύνοια και των ορκωτών ελεγκτών, παραποίησε τις οικονομικές της καταστάσεις αυξάνοντας πλασματικά το ύψος των κεφαλαίων της, φανερώνουν πόσο είχε προχωρήσει η έλλειψη έγκαιρης και αποτελεσματικής εποπτείας από μέρους του συνόλου των θεσμών που είχαν την ευθύνη της διατήρησης της άδειας λειτουργίας της εν λόγω εταιρείας, φανερώνοντας έτσι με άμεσο τρόπο και το «κύκλωμα» που την υποστήριζε εντός και εκτός πολιτικού περιβάλλοντος.
- 11) Οι αναπροσαρμογές της αξίας των ακινήτων για την κάλυψη του περιθωρίου φερεγγυότητας των ασφαλιστικών εταιρειών που είχε στην ομπρέλα του ομίλου σε τιμές που δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα, κατέδειξε τελικά την παντελή έλλειψη ελεγκτικού μηχανισμού και τη νομοτελειακή καταβαράθρωση του ομίλου, που χτίστηκε πάνω σε ανύπαρκτα πραγματικά καλύμματα, ασύδοτες συμπεριφορές, κατασπατάληση του κεφαλαίου που ελάμβανε μέσω των ασφαλιστικών της απαιτήσεων, σε συνδυασμό με κακοδιαχείριση, αδιαφάνεια και προνομιακή συμπεριφορά από το σύνολο του πολιτικού κόσμου.

4.4. ENRON CORPORATION

Η Enron δημιουργήθηκε το 1985 από την συγχώνευση των εταιρειών InterNorth Inc. και Houston Natural Gas (H.N.G), της οποίας Διευθύνων Σύμβουλος ήταν ο Ken Lay, θέση την

οποία διατήρησε και μετά την συγχώνευση. Τόσο η InterNorth Inc. όσο και η Houston Natural Gas ήταν από τις παλαιότερες εταιρείες παροχής φυσικού αερίου οι οποίες δραστηριοποιούνταν στο Χιούστον του Τέξας. Αρχικά, η εταιρεία ονομάστηκε HNG/InterNorth λόγω της συγχώνευσης και έξι μήνες αργότερα μετονομάστηκε σε Enron.

Η νεοσυσταθείσα εταιρεία κατέγραψε ζημιές από την πρώτη χρονιά της συγχώνευσης της, συνεπώς το 1987 ο οίκος αξιολόγησης Moody’s Investor’s Service κατέταξε την πιστοληπτική ικανότητα της Enron στη χαμηλότερη βαθμίδα, γνωστή και ως “Junk status”, δηλαδή σε εταιρεία που ενέχει μεγάλο κίνδυνο χρεοκοπίας και δεν συνίσταται για επένδυση. Τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ανάγκασαν την εταιρεία να πουλήσει μεγάλο μέρος των περιουσιακών της στοιχείων και να διευρύνει τους τομείς εργασίας της εκτός από το φυσικό αέριο και σε άλλες μορφές παραγωγής ενέργειας, όπως τα πυρηνικά και θερμοηλεκτρικά εργοστάσια.

Το 1989 ο Lay προσέλαβε τον Jeffrey Skilling, ο οποίος είχε την καινοτόμα ιδέα να στραφεί η εταιρεία στο χρηματιστήριο φυσικού αερίου και έτσι δημιούργησε το Gas Bank, ένα είδος χρηματιστηρίου όπου διαπραγματεύονταν το φυσικό αέριο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η μετοχή της Enron να καταγράψει τεράστια άνοδο.

Το 1995 η εταιρεία εισήχθη στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας με ετήσια έσοδα εκείνη την περίοδο που άγγιζαν το ποσό των \$9 δισεκατομμυρίων.

Το 1999, την περίοδο άνθησης του ιντερνέτ, η Enron ξεκίνησε την λειτουργία της EnronOnline. Ο ιστότοπος EnronOnline έδινε την δυνατότητα στους ενδιαφερόμενους είτε να κάνουν εμπορικές συναλλαγές είτε να παίρνουν πληροφορίες σχετικά με την βιομηχανία φυσικού αερίου και ενέργειας. Με την δική της ιστοσελίδα στο διαδίκτυο, καθιερώνεται ως παγκόσμια εταιρεία εμπορίας προϊόντων ενέργειας και συμβολαίων και το 2000 είχε μικτά κέρδη 101 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η εταιρεία μετατρέπεται από εταιρεία παροχής φυσικού αερίου σε παγκόσμιο ηγέτη όσο αφορά το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια.

Μάλιστα για έξι συνεχόμενες χρονιές από το 1995-2000, το περιοδικό Fortune την κατέταξε την πιο καινοτόμα εταιρεία στις Η.Π.Α. και στο ίδιο περιοδικό στα τέλη του 2000 κατατάχθηκε στην

24^η θέση ανάμεσα στις 100 καλύτερες επιχειρήσεις για να δουλέψει κάποιος στην Αμερική. Στις 6 Φεβρουαρίου του 2001 κέρδισε το βραβείο της Fortune με τίτλο “Most innovative company”.

Εκείνη την περίοδο, η τιμή της μετοχής της είχε αξία \$90 και τα ετήσια έσοδα της έφταναν τα \$100 δισεκατομμύρια.

Στην ετήσια έκθεση της Enron για το 2000, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα παρακάτω, προσδιορίζονται οι τέσσερις βασικοί τομείς δραστηριότητας της εταιρείας. Η μεγαλύτερη πηγή εσόδων προερχόταν από την χονδρική πώληση ενέργειας και η αύξηση του όγκου των συναλλαγών οφειλόταν στην ταχύτατη ανάπτυξη της EnronOnline.

Στην πράξη όμως αποδείχθηκε ότι η εταιρεία εφάρμοσε δημιουργική λογιστική με την ίδρυση εκατοντάδων εταιρειών ειδικού σκοπού (Special Purposes Entities-SPE’s) και της λογιστικής μεθόδου mark-to-market. Οι εταιρείες ειδικού σκοπού, με το όνομα Raptors, δεν ενοποιούνταν με τις υπόλοιπες θυγατρικές της Enron και στους ισολογισμούς αυτών μεταφέρονταν τεράστια ποσά από τις υποχρεώσεις και τα χρέη της Enron ώστε να εμφανίζονται διογκωμένα τα αποτελέσματα της μητρικής τους εταιρείας. Με την χρήση της λογιστικής μεθόδου mark-to-market, επιτρεπόταν στην Enron να δηλώσει πιθανά μελλοντικά έσοδα την ίδια μέρα που υπογραφόταν μία συμφωνία. Ουσιαστικά, οι συμφωνίες αυτές βασιζόνταν στην υποθετική συνολική καθαρή παρούσα αξία και όχι στην πραγματική ταμειακή ροή που θα προέκυπτε από την συμφωνία. Με αυτήν την μέθοδο, είχαν την δυνατότητα να δηλώνουν ότι ποσά θέλουν ως έσοδα χωρίς καν να τα έχουν πάρει στα χέρια τους.

Ωστόσο, αυτό έκρυβε πολλούς κινδύνους για την εταιρεία διότι ο προϋπολογισμός που έχει κάνει μπορεί να έπεφτε έξω λόγω πολλών αστάθμητων παραγόντων και να μην εισέπραττε τα χρήματα που είχε υπολογίσει.

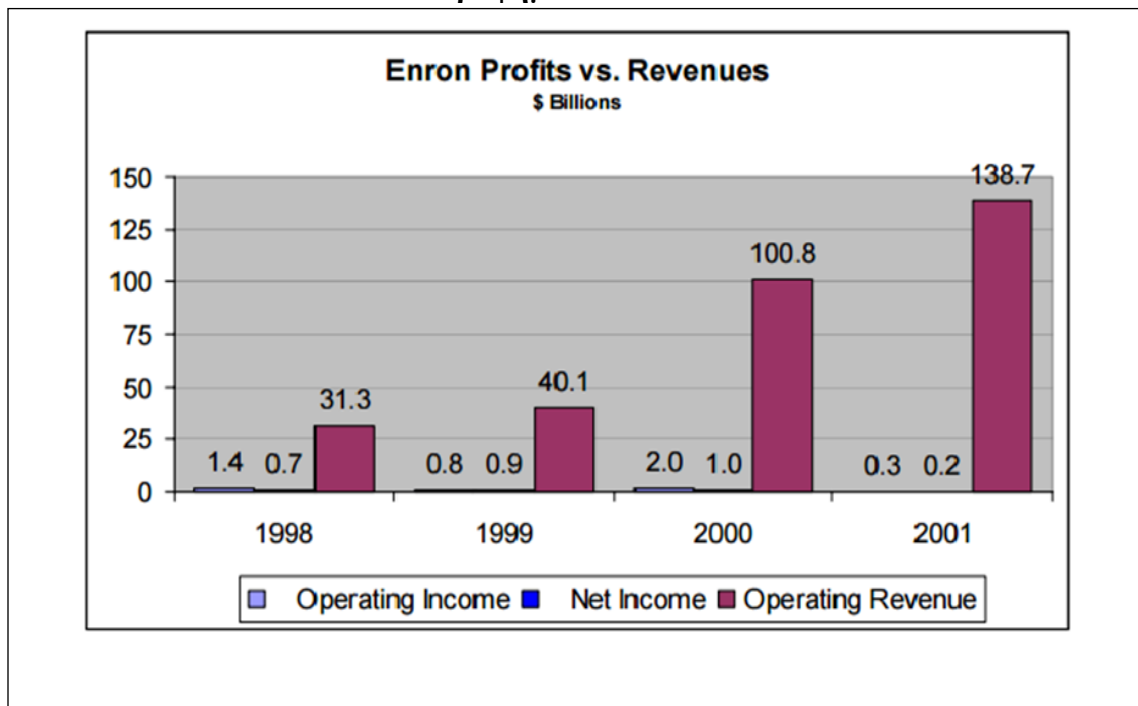
Αυτήν την πρακτική, όφειλε να σταματήσει η ελεγκτική της εταιρεία η Arthur Andersen, η οποία προφανώς δεχόταν και συγκάλυπτε ότι έβλεπε στα λογιστικά βιβλία της εταιρείας καθώς είχε έσοδα από τις ελεγκτικές υπηρεσίες που προσέφερε στην Enron \$48 εκατομμύρια και \$50 εκατομμύρια το χρόνο από τις συμβουλευτικές υπηρεσίες.

Από την άλλη, οι επενδυτές εφησυχασμένοι από τις πιστοποιήσεις της Arthur Andersen και τα θετικά σχόλια των οικονομικών αναλυτών, αγόραζαν την μετοχή της εταιρείας σπρώχνοντας την τιμή της σε αρκετά υψηλές τιμές.

Σύμφωνα με τον Kirk Hanson, (executive director of the Markkula Center for Applied Ethics), το αδύναμο σημείο της Enron ήταν ότι είχε ανεπαρκή εταιρική κουλτούρα που σημαίνει ότι τα υψηλόβαθμα στελέχη της επιδίωκαν μόνο τα χρήματα και την δόξα και δεν έπρατταν για το καλό της εταιρείας παρά μόνο για το προσωπικό τους συμφέρον. Στην πράξη, όταν προέκυπταν απώλειες στην απόδοση της εταιρείας, εκείνοι φρόντιζαν να τις καλύψουν επιφανειακά έτσι ώστε να μην χαλάσει η φήμη της εταιρείας αντί να εστιάσουν στην επίλυση τους.

Παρόλο που τα καθαρά έσοδα της Enron είχαν αυξηθεί από \$584 εκατομμύρια το 1996 σε \$979 εκατομμύρια το 2000 (16,9% αύξηση κατά μέσο όρο το χρόνο), κατά την διάρκεια του πρώτου τριμήνου του 2001 τα καθαρά έσοδα μειώθηκαν στα \$225 εκατομμύρια. Στο παρακάτω γράφημα απεικονίζεται η σχέση εσόδων-κερδών και διαπιστώνεται πόσο μικρά ήταν τα κέρδη της Enron σε σχέση με τα έσοδα της.

Γράφημα 4.4.1.

Πηγή: Enron Annual Report 2000, pp 1

Ενώ τα έσοδα της Enron αυξήθηκαν από \$13,3 σε \$138,7 δισεκατομμύρια από το 1996 έως το 2001 με ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 164,6% , η κερδοφορία της δεν αυξήθηκε με τον ίδιο ρυθμό. Στον παρακάτω πίνακα γίνεται η σχετική ανάλυση.

Πίνακας 4.4.1.

Enron Income Statement Summary 1996-2001						
Filing Period	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Filing Type	10-K	10-K	10-K	10-K	10-K	10-Q/3
Total Operating Revenue	\$13,289	\$20,273	\$31,260	\$40,112	\$100,789	\$138,718
% Increase From Previous Yr	43.8%	52.6%	54.2%	28.3%	151.3%	37.6%
Cost of Goods Sold	\$10,478	\$17,311	\$26,381	\$34,761	\$94,517	\$133,762
Cost of Goods Sold as % of Revenue	78.8%	85.4%	84.4%	86.7%	93.8%	96.4%
Income Before Tax	\$1,238	\$565	\$1,582	\$1,995	\$2,482	\$981
Operating Income	\$690	\$15	\$1,378	\$802	\$1,953	\$272
Op Income as % of Revenues	5.2%	0.1%	4.4%	2.0%	1.9%	0.2%
Net Income	\$584	\$105	\$703	\$893	\$979	\$225
% Increase From Previous Yr	29%	-82%	570%	27%	10%	-77%
Net Income as % of Revenues	4.4%	0.5%	2.2%	2.2%	1.0%	0.2%

Πηγή: Enron Annual Report 2000, pp. 1

Όταν ξεκίνησε ο έλεγχος των λογιστικών βιβλίων της εταιρείας, κατάλαβαν ότι τα στοιχεία ήταν παραποιημένα και όταν ανακοινώθηκαν μαζικές οικονομικές αναμορφώσεις, οι επενδυτές άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι τα δισεκατομμύρια έσοδα από την χρήση της μεθόδου mark-to-market ήταν χρήματα που δεν πήρε ποτέ η εταιρεία στα χέρια της. Μετά από αυτό, η τιμή της μετοχής άρχισε να πέφτει δραματικά.

Κατά τη διάρκεια αποκάλυψης του σκανδάλου η αξία των μετοχών της έκανε βουτιά από τα \$90 ανά μετοχή σε λιγότερο από \$50 ανά μετοχή.

Η κατακόρυφη βουτιά που σημείωσε η Enron ήταν αποτέλεσμα της αποκάλυψης ότι πολλά από τα κέρδη και τα έσοδα της προέκυπταν από συμφωνίες που είχε συνάψει με τις εταιρείες ειδικού σκοπού (SPE’s) και κάποιες εταιρείες περιορισμένης ευθύνης. Απόρροια αυτών ήταν ένα μεγάλο μέρος των χρεών της εταιρείας να μην εμφανίζονταν στις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις της.

Ο αναλυτής Goldman Sachs, ο οποίος ήταν από τους μεγαλύτερους υποστηρικτές της Enron έκανε την εξής δήλωση: «Πρέπει να πείσουν τους επενδυτές ότι τα κέρδη είναι πραγματικά, πως η εταιρεία είναι ειλικρινής και ότι η ανάπτυξη θα επιτευχθεί».

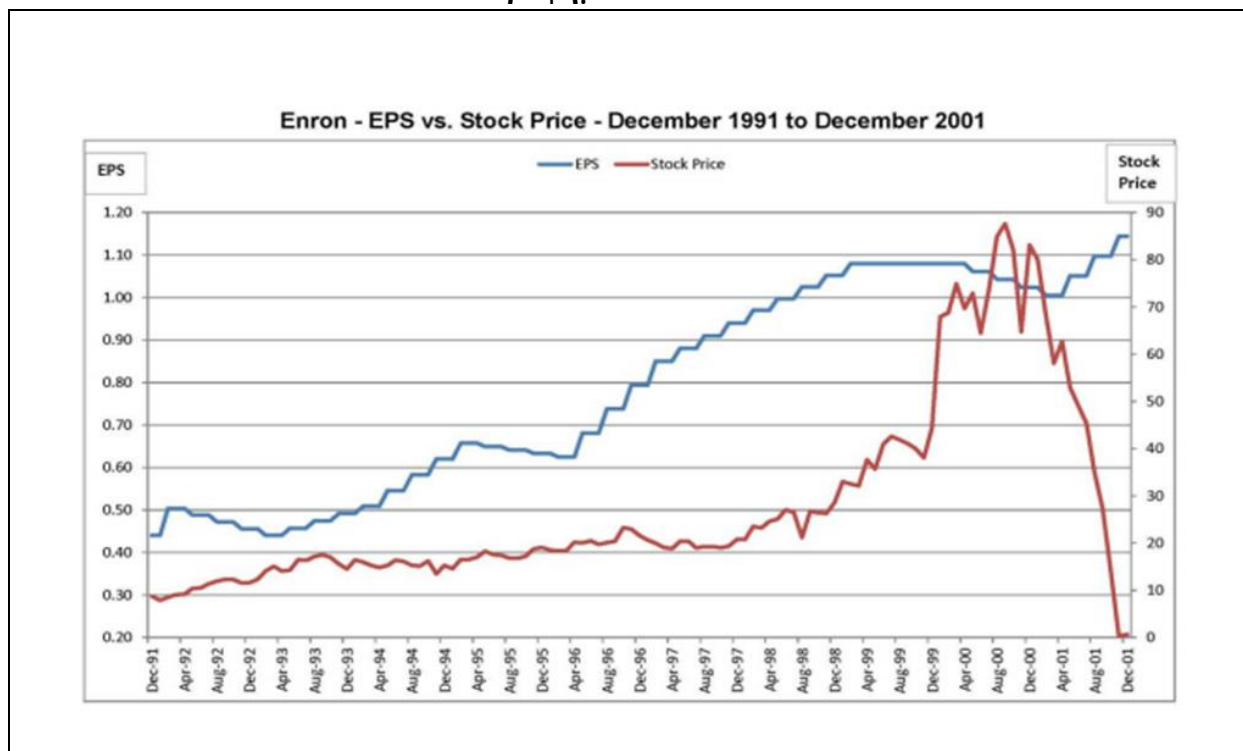
Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν έγινε ποτέ. Αντίθετα, στις 2 Δεκέμβρη του 2001, η τιμή της μετοχής ήταν μόλις 40 cents (πτώση 95% μέσα σε ένα χρόνο) και η εταιρεία κήρυξε πτώχευση με αποτέλεσμα χιλιάδες εργαζόμενοι να χάσουν την δουλειά τους χωρίς προειδοποίηση την ίδια μέρα της πτώχευσης. Η εξαπάτηση που διέπραξε η Enron στηριζόταν σε off-the book συναλλαγές ενώ οι συνεργασίες που έκανε παρουσιάζονταν υπερβολικά κερδοφόρες.

Η Enron θα μπορούσε να είχε αποφύγει την χρεωκοπία αν οι πελάτες συνέχιζαν να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες της διότι παρόλο που είχε τεράστια χρέη και υποχρεώσεις είχε και ροή εσόδων πάνω από \$100 δισεκατομμύρια το χρόνο. Όταν αποκαλύφθηκαν όμως οι λογιστικές παρατυπίες της, οι πελάτες δεν ήταν πρόθυμοι πλέον να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες της και έτσι επήλθε η μεγάλη πτώση της εταιρείας.

Όσο αφορά την Arthur Andersen, δέχθηκε μεγάλο πλήγμα η φήμη της όταν αποκαλύφθηκε το γεγονός ότι οι ορκωτοί ελεγκτές της φρόντισαν να χαθούν εκατοντάδες email και φάκελοι με σημαντικά στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να ρίξουν φως στην υπόθεση. Μετά από αυτό το γεγονός, η ελεγκτική εταιρεία Arthur Andersen κατέρρευσε παρόλο που ήταν ανάμεσα στις πέντε κορυφαίες ελεγκτικές εταιρείες.

Παρακάτω παρουσιάζεται η αξία της μετοχής της Enron από το 1991-2001:

Γράφημα 4.4.2.

Πηγή: Enron Annual Report 2000, pp 21

Ειδικότερα σε επίπεδο λειτουργιών σε ελεγκτικό επίπεδο εντοπίζονται τα ακόλουθα θέματα:

- 1) Η εταιρεία αποδείχθηκε ότι εφαρμόζοντας δημιουργική λογιστική (σκόπιμη αποφυγή υφισταμένων κανόνων, αρχών και υιοθέτηση παραπλανητικών, όχι όμως απαραίτητως παράνομων, μεθόδων στη λογιστική αποτύπωση των οικονομικών καταστάσεων) απέκρυπτε συστηματικά να εμφανίζει στις οικονομικές της καταστάσεις την προσάρτηση εκατοντάδων Raptors (εταιρειών ειδικού σκοπού), που ενώ είχαν συναφή ή/και διαφορετική λειτουργική βάση από την ίδια, τα αποτελέσματά τους δεν αποτυπώνονταν –παράτυπα- στην μητρική εταιρεία.
- 2) Μέσω των εταιρειών αυτών, μεταφέρονταν τεράστια ποσά από τις υποχρεώσεις και τα χρέη της Enron στους ισολογισμούς των μικρών εταιρειών, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται διογκωμένα τα αποτελέσματά τους, χωρίς ωστόσο να διενεργούνται και έλεγχοι για την διαπίστωση αυτών των μεταβολών.

- 3) Επίσης, με την χρήση της μεθόδου mark-to-market, η Enron μπορούσε να δηλώνει πιθανά μελλοντικά έσοδα την ίδια ημέρα που υπογραφόταν μία συμφωνία, χωρίς βέβαια να αναφέρεται ρητά από ποια Raptor αυτά προέρχονται. Βασίζονταν στην υποθετική-μελλοντική Καθαρή Παρούσα Αξία (ΚΠΑ) που θα καρπώνονταν η κάθε εταιρεία και όχι στην πραγματική ταμειακή ροή που θα λαμβάνονταν από την εκάστοτε συναλλαγή, η οποία στην πράξη ήταν ανύπαρκτη την ημέρα της καταγραφής της. Η συναλλαγή αυτή θα εμφανίζονταν σε μελλοντικό χρόνο, μετά από τη συμφωνία που θα υπογράφονταν μεταξύ της συγκεκριμένης Raptor που τη συνήψε και του εκάστοτε πελάτη. Με τον τρόπο αυτό δηλώνονταν ανεξέλεγκτα έσοδα, που ουσιαστικά αποτελούσαν μελλοντική πρόσοδο των εταιρειών, χωρίς ωστόσο αυτά να υφίστανται στην πραγματικότητα κατά την ημερομηνία των συναλλαγών.
- 4) Η συγκάλυψη που παρείχε η ελεγκτική της εταιρεία η Arthur Andersen ήταν παροιμιώδης, και με απόλυτη σκοπιμότητα ως προς τις προθέσεις της. Παρά το γεγονός ότι η ίδια βρίσκονταν σε γνώση των αποκλίσεων που δημιουργούνταν κατά τη δημιουργική λογιστική και την απόκρυψη της προσάρτησης των Raptors, η ίδια συσσώρευε τεράστια ποσά εσόδων από ελεγκτικές υπηρεσίες στην Enron, περί τα \$48 εκατομμύρια, καθώς και \$50 εκατομμύρια το χρόνο από τις συμβουλευτικές υπηρεσίες. Εμφανώς υπήρχε ίδιον όφελος με γνώμονα τη συγκάλυψη όλων αυτών των στοιχείων.
- 5) Επιπλέον, μη έχοντας πραγματική γνώση οι επενδυτές ήταν εφησυχασμένοι από τις πιστοποιήσεις της Arthur Andersen και τα θετικά σχόλια των οικονομικών της αναλυτών, αγοράζοντας συνεχώς μετοχές της εταιρείας, εκτοξεύοντας την τιμή της σε αρκετά υψηλές τιμές.
- 6) Μια άλλη «περίεργη» ένδειξη αποτέλεσε το γεγονός ότι παρά το ότι τα μικτά έσοδα της Enron είχαν αυξηθεί από \$584 εκατομμύρια το 1996 σε \$979 εκατομμύρια το 2000 (16,9% αύξηση κατά μέσο όρο το χρόνο), κατά την διάρκεια του πρώτου τριμήνου του 2001, τα καθαρά έσοδα μειώθηκαν στα \$225 εκατομμύρια. Το γεγονός αυτό δεν αξιολογήθηκε επαρκώς από τους επενδυτές, που υπό κανονικές συνθήκες θα έθετε προβληματισμό στις αγορές, στοιχείο που δεν έγινε.

- 7) Επίσης, όταν έγινε κατανοητό ότι υπήρξε «μαγείρεμα» των οικονομικών καταστάσεων της Enron, και όταν ανακοινώθηκαν μαζικές οικονομικές αναμορφώσεις, οι επενδυτές άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι τα δισεκατομμύρια εσόδων δεν μπήκαν ποτέ στα ταμεία της εταιρείας, αλλά ήταν μελλοντικές αποτιμήσεις χωρίς καμία λογιστική αξία σε τρέχοντα χρόνο.
- 8) Κατά τη διάρκεια αποκάλυψης του σκανδάλου η αξία των μετοχών της σημείωσε δραστική πτώση περί τα \$40 ανά μετοχή, ως αποτέλεσμα της εμφάνισης στοιχείων ότι πολλά από τα κέρδη και τα έσοδα της προέκυπταν από συμφωνίες που είχε συνάψει με τις εταιρείες ειδικού σκοπού (SPE's).
- 9) Η «ωραιοποίηση» των οικονομικών μεγεθών της εταιρείας, ως απόρροια της «δημιουργικής λογιστικής» απέκρυψε ένα μεγάλο μέρος των χρεών της, τα οποία δεν εμφανίζονταν στις καταστάσεις της.

Το σκάνδαλο της Enron θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες χρεοκοπίες των Η.Π.Α. και σημαντική πτώση του brand name που προέκυπτε από την προώθηση της ανάπτυξης της ανοικτής οικονομίας, με σοβαρές ωστόσο εκπτώσεις σε επίπεδο ελεγκτικών μηχανισμών. Η χρεοκοπία αυτή προκάλεσε μεγάλο προβληματισμό για το επάγγελμα του ελεγκτή με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η ανάγκη για βελτίωση των λειτουργιών του ελέγχου και των λογιστικών μεθόδων που απεικονίζουν την περιουσιακή κατάσταση και τα αποτελέσματα χρήσεως της εταιρείας.

4.5. LEHMAN BROTHERS HOLDINGS

Η επιχείρηση που 158 χρόνια αργότερα επρόκειτο να αναδειχθεί σε ένα παγκόσμιο τραπεζικό κολοσσό ξεκίνησε από ένα μικρό κατάστημα με είδη παντοπωλείου. Τα αδέρφια Lehman μετανάστευσαν από την Γερμανία στο Μοντγκόμερι της Αλαμπάμα το 1844 και ίδρυσαν ένα μικρό κατάστημα με είδη παντοπωλείου. Πολύ σύντομα αντιλήφθηκαν ότι το βαμβάκι ήταν το περιζήτητο προϊόν της εποχής και έτσι ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια βαμβακιού που θα τους απέφερε σίγουρα κέρδη.

Μέσα σε λίγα χρόνια, η επιχείρηση μεγάλωσε και οι Lehman θέλοντας να επεκτείνουν την δραστηριότητά τους, δημιούργησαν γραφείο συναλλαγής του προϊόντος στην Νέα Υόρκη που

ήταν το ανερχόμενο κέντρο συναλλαγών εμπορευμάτων της χώρας. Ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε επηρέασε την οικονομική δραστηριότητα της χώρας και συνεπώς τις επιχειρήσεις των αδερφών Lehman.

Πιο συγκεκριμένα, το εμπόριο που επέβαλλε ο πρόεδρος Lincoln κατά την διάρκεια του εμφυλίου στις νότιες πολιτείες της Αμερικής επέφερε μεγάλο πλήγμα στην αγορά του βαμβακιού χάνοντας έτσι τα αδέρφια το πλεονέκτημα που είχαν αποκτήσει σε αυτήν την αγορά. Ωστόσο, με διορατικότητα μέσα στον εμφύλιο πόλεμο, μάζεψαν μεγάλες ποσότητες βαμβακιού τις οποίες φυλούσαν σε καλά κρυμμένες αποθήκες. Αυτή η κίνηση τους απέφερε τεράστια κέρδη διότι μετά τον πόλεμο η ζήτηση βαμβακιού ήταν μεγάλη. Μετά την λήξη του εμφυλίου, τα αδέρφια μετακόμισαν στη Νέα Υόρκη και επέκτειναν τις δραστηριότητες τους στο εμπόριο καφέ, ζάχαρης και προϊόντων πετρελαίου.

Το 1887, η εταιρεία άλλαξε την δραστηριότητα της και από την πώληση εμπορευμάτων έγινε εμπορική τράπεζα και μέλος του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης (New York Stock Exchange).

Μεταξύ του 1920 και του 1950, τα αδέρφια εστίασαν το ενδιαφέρον τους στους ταχύτατα αναπτυσσόμενους κλάδους όπως του λιανικού εμπορίου, των αεροπορικών επιχειρήσεων και των επικοινωνιών. Επιπρόσθετα, χρηματοδοτούσαν τα εξής: Paramount, 20th Century Fox, Murphy Oil, Radio Corporation of America.

Η μεγάλη ύφεση του 1929 επέδρασε καταλυτικά στην κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και κατ' επέκταση της Lehman Brothers. Παρόλα αυτά, η εταιρεία κατάφερε να αντεπεξέλθει προωθώντας νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα και υπηρεσίες όπως τις ιδιωτικές μετοχοποιήσεις (private placements).

Στις δεκαετίες 1960 και 1970 πολλοί πελάτες της εταιρείας επεκτάθηκαν στο εξωτερικό και έτσι η Lehman Brothers στα πλαίσια της μελλοντικής παγκόσμιας ανάπτυξης της, άνοιξε γραφεία στο Παρίσι (1960), στο Λονδίνο (1972) και στο Τόκιο (1973) προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες μίας μεγάλης γκάμας πελατών της, οι οποίοι έχουν ήδη διεθνοποιήσει τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες. Η διεθνής παρουσία της εταιρείας ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο εξαιτίας της συγχώνευσης με την επενδυτική τράπεζα Kuhn, Loeb & Co (1977). Η

συνεργασία αυτή διεκόπη λόγω εσωτερικών αντιπαραθέσεων με αποτέλεσμα την εξαγορά της Kuhn, Loeb & Co από την Shearson/American Express το 1984 έναντι \$360 εκατομμυρίων.

Την δεκαετία του 1980 η Lehman Brothers δραστηριοποιήθηκε ως σύμβουλος για αρκετές μεγάλες επιχειρήσεις και συγκεκριμένα τις Bendix/ Allie, Chrysler/American Motors, General Foods/Philip Morris και Genentech/Hoffman-La Roche.

Από το 1990 η εταιρεία ταυτίστηκε ιδιαίτερα με τις αγορές παραγώγων από τα οποία αποκόμιζε πολλά κέρδη. Παράλληλα δραστηριοποιήθηκε ενεργά στην αγορά στεγαστικών δανείων RMBS (Residential Mortgage Backed Securities) τα οποία είναι ομολογίες που διασφαλίζονται με υποθήκες σε κατοικίες. Το ύψος των RMBS ξεπέρασε στις Η.Π.Α τα 200 τρις δολάρια τα οποία είχαν ως κάλυψη τα credit default swaps.

Η συνεχής αυξανόμενη ζήτηση για RMBS οδήγησε την εταιρεία σε αλλαγή πολιτικής, αποφασίζοντας την παροχή δανείων και σε ιδιώτες χωρίς πιστοληπτική ικανότητα. Όσο αυξάνονταν οι τιμές των κατοικιών από το 1995-2005, η εταιρεία διόγκωνε τα κέρδη της. Μετά το 2006 όμως που εκδηλώθηκε η κρίση στον τομέα των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, οι τιμές των κατοικιών έπεσαν ακόμα και σε επίπεδα του 50%. Την κρίση αυτή επιδείνωσε η μόχλευση δηλαδή ο δανεισμός με βάση προσδοκώμενες αποδόσεις, μέσω της οποίας οι τράπεζες έβγαζαν πολλά εκατομμύρια με φούσκες. Σε αυτήν την κατηγορία τραπεζών ήταν και η Lehman Brothers η οποία χρησιμοποιούσε συμβατικό δείκτη μόχλευσης για τον υπολογισμό του οποίου διαιρούσε το σύνολο του ενεργητικού αντί για το σύνολο της καθαρής θέσης.

Στο τέλος του 2007, ο δείκτης μόχλευσης της εταιρείας ήταν 30,7 που σημαίνει ότι αντιστοιχούσε μόνο ένα δολάριο των ιδίων κεφαλαίων μετοχών για 30,70 δολάρια του ενεργητικού που κατείχε.

Το πρώτο τρίμηνο του 2008 η τιμή της μετοχής αυξήθηκε κατά 50% σε μία μέρα με αποτέλεσμα την επίτευξη υψηλών κερδών για τα στελέχη της εταιρείας. Εξαιτίας αυτών των κερδών, ο Richard Fuld, Διευθύνων Σύμβουλος της Lehman, κέρδισε 500 εκατομμύρια δολάρια αποζημίωση για μακρό διάστημα διεύθυνσης εκτός των καθορισμένων αμοιβών. Για να δικαιολογήσει τα τεράστια κέρδη τα οποία δεν προέρχονταν από επιχειρηματικές δραστηριότητες, χρησιμοποίησε τα Repos 105, τα οποία επρόκειτο για λογιστικό τέχνασμα που

στόχευαν στην απόκρυψη χρεών δισεκατομμυρίων δολαρίων με προσωρινή μεταφορά τους εκτός ισολογισμού στο τέλος κάθε τριμήνου και μείωση του καθαρού δείκτη μόχλευσης της εταιρείας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι οικονομικές καταστάσεις να θεωρούνται παραπλανητικές.

Να σημειωθεί ότι από το 1994 έως το 2008 η Lehman Brothers ελεγχόταν από την μεγάλη ελεγκτική εταιρεία Ernst & Young που της κράταγε τα βιβλία και η οποία συνέβαλλε στην παραποίηση των οικονομικών της στοιχείων παρουσιάζοντας πλασματικά κέρδη και μειωμένες οφειλές και είχε πλήρη επίγνωση του καθαρού συντελεστή μόχλευσης.

Η απόγνωση της Lehman Brothers έγινε αισθητή όταν η Korea Development Bank (KDB) αρνήθηκε να εξαγοράσει το 25% των μετοχών της αμερικανικής επενδυτικής τράπεζας. Μάλιστα, η αρχή εποπτείας των αγορών στη Νότια Κορέα είχε συμβουλεύσει την Korea Development Bank να μην επιδιώξει συμφωνία με τη Lehman, μια σύσταση που διατυπώθηκε και από την Financial Services Authority της Βρετανίας προς την Barclays, καθώς η Lehman ήταν η μεγαλύτερη ανάδοχος τίτλων συνδεδεμένων με στεγαστικά δάνεια μειωμένης εξασφάλισης (subprime loans), που ήταν η ρίζα της πιστωτικής κρίσης.

Μία πρόταση καθοριστική για την διάσωση της Lehman Brothers ήταν να διαιρεθεί η τράπεζα σε «καλή» και «κακή» τράπεζα. Σύμφωνα με αυτό το σενάριο, η Barclays θα αγόραζε την «καλή» τράπεζα δηλαδή τα υγιή δάνεια, κάποια στοιχεία του παθητικού (καταθέσεις) και τα καλά στοιχεία του ενεργητικού ενώ την «κακή» τράπεζα θα την απορροφούσαν 10-15 εταιρείες της Wall Street. Οι εταιρείες της Wall Street αρνήθηκαν την πρόταση φοβούμενοι τις ζημιές που θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν με αποτέλεσμα η πρόταση να μείνει στη θεωρία.

Στις 15 Σεπτεμβρίου 2008 η Lehman Brothers κήρυξε πτώχευση με ενεργητικό που υπερέβαινε τα \$600 δισεκατομμύρια και παθητικό ύψους \$613 δισεκατομμύρια ενώ \$34 δισεκατομμύρια ήταν δεσμευμένα ήταν δεσμευμένα σε ανοιχτές συμβάσεις παραγωγών σε είκοσι δύο διαφορετικά νομίσματα και σε δεκάδες χώρες. Η Lehman ήταν μπλεγμένη σε συναλλαγές εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων σε ολόκληρο τον κόσμο και στην περίπτωση που ζητούσαν νομική συνδρομή όλοι αυτοί που είχαν συνεργαστεί με την Lehman με την ιδιότητα του πελάτη, θα ακολουθούσε ελεύθερη πτώση στις αγορές. Η έκθεση πτώχευσης δημοσιεύθηκε την άνοιξη του 2010 και εκτείνεται σε 2.200 σελίδες συμπεραίνοντας ότι τα στελέχη της

Lehman με λογιστικά τεχνάσματα κάλυπταν την πραγματική οικονομική θέση της εταιρείας, εμπλέκοντας και καταλογίζοντας ευθύνες και στην ελεγκτική εταιρεία, την Ernst & Young, που άσκησε τον έλεγχο στην Lehman από το 1994-2008 και στην οποία καταβάλλονταν υψηλά χρηματικά ποσά. Για τον έλεγχο του 2007 κατεβλήθη στην Ernst & Young το ποσό των \$29,5 εκ. για παροχή ελεγκτικών και φορολογικών υπηρεσιών.

Οι μεγαλύτερες ευθύνες, ωστόσο, ανήκαν στη διοίκηση η οποία για μεγάλο διάστημα δεν γνωστοποιούσε διάφορες συναλλαγές που έκανε η εταιρεία στις σημειώσεις των χρηματοοικονομικών καταστάσεων της.

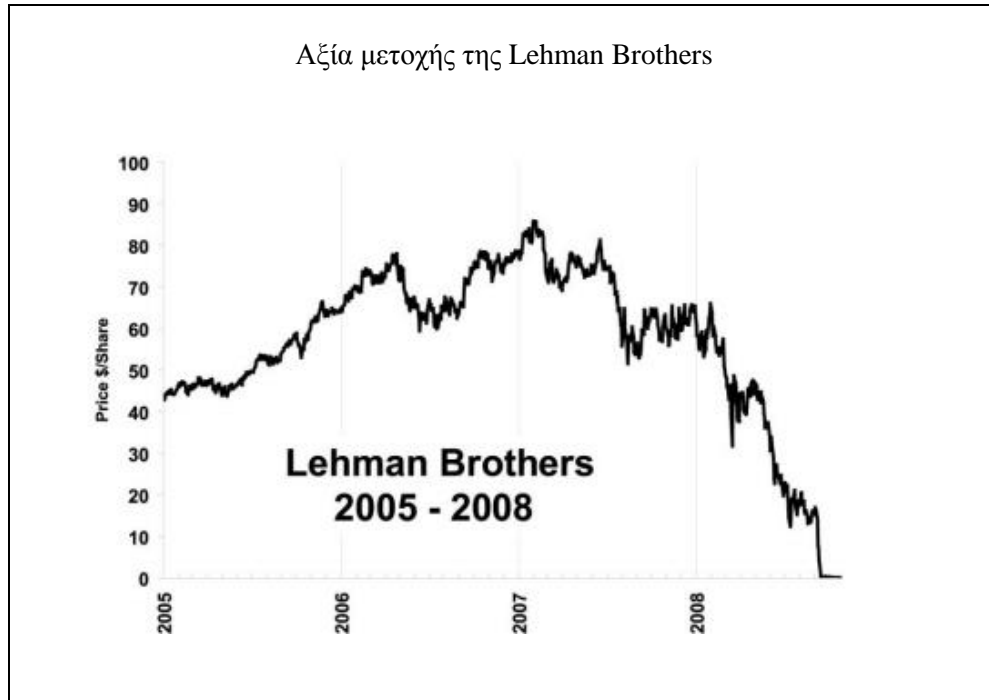
Ειδικότερα σε θέματα ελεγκτικών μηχανισμών αποτυπώνονται τα ακόλουθα:

- 1) Η εταιρεία προώθησε σύνθετα προϊόντα, χωρίς καμία απολύτως φερεγγυότητα και αξία, μέσα από αγορές παραγώγων, από τα οποία αποκόμιζε τεράστια κέρδη. Μέσω της αγοράς στεγαστικών δανείων RMBS προώθησε χρηματοοικονομικά μέσα ανά την υφήλιο σε μεγέθη ασύλληπτα για τα δεδομένα ακόμη και μιας οικονομίας όπως αυτής των Η.Π.Α. με ανύπαρκτες καλύψεις.
- 2) Η συνεχής διόγκωση των RMBSs έσπρωξε την εταιρεία στην παροχή δανείων και σε ιδιώτες, χωρίς το απαιτούμενο αξιόχρεο.
- 3) Τεράστια ποσά μόχλευσης στα τέλη του 2007, οδήγησαν στην υπερβάλλουσα έκθεση στην αγορά, με ανύπαρκτα Ίδια κεφάλαια, τα οποία σε κάθε περίπτωση δεν υπαγόρευαν την πραγματική εκτόξευση του κύκλου εργασιών της εταιρείας.
- 4) Εμφάνιση τεράστιων κερδών, τα οποία δεν προέρχονταν από επιχειρηματικές δραστηριότητες, αλλά από την υιοθέτηση και προώθηση πολύ σύγχρονων και γενικά μη επαρκώς δοκιμασμένων -ως προς τον αναλαμβανόμενο κίνδυνο- χρηματοπιστωτικών προϊόντων, με ελάχιστες διασφαλίσεις από μέρους των δανειοληπτών.
- 5) Η συστηματική παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων, αποτέλεσε άλλη μια παράτυπη ενέργεια, που είχε ως αποτέλεσμα την απόκρυψη των πραγματικών οικονομικών καταστάσεων της εταιρείας.

- 6) Η ελεγκτική εταιρεία Ernst & Young που τηρούσε τα λογιστικά βιβλία συμμετείχε ενεργά στην παραποίηση των οικονομικών της στοιχείων, με αποτέλεσμα τη συγκάλυψη των έκνομων ενεργειών της εταιρείας.
- 7) Σε αυτήν την κατάσταση, σημαντικό βαθμό συνυπαιτιότητας φέρουν και οι αρμόδιοι ελεγκτικοί μηχανισμοί της αγοράς, οι οποίοι δεν άσκησαν κριτική σε αυτά τα τόσο σύνθετα προϊόντα στεγαστικής πίστης, εξαιτίας κυρίως της αλματώδους ανάπτυξή τους παγκοσμίως και μη μπορώντας να τιθασεύσουν την αυξητική τους πορεία.
- 8) Σημαντικές ευθύνες, ωστόσο, ανήκαν στη διοίκηση της εταιρείας, η οποία για μεγάλο διάστημα απέκρυπτε σημαντικό εύρος και αξίας συναλλαγές, για τις οποίες δεν υπήρχε ουσιαστικός έλεγχος.
- 9) Η περίπτωση της Lehman Brothers προκάλεσε αναταράξεις σε όλο το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, διότι αποτέλεσε την μεγαλύτερη χρεωκοπία στην οικονομική ιστορία των Η.Π.Α. και βύθισε την παγκόσμια οικονομία σε ύφεση.

Παρακάτω, παρουσιάζεται διαγραμματικά η διακύμανση της τιμής της μετοχής της Lehman Brothers από το 2005-2008:

Γράφημα 4.5.1.

Πηγή: Security and exchange commission (SEC)

4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παραπάνω μελέτη των μεγάλων οικονομικών σκανδάλων τεκμαίρονται ακολούθως μερικά σημαντικά συμπεράσματα, που άπτονται ενδελεχούς αποτίμησης από φορείς άσκησης πολιτικής και τις αρμόδιες ρυθμιστικές αρχές σε επίπεδο κρατικής υπόστασης.

1. Το φαινόμενο της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, στοιχείων και προτύπων αποτελεί μείζον θέμα που φανερώνει το χαμηλό πλαίσιο εταιρικής διακυβέρνησης των εταιρειών, καθώς και τους πλημμελείς μηχανισμούς ελέγχου της λειτουργία τους .
2. Εμπλοκή στελεχών σε σκάνδαλα με άμεσο αντίκτυπο ιδίου οφέλους μέσα από τις εταιρείες που διοικούσαν.
3. Συμπαιγνία και συμμετοχή των ελεγκτικών εταιρειών στη συγκάλυψη δόλιων συμπεριφορών και στην υιοθέτηση μεθόδων «δημιουργικής λογιστικής» για την απόκρυψη «δημιουργικής ασάφειας» ως προς την εμφάνιση και αξιοποίηση ύποπτων και παράνομων πηγών εσόδων των εταιρειών.
4. Παραποίηση οικονομικών καταστάσεων και εν συνεχεία μη επιβολή περιοριστικών μέτρων-κυρώσεων στις εταιρείες αυτές, για παραδειγματισμό, από τους αρμόδιους ελεγκτικούς μηχανισμούς. Στις περισσότερες των περιπτώσεων οι ελεγκτικοί μηχανισμοί του Κράτους δεν στάθηκαν στο ύψος των περιστάσεων, αποφεύγοντας να επιβάλλουν έγκαιρα, αμερόληπτα και καθοριστικά την ισχύ του νόμου, στην καλύτερη των περιπτώσεων για συγκάλυψη ή/και υπόκρυψη εν δυνάμει σκανδάλων.
5. Χαμηλό επίπεδο «εταιρικής κουλτούρας», που αναγάγει το Ίδιον Όφελος ως μείζον ζήτημα προάσπισης της επιχειρηματικής πρακτικής, αποτελώντας κίνητρο σε όλα τα επίδοξα στελέχη να υιοθετούν αυτή την πρακτική. Στις αναφορές που διενεργούνται στο πλαίσιο αυτής της εργασίας είναι καταφανές ότι το Ίδιον Όφελος εξυπηρετείται καλύτερα και ενδεχομένως αποτελεσματικότερα μέσω της εταιρικής λειτουργίας που

προασπίζει την ανάγκη θέσπισης και εν συνεχεία υιοθέτησης ενός συνεκτικού και αποδοτικού για τις ανάγκες των επιχειρήσεων πλαισίου εταιρικής διακυβέρνησης.

6. Χαμηλό επίπεδο εσωτερικών μηχανισμών, ως αντιστάθμισμα σε συμβάντα καταστρατήγησης υγιών πρακτικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών.
7. Μη τήρηση της «Αρχής του Ελέγχου και από Δεύτερο Πρόσωπο», με υιοθέτηση ελλιπών εργαλείων ελέγχου στο πλαίσιο «χρηστής» και «ανοικτού» τύπου διαχείρισης, η οποία διενεργείται πάντα από δυο τουλάχιστον πρόσωπα, σηματοδοτώντας και αυξημένο επίπεδο εγρήγορσης και ευθιξίας, με άμεση αναφορά στην ορθή διαχείριση του εταιρικού χρήματος.
8. Απαίτηση για υιοθέτηση αρχών συνολικής ανασκόπησης εργασιών (Follow ups), με γνώμονα την τήρηση των ορθών πρακτικών και τάσεων που ακολουθούνται σε παγκόσμιο επίπεδο.

Καταληκτικά, η λειτουργία και η υιοθέτηση σύγχρονων μοντέλων εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου, ενισχύουν το πλαίσιο εταιρικής διαφάνειας και λειτουργίας, διασφαλίζοντας το «καλώς έχειν» των διενεργούμενων συναλλαγών –σε επίπεδο εταιρειών- και προτάσσοντας μεταξύ άλλων τα συμφέροντα των μετόχων, καθώς και την ανάπτυξη της ίδιας της εταιρείας σε όρους ανταγωνιστικότητας, με υιοθέτηση ωστόσο του εκάστοτε ρυθμιστικού πλαισίου που διέπει την λειτουργία της.

Η υιοθέτηση των ελεγκτικών μηχανισμών και προτύπων, που -μεταξύ άλλων- προασπίζουν τις αποφάσεις και εν γένει τη λειτουργία των Διοικητικών Συμβουλίων (ΔΣ) των εταιρειών και διασφαλίζουν την εγκυρότητα της επιχειρηματικής λειτουργίας, βάσει των αποφάσεων των ΔΣ τους αποτελεί το Α και το Ω στα σύγχρονα εταιρικά σχήματα, που προσδοκούν την άρτια λειτουργία, την υψηλή αποδοτικότητα και εν γένει την ανάπτυξη, σε όρους ανταγωνισμού και βιωσιμότητας στην αγορά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Από την επεξεργασία των στοιχείων και ερευνών που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, παρέχεται η δυνατότητα στον αναγνώστη, μέσω της συγκεντρωτικής ανάλυσης και αποτύπωσης τους, να γίνουν κατανοητές οι σύγχρονες κατευθύνσεις έρευνας στα θέματα εξωτερικού ελέγχου και λογιστικών απατών κατά την σύνταξη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, με σκοπό ο ίδιος να αποκτήσει μια κατατοπιστική εικόνα της σημασίας των μηχανισμών ελέγχου στη σύγχρονη επιχειρηματική λειτουργία.

Όπως κάθε κλάδος της οικονομίας έτσι και η ελεγκτική και κατ'επέκταση ο εξωτερικός έλεγχος φαίνεται να παρουσιάζει ακόμα αρκετές ατέλειες που οφείλονται κυρίως στο περιθώριο του ανθρώπινου εκούσιου ή ακούσιου «λάθους».

Με βάση τα στοιχεία της μελέτης μεγάλων ελεγκτικών σκανδάλων εταιρειών, όπως της Τράπεζας Κρήτης, της Ασπίς Πρόνοια, της Enron Corporation και της Lehman Brothers, έγινε μια προσπάθεια για να προσδιοριστούν οι παράγοντες που οδήγησαν στην διάπραξη λογιστικής απάτης, οι επιπτώσεις της απάτης αλλά και η συμβολή των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτης και την διασφάλιση της ποιότητας των οικονομικών καταστάσεων. Η επιλογή των εταιρειών ,έγινε στη βάση της προσπάθειας, τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν να είναι κατά το δυνατόν ασφαλέστερα και προσδιοριστικά των περιπτώσεων και των χαρακτηριστικών της απάτης.

Τα σκάνδαλα των εταιρειών που μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία δεν οφείλονταν μόνο στις ενέργειες των ανώτατων διοικητικών στελεχών αλλά και στις ενέργειες των ελεγκτικών εταιρειών. Ο εξωτερικός έλεγχος αποτελεί μια σημαντική λειτουργία για κάθε οικονομική μονάδα και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως προς το διοικητικό συμβούλιο, το επενδυτικό κοινό και γενικότερα όλων των υπόλοιπων «παικτών» που έχουν εύλογο ενδιαφέρον κι όχι μόνο έννομο συμφέρον από τη λειτουργία της.

Τα κίνητρα που ώθησαν τις διοικήσεις και τους αρμόδιους ελεγκτές στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων ποικίλλουν. Ενδεικτικά, αναφέρονται:

- η αύξηση των προσωπικών τους εσόδων,
- η ισχυροποίηση της θέσης τους εντός της επιχείρησης (για τις διοικήσεις),

- η δημιουργία μιας εικονικής μορφής της επιχείρησης έτσι ώστε να είναι ελκυστική προς τα ενδιαφερόμενα μέρη
- η οικειότητα που είχε δημιουργηθεί μεταξύ των ελεγκτών και των ελεγχόμενων υπηρεσιών
- η ταυτόχρονη παροχή διοικητικών (συμβουλευτικών) και ελεγκτικών υπηρεσιών αλλά και
- η γρήγορη ανάπτυξη και κερδοφορία της επιχείρησης.

Η κύρια πρακτική που χρησιμοποιήθηκε από τις προαναφερθείσες επιχειρήσεις για την «ωραιοποίηση» των καταστάσεων ήταν η δημιουργία εταιρειών ειδικού σκοπού, στις οποίες μεταφέρονταν οι ζημίες της μητρικής εταιρείας, με αποτέλεσμα την αλλοίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων και την απόκρυψη του πραγματικού οικονομικού αποτελέσματος.

Υπό αυτό το πρίσμα και προκειμένου να προληφθούν και να περιοριστούν τα φαινόμενα απάτης προτείνονται ενέργειες προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της πρόληψης σε φαινόμενα δόλιων συμπεριφορών, στο πλαίσιο της εταιρικής λειτουργίας. Η επιχείρηση που υιοθετεί πρότυπα εταιρικής λειτουργίας, οφείλει να διαθέτει κώδικας δεοντολογίας, έτσι ώστε να τηρούνται αυστηρά οι κανόνες και οι διαδικασίες από τους εργαζομένους της και να επιβάλλονται αυστηρές ποινές και οικονομικές κυρώσεις σε τυχόν παραβάσεις. Επιπλέον, κατευθύνσεις που ενισχύουν την εταιρική λειτουργία είναι και οι εξής: α) να γίνεται σαφής διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων του κάθε υπαλλήλου, β) ο εσωτερικός έλεγχος να είναι άρτια οργανωμένος και σχεδιασμένος με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να αναγνωρίζονται οι κίνδυνοι που συνεπάγονται την απάτη και γ) η διοίκηση να είναι σε θέση να εξασφαλίζει την ανεξαρτησία δράσης του εξωτερικού ελεγκτή σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορεί να προστατέψει την επιχείρηση και τους επενδυτές της από την διάπραξη της απάτης ακόμα και από την ίδια την ηγεσία της.

Όλες οι παραπάνω ενέργειες προϋποθέτουν την ανάδειξη επιχειρηματικών στελεχών που προτάσσουν εταιρικές αξίες με συνέπεια και ήθος, προς όφελος της εταιρικής λειτουργίας, με έμπρακτη υιοθέτηση εταιρικής κουλτούρας προάσπισης των συμφερόντων της εταιρείας κατά των φαινομένων παραποίησης οικονομικών μεγεθών και μηχανισμούς αποτροπής ανάπτυξης δόλιων συμπεριφορών από τις ηγεσίες των επιχειρήσεων. Οι εξωτερικοί ελεγκτές από την μεριά τους, βάσει των κανόνων και προτύπων που υιοθετούν, συμβάλλουν ενεργά στην εύρυθμη

λειτουργία των εταιρειών, ενώ παράλληλα διακρίνονται από τα χαρακτηριστικά της ανεξαρτησίας, της ελευθερίας έκφρασης, της αμεροληψίας και της ακεραιότητας. Μονόδρομος στην κατεύθυνση αυτή αποτελεί η επικαιροποίηση και αναβάθμιση του επιπέδου των γνώσεων και πρακτικών που αφορούν το αντικείμενο τους, έτσι ώστε να είναι σε θέση, οποτεδήποτε απαιτηθεί, να διαθέτουν την ικανότητα να αντιμετωπίζουν νέους κινδύνους και προκλήσεις.

Εν κατακλείδι, οι λόγοι που οδηγούν τις εταιρείες να αλλοιώνουν τις οικονομικές τους καταστάσεις και τους ελεγκτές να συγκαλύπτουν αυτές τις ενέργειες είναι διάφοροι και πάντα θα υπάρχουν. Εξαιτίας αυτού, οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να προασπίζουν το δημόσιο συμφέρον και να επιβάλλουν τις νόμιμες κυρώσεις στους παραβάτες, προκειμένου να εμπεδωθεί η αναγκαιότητα, στο πλαίσιο της εταιρικής λειτουργίας, της ύπαρξης ενός σύγχρονου και αντικειμενικού συστήματος ελέγχου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, σε συνέχεια και της διενεργηθείσας βιβλιογραφικής έρευνας στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, ως θέμα για μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να αποτελέσει η σύγκριση της αποτελεσματικότητας των ελεγκτικών μηχανισμών για τα διαστήματα πριν και μετά την εφαρμογή των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου. Και αυτό να γίνει με γνώμονα την ανάδειξη της συμβολής τους στην μείωση φαινομένων λογιστικής απάτης, καθώς και στην εξέταση της αποτελεσματικότητας του ελεγκτικού έργου με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου.

Τέλος, ένα επιπλέον ενδιαφέρον θέμα που αξίζει να ερευνηθεί είναι ο βαθμός κατά τον οποίο η οικονομική κρίση έχει αποτελέσει κίνητρο για την κλιμάκωση των φαινομένων της απάτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Γαγάνης Χ., Ζοπουνίδης Κ., (2009), Αναγνώριση Παραποιημένων Λογιστικών Καταστάσεων, Αθήνα, Εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Καζαντζής Χ., (2006), Ελεγκτική & Εσωτερικός Έλεγχος - Μία Συστηματική Προσέγγιση Εννοιών, Αρχών και Προτύπων, Αθήνα, Εκδόσεις Business Plus Α.Ε.
- Λουμιώτης Β., Τζίφας Β., (2012). Βασικές Οδηγίες εφαρμογής Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ΔΠΕ), Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών, Αθήνα, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε.
- Νεγκάκης Χ., Ταχυνάκης Π., (2013) Σύγχρονα θέματα Ελεγκτικής & Εσωτερικού Ελέγχου, Αθήνα, Εκδόσεις Διπλογραφία
- Παπαστάθης Π., (2003), Ο σύγχρονος Εσωτερικός Έλεγχος στις επιχειρήσεις-οργανισμούς και η πρακτική εφαρμογή του, τόμος Α, Αθήνα, Ιδιωτική Έκδοση
- Τσακλάγκανος Α., (2005), Ελεγκτική, Εκδοτικός Οίκος Αδερφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Πράσινο Βιβλίο (1996), Ο ρόλος, η θέση και η ευθύνη του Ορκωτού Ελεγκτή Λογιστή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, XV/7009/96 EL όπως ισχύει σήμερα
- Ward V. (2010), Η πτώση της Lehman Brothers- το ξεκίνημα της κρίσης, Αθήνα εκδόσεις Παπαδόπουλος

Βιβλία

- Adu-Gyamfi M., (2016), The Bankruptcy of Lehman Brothers: Causes, Effects and Lessons Learnt, Issue 4, Journal of Insurance and Financial Management
- Albrecht S., Albrecht Ch. And Albrecht Co., (2008), Current trends in fraud and its detection, Vol. 17, pp. 2-12, Information Security Journal: A Global Perspective
- Azadinamin A., (2012), The Bankruptcy of Lehman Brothers: Causes of Failure & Recommendations Going Forward, Doctorate of Finance Candidate
- Beasley M., Buckless F., Glover S. and Prawitt D., (2010), Auditing Cases: An Interactive learning Approach, 6th edition, Pearson Publishing
- Bufkins B., (2002), The Phenomenology of Enron Accounting, Dr Michelle Michot Foss, Special Problems Research Project
- Cendrowski H, Martin J. and Petro L., (2015), The Handbook of Fraud Deterrence, John Wiley & Sons, Inc
- Davison R., Stewart-Goodwin J. and Kent P., (2005), Internal Governance Structures and Earnings Management, Accounting and Finance
- De Fond M. L., Raghunandan K. and Subramanyam K.R., (2002), Do Non-Audit Service Fees Impair Auditor Independence? Evidence from Going Concern Audit Opinions, Journal of Accounting Research
- Dermitzakis, S. (1999), Penal Code, Special Section, AP. 899/1999 Vol. E., 1220, Pinika, Vol. 12, (Year 2), Nomologia
- Ettredge M., Reed M. and Stone M., (2000), An Examination of Substitution among Monitoring Devices: The Case of Internal and External Audit Expenditures, Review of Quantitative Finance and Accounting
- Fraser L., Ormiston A., (1995), Understanding Financial Statements, Pearson Publishing
- Fraser I., Pong C., (2009), The future of the external audit function, Managerial Auditing Journal
- Gilpin K., (2001), Enron reports \$1 billion in charges and a loss, The New York Times

- Golden T., Skalak S., Clayton M. and Pill J., (2006), A Guide to Forensic Accounting Investigation
- Gudikunst A., (2003), Enron-A study of failures Who, How, Why, Bryant University Publications
- Halbouni S., (2015), The role of auditors in preventing, detecting and reporting fraud: the case of the United Arab Emirates, International Journal of Auditing
- Hassink H., Meuwissen R. and Bollen L., (2010), Fraud detection, redress and reporting by auditors, Vol. 25, managerial auditing journal
- Hogan C.E., Wilkins M.S., (2008), Evidence on the Audit Risk Model: Do Auditors Increase Audit Fees in the Presence of Internal Control Deficiencies?, pp. 219-242, The Canadian Academic Accounting Association
- Horwath C. (2011), Putting the Freud in Fraud: Why the Fraud Triangle is no longer Enough, IN Horwath, Crowe
- Immordino G., Pagano M. (2009), Corporate Fraud, Governance and Auditing, pp.1-40, Paper No. DP7104, CERP
- Kassem R., Higson A., (2012), The new Fraud Triangle Model, Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences
- Lennox Cl., Pittman J., (2008), Big Five Audits and Accounting Fraud, Contemporary Accounting Research, Managerial Auditing Journal
- Lennox Cl., Wu X. and Zhang T., (2014), Does Mandatory Rotation of Audit Partners Improve Audit Quality, The accounting Review
- Li Y., (2010), The Case Analysis of the Scandal of Enron, Vol. 5. International Journal of Business and Management
- Makkawi B., Schick A., (2003), Are auditors sensitive enough to fraud, Managerial Auditing Journal
- Mattingly L., (1964), Formation and Development of the Institute of Certified Public Accountants in Greece, The Accounting Review
- McLean B., Elkind P. (2008), The smartest guys in the room, pp.1-2, New York Penguin Group
- Ojo M. (2009), The role of external auditors in corporate governance: agency problems and the management of risk, Munich Personal RePEc Archive, Paper No 28149

- Ojo M., (2009), The Role of External Auditors in Corporate Governance: Agency Problems and the Management of Risk, SSRN Electronic Journal
- Pamungkas I.D., Ghozali I., Achmad T., Khaddafi A., Hidayar R., (2018), Corporate-Governance mechanisms in preventing accounting fraud: a study of fraud Pentagon Model., Volume XIII, Journal of Applied Economic Sciences
- Salehi M., Mahadevaswamy G. (2008), Audit Expectation Gap in Auditor Responsibilities: Comparison between India and Iran, Vol. 3, pp. 134-146, International Journal of Business and Management
- Schilit, H., Perler J., (2002), Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud Reports, McGraw-Hill Companies
- Siegel J., Shim J.,(2010), Accounting Handbook, Barron's Educational Series, Third Edition
- Sihombing, K.S., Rahardjo, S.N. (2014), Fraud Diamond Analysis in Detecting Fraudulent Statement Fraud: Empirical Study in Manufacturing Companies Listed in Indonesia Stock Exchange (BEI) Year 2010-2012., 3(02): pp. 1-12. Diponegoro Journal of Accounting, Πηγή: <http://ejournal-s1.undip.ac.id/index.php/accounting>
- Skousen, C J., Smith, K. R., and Wright, C J. (2009), Detecting and Predicting Financial Statement Fraud: The Effectiveness of the Fraud Triangle and SAS No. 99. Vol. 13, pp. 53-81, Corporate Governance and Firm Performance Advances in Financial Economics
- Stewart M, (2014), International Tax, the G20 and the Asia Pacific: From Competition to Cooperation?, vol.1, no.3,pp. 484-496, Wiley Publishing Asia Ltd and Crawford School of Public Policy at the Australian National University
- Suwaidan, M.S., Qasim A., (2010), External auditors' reliance on internal auditors and its impact on audit fees: An empirical investigation
- Tessa, C., and Harto, P. (2016), Fraudulent financial reporting: pentagon testing fraud theory in financial sector and banking in Indonesia. National Symposium on Accounting XIX. Lampung: National Symposium on Accounting XIX. Πηγή: [http://lib.ibs.ac.id/materi/Prosiding/SNA%20XIX%20\(19\)%20Lampung%202016/makalah/063.pdf](http://lib.ibs.ac.id/materi/Prosiding/SNA%20XIX%20(19)%20Lampung%202016/makalah/063.pdf)
- Thomas W., (2002), The Rise and Fall of Enron; when a Company Looks too Good to be True, it Usually Is, Journal of Accountancy

- Wilke B, Wilke K. and Wilke J., (2002), Berardino’s Hopes of Saving Andersen Were Dashed Following Indictment, The Wall Street Journal
- Yesiariani, M., Rahayu, I. (2016), Analisis Fraud Diamond dalam Mendeteksi Financial Statement Fraud, Simposium Nasional Akuntansi XIX. Lampung.
- Yusof, M., Khair, A., & Simon, J. (2015), Fraudulent Financial Reporting: An Application of Fraud Models to Malaysian Public Listed Companies, Vol. 4 No 3: pp. 126-145, The Macrotheme review: A Multidisciplinary Journal of Global Macro Trends
- Zulauf L., Grierson P., (2002), Enron: The Good, The Bad, The Lessons, International Business & Economics Research Journal

Νόμοι, Οδηγίες και Προεδρικά Διατάγματα

N. 3693/2008, (ΦΕΚ 174 Α’/25.8.2008), άρθρο 11,37

N. 2190/1920, άρθρα 19, 37 (παρ. 1, 3), 57, 63

N. 2238/1994, άρθρο 82 (παρ. 5), όπως προστέθηκε με το άρθρο 21 (παρ. 10, εδάφ β ω.3943/11)

N.3148/2003, (ΦΕΚ 136/05.06.2003), άρθρα 6,8,12

ΠΔ 226/1992, άρθρα 6 (παρ. 3β), 20

8^η οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (84/253/ΕΟΚ), 8th Company Law Directive on Statutory Audit 43/EC, Άρθρα 3, 4-8, 22, 23, 24

Διεθνές Ελεγκτικό Πρότυπο 200,240

ΣΟΛ (1989) «Ελεγκτικές Οδηγίες Νο 1-12»

Ηλεκτρονικές πηγές

- Καισάριος Γ.,(2013), Ο παράξενος κόσμος των ελληνικών warrants, Capital, Διαθέσιμο στο:<http://www.capital.gr/in-the-money/1819630/o-paraxenos-kosmos-ton-ellinikon-warrants>
- Grant Thornton, (2015), Base Erosion and Profit Shifting: Asia Pacific feels the impact, Grand Thornton International Ltd. Διαθέσιμο στο:
http://www.grantthornton.global/globalassets/1.-member-firms/global/insights/article-pdfs/2015/19402-gti-beps-apac-guide_final-hres.pdf
- Sorkin A., (2008), Lehman Files for Bankruptcy; Merrill Is sold, The New York Times, Διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/2008/09/15/business/15lehman.html>
- Larcker, D.F., Tayan B., (2011) ,Financial Reporting and External Audit, Stanford Business Corporate Governance Research Initiative Διαθέσιμο στο:
<https://www.gsb.stanford.edu/sites/gsb/files/publication-pdf/cgri-quick-guide-10-financial-reporting-external-audit.pdf>
- Insuranceworld.gr ,(2009),Το χρονικό της ανόδου και της πτώσης του Ομίλου Ασπίς, Διαθέσιμο στο: <https://insuranceworld.gr>
- Εφημερίδα Καθημερινή online, (2008), Lehman Brothers: Η πιο τραγική χρεοκοπία τράπεζας στην ιστορία, Διαθέσιμο στο:
<http://www.kathimerini.gr/334426/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/lehman-brothers-h-pio-tragikh-xreokopia-trapezas-sthn-istoria>
- Γεωργίου Π.,(2012), Η απάτη στη σημερινή οικονομική συγκυρία: σύγχρονες τάσεις και προκλήσεις, Διαθέσιμο στο: <http://acfe.gr/wp-content/uploads/2014/10/word.pdf>

- Ιστοσελίδα της εταιρείας www.enron.com , (2000), Enron Annual Report, Διαθέσιμο στο:<http://picker.uchicago.edu/Enron/EnronAnnualReport2000.pdf>
- Ιστοσελίδα της δικηγορικής εταιρείας Markoulakos Law Firm, Υπόθεση Ασπίς , Διαθέσιμο στο: <http://www.markoulakoslaw.gr/el/case/ypothesi-aspis>
- <https://www.soel.gr/el/>